

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛАДНЮК ВІКТОРІЯ РОСТИСЛАВІВНА

УДК 343.35:343.43

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕШКОДЖАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА
МІСЦЕВОЇ РАДИ

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. Р. Ладнюк**

Науковий керівник: **Бабаніна Вікторія Вікторівна,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Ладнюк В. Р. Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

Дисертація є комплексним науковим монографічним дослідженням питань кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

На підставі здійсненого дослідження констатовано невідповідність стану доктринального опрацювання аналізованого питання потребам правозастосування. Сформульовано положення про систему методів наукового пізнання, визначено методологічне підґрунтя дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. За результатами вивчення історичних джерел національного законодавства в частині кримінально-правової охорони діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. Узагальнено іноземний досвід кримінально-правової охорони діяльності народних депутатів і депутатів місцевих рад, з'ясовано особливості їх конструкції.

Аргументовано, що родовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 351 Кримінального кодексу України, є суспільні відносини, що забезпечують охорону порядку публічного управління та публічного інформування. Видовим об'єктом досліджуваних злочинів є суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників. Безпосередній об'єкт – встановлений порядок наділення, користування та непорушення авторитету (загальновизнаного значення, впливу, довіри) Верховної Ради України, окремих створених нею органів, народних депутатів України, місцевих рад і депутатів місцевих рад. Додатковим обов'язковим об'єктом таких злочинів є

порядок (дотримання норм законодавства) діяльності цих органів і посадових осіб.

Доведено, що потерпілими від злочинів, передбачених ст. 351 Кримінального кодексу України, є народний депутат України, депутат місцевої ради (депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради), комітет Верховної Ради України, тимчасова слідча комісія Верховної Ради України. Аргументовано, що до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 Кримінального кодексу України, доцільно додати також: 1) сільських, селищних, міських голів; 2) депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. До переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 зазначеного Кодексу, слід включити: 1) комітети Верховної Ради України; 2) тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; 3) спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України; 4) постійні і тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 5) постійні комісії та тимчасові контрольні комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради. Обґрунтовано доцільність внесення змін до диспозиції ч. 2 ст. 351 Кримінального кодексу України з метою застосування єдиного поняття для позначення характеру інформації, яку передають, для чого запропоновано замінити слово «недостовірної» словом «неправдивої».

Науково доведено, що об'єктивна сторона досліджуваних складів злочинів характеризується суспільно небезпечними діяннями (як дією, так і бездіяльністю), що можуть полягати в: 1) невиконанні законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 Кримінального кодексу України), комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 цього Кодексу); 2) створенні штучних перешкод у їхній роботі; 3) наданні неправдивої (недостовірної) інформації. Створення перешкод засвідчує їх штучний характер, а тому обґрунтовано необхідність вилучити в диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 Кримінального кодексу України додаткову вказівку на ознаку «штучності» перешкод.

З огляду на те, що назва ст. 351 Кримінального кодексу України поєднує двох не взаємозалежних потерпілих від цього злочину, а сполучник «та», що використовує

законодавець у нині чинній назві норми, істотно звужує її сутність та ускладнює кваліфікацію злочинного діяння, запропоновано внести зміни до аналізованої статті, виклавши її назву в такій редакції: «Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради».

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 351 Кримінального кодексу України, є спеціальним – службова особа. Обґрунтовано необхідність визнавати суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради загального суб'єкта злочину, а вчинення перешкоджання службовою особою або за попередньою змовою групою осіб – кваліфікуючою ознакою цих складів злочинів. Доведено, що слід конкретизувати форму вини в тексті досліджуваних кримінально-правових норм шляхом доповнення абзаців перших ч. 1 та 2 ст. 351 Кримінального кодексу України перед словами «невиконання», «створення», «надання», словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 Кримінального кодексу України вилучити.

Досліджено особливості відмежування злочинів, передбачених ст. 351 Кримінального кодексу України, від суміжних злочинів, основним критерієм для чого визначено безпосередній об'єкт посягання; коло осіб, які є потерпілими, та вид їхньої діяльності; спосіб вчинення злочину; суб'єкт злочину; вина, мотив і мета вчинення злочину. Висвітлено головні правила кваліфікації в разі перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в разі сукупності злочинів і конкуренції кримінально-правових норм.

На підставі здійсненого дослідження особливостей кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради розроблено пропозиції з удосконалення аналізованої статті та сформульовано її нову редакцію.

Ключові слова: перешкоджання діяльності, невиконання законних вимог, народний депутат України, Верховна Рада України, депутат місцевої ради, комітет, тимчасова слідча комісія, штучна перешкода, неправдива інформація.

SUMMARY

Ladniuk V. The criminal legal characteristic of the obstruction to the activity of the People's Deputy of Ukraine and the deputy of the local council. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for a Candidate of Legal Sciences degree on specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Penal Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

This dissertation is a complex scientific monographic research of problems of criminal legal characteristic of the obstruction to the activity of the People's Deputy of Ukraine and the deputy of the local council. Based on research undertaken, a discrepancy of doctrinal study of the matter under inquiry to the administration of law demands has been identified. The provision on system of scholastic attainments methods has been formulated; methodological grounds of study of criminal legal characteristic of the mentioned crime have been defined. With regard to the results of examination of national legislation historical sources concerning criminal legal protection the activity of the People's Deputy of Ukraine and the deputy of the local council, a periodization of establishment and development of theory and practice of regulation of the prohibition in question has been introduced. Foreign experience of criminal legal protection of the activity of people's deputies and deputies of local councils has been generalized; peculiarities of their structure have been specified.

It has been argued that generic object of the crimes stipulated by Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine should be recognized as social relations that provide protection of public governance and provision of public information procedures; immediate object on crimes under inquiry – as social relations that provide credibility of bodies of state power, bodies of local power and their certain representatives, whereas direct object – enacted procedure of empowering, use and non-infringement of credibility (acknowledged significance, influence and trust) of the Verkhovna Rada of Ukraine, certain bodies created by it, people's deputies of Ukraine and deputies of local councils. The procedure (legal norms compliance) of these bodies and officials' activity is an additional compulsory direct object.

It has been proved that People's Deputy of Ukraine, deputy of local (village, settlement, town, town district, district, regional) council, committee of the Verkhovna Rada of Ukraine and temporary investigative commission of the Verkhovna Rada of Ukraine are victims of crimes stipulated by Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine. It has been suggested that the list of victims of crime stipulated by Part 1 of Art. 351 of this Code should be supplemented with: 1) village, settlement and town mayors; 2) deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea. Respectively, the list of victims of crime stipulated by Part 2 of this Code should be supplemented with: 1) committees of the Verkhovna Rada of Ukraine; 2) temporary investigative commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine; 3) special and temporary special investigative commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine; 4) permanent and temporary commissions of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea; 5) permanent commissions and temporary supervisory commissions of local (village, settlement, town, town district, district, regional) council.

The reasonability of amending the disposition of Part 2 Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine for the purpose of use of unified definition to determine the information being sent has been justified; with regard to this it has been suggested to substitute the word "non-credible" with the word "false".

It has been scientifically proved that the objective side of the crimes under inquiry consists of socially dangerous deeds (both actions and inactions) in such possible forms: 1) failure to comply with legitimate demands of People's Deputy of Ukraine, deputy of local council (Part 1 of Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine), committee or temporary investigative commission of the Verkhovna Rada of Ukraine (Part 2 of Art. 351 of this Code); 2) creation of artificial obstacles to their work; 3) providing of false (non-credible) information. Creation of obstacles shows their artificial nature, so the necessity of removal such additional characteristic as "artificial" from the dispositions of Part 1 and Part 2 of Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine has been justified.

Taking into account that the name of Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine

combines two types of victims not interdependent whereas conjunction “and” used by lawmaker in the current name severely restricts its essence and complicates the qualification of the criminal offence, it has been suggested to amend an article under inquiry rephrasing its name as follows: “Obstruction to the activity of the People's Deputy of Ukraine or the deputy of the local council”.

The necessity to acknowledge general subject of crime as a subject of the obstruction to the activity of the People's Deputy of Ukraine or the deputy of the local council (and respectively the commitment of such obstruction by a public official or by a group of persons by previous concert as an aggravating circumstance) has been substantiated. It has been proved the reasonability of concretizing the form of guilt in the criminal legal norms under inquiry by adding the word “intentional” before words “failure to comply”, “creation”, “providing” in dispositions of Part 1 and Part 2 of Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine (with simultaneous removal of word “knowingly” from Part 1 of Art. 351 of this Code).

Peculiarities of differentiation of crimes stipulated by Art. 351 of the Criminal Code of Ukraine and contiguous crimes have been studied. Direct object of the criminal offence, scope of persons who are victims and kind of their activity, method of crime committing, subject of crime, guilt, motive and purpose of crime have been defined as main criteria for this. Rules of qualification of the obstruction to the activity of the People's Deputy of Ukraine and the deputy of the local council in cases of repetition of crimes and competition of criminal legal norms have been developed.

Based on research undertaken on peculiarities of criminal legal characteristic of the obstruction to the activity of the People's Deputy of Ukraine and the deputy of the local council, suggestions to improve an article under inquiry and its new version have been formulated.

Key words: obstruction of activity, failure to comply with legitimate demands, People's Deputy of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, deputy of the local council, committee, temporary investigative commission, artificial obstacle, false information.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ладнюк В. Р. Історичні аспекти розвитку кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. *Право UA*. 2016. № 2. С. 222–229.

2. Ладнюк В. Р. Визначення кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 170–176.

3. Ладнюк В. Р. Щодо питання про визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Т. 2. С. 184–189.

4. Ладнюк В. Р. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 8. С. 45–50.

5. Ладнюк В. Р. Невиконання законних вимог як форма прояву об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Верховенство права*. 2019. № 1. С. 219–225.

6. Ладнюк В. Р. Службова особа як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Європейські перспективи*. 2019. № 2. С. 168–174.

7. Ладнюк В. Р. Предоставление заведомо ложной или недостоверной информации как форма проявления объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 351 УК Украины. *Leges et vita (Закон и Жизнь)*. 2019. № 4/2. С. 107–110.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Ладнюк В. Р. Внесення змін до референтного законодавства України – ще один крок до модернізації Конституції України. *Правові реформи* : матеріали VI Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 186–188.

9. Ладнюк В. Р. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. Дню української писемності та мови (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ, 2015. С. 259–262.

10. Ладнюк В. Р. Комітети та тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України як потерпілі від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 24 груд. 2015 р.). Київ, 2015. С. 180–183.

11. Ладнюк В. Р. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України як потерпілі від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг, 2016. С. 115–118.

12. Ладнюк В. Р. Надання завідомо неправдивої інформації або надання недостовірної інформації як форми прояву суспільно небезпечного діяння об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку* : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна (Київ, 23 берез. 2017 р.). Київ, 2017. С. 80–82.

13. Ладнюк В. Р. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 396–400.

14. Ладнюк В. Р. Структура суспільних відносин як обов'язкова ознака основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 298–302.

15. Ладнюк В. Р. Створення штучних перешкод у роботі народного депутата України чи депутата місцевої ради або комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як форма прояву об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукр. конф. (Львів, 29 берез. 2019 р.). Львів, 2019. С. 217–220.

16. Ladniuk V. The creation of artificial barriers as a form of manifestation of objective side of impediment of activities of people's deputy of Ukraine and deputy of local council. *Application of English Language in the Teaching of Criminal Legal Disciplines* : materials of Interuniversity Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 67–70.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	11
ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ	24
1.1. Сучасний стан та методологія дослідження кримінально-правової характеристики перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради	24
1.2. Історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради	39
1.3. Кримінальне законодавство зарубіжних країн про відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата та депутата місцевої ради	52
Висновки до розділу 1	65
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ ..	69
2.1. Об'єктивні ознаки перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради	69
2.2. Суб'єктивні ознаки перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради	134
Висновки до розділу 2	159
РОЗДІЛ 3. ВІДМЕЖУВАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО КВАЛІФІКАЦІЇ	165
3.1. Відмежування перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень	165
3.2. Особливості кваліфікації перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради	175
Висновки до розділу 3	185
ВИСНОВКИ	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	226

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВР України	Верховна Рада України
КК	Кримінальний кодекс
МВС України	Міністерство внутрішніх справ України
СНД	Співдружність Незалежних Держав
УНР	Українська Народна Республіка
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР	Українська Соціалістична Радянська Республіка
ФРН	Федеративна Республіка Німеччина
ст.	стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Необхідною передумовою належного захисту інтересів українського народу та держави, стабільного функціонування не лише законодавчої, а й інших гілок державної влади є належна діяльність народних депутатів України та депутатів місцевої ради. Так, народний депутат України як представник державної влади зобов'язаний дбати про благо України й добробут українського народу. Крім зазначеного, народний депутат України виконує низку інших функцій, зокрема: законодавчу, представницьку, установчу, програмну, зовнішньополітичну, контрольну, кадрову. Схожі повноваження на місцевому рівні здійснює депутат місцевої ради.

Створення перешкод у виконанні депутатами їхніх повноважень призводить до порушення нормальної роботи органів законодавчої влади та місцевого самоврядування, що негативно позначається на ефективності народовладдя в Україні. Держава гарантує народному депутату України та депутату місцевої ради необхідні умови для ефективного здійснення ними депутатських повноважень. Однією з форм державного захисту діяльності органів законодавчої влади та місцевого самоврядування від перешкоджання її здійснення з боку громадян, наділених владними повноваженнями, стало встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК України).

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, кількісні показники зареєстрованих злочинів стосовно перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради протягом останніх років засвідчують різну динаміку щодо кількості злочинів (за 2013 р. зареєстровано 79 таких злочинів, за 2014 р. – 40, за 2015 р. – 59, за 2016 р. – 111, за 2017 р. – 153, за 2018 р. – 145,

за 2019 р. – 72)¹. Зазначене зумовлено певними недоліками досліджуваних норм, а також відсутністю теоретичних досліджень кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що в комплексі призводить до відповідних труднощів під час кваліфікації цих злочинів, сприяє уникненню тими, хто їх учиняє, справедливої відповідальності. Підтвердженням окресленої позиції є думка більшості опитаних респондентів (91,8 %) стосовно недосконалості (неточності) норм, які передбачають відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Питання кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради розглядали у своїх роботах такі вітчизняні вчені: Н. В. Акулова, П. С. Берзін, Р. В. Вереша, А. С. Габуда, О.М. Джужа, М. В. Довгаль, З. А. Загиней, А. П. Закалюк, О. О. Кияшко, О. М. Костенко, В. В. Кузнецов, М. П. Куцевич, С. Я. Лихова, Н. В. Лісова, В. І. Осадчий, Є. В. Пилипенко, Н. К. Рудий, А. В. Савченко, О. О. Седлецький, О. С. Сотула, М. Х. Сулайманов, Є. Л. Таможник, М. В. Фоменко, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. Безумовно, праці цих учених становлять суттєву наукову і практичну цінність, однак чимало питань, пов'язаних з ознаками складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, залишилися дискусійними, а деякі з них – недостатньо чи взагалі не дослідженими, висвітлені лише в коментарях до чинного КК України, підручниках із кримінального права, статтях у періодичних виданнях тощо.

Викладене засвідчує актуальність обраної теми та зумовлює необхідність поглибленого теоретичного аналізу кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Дослідження надасть можливість сформулювати науково обґрунтовані пропозиції

¹ Генеральна прокуратура України : [сайт]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

щодо удосконалення закону про кримінальну відповідальність у цій сфері та рекомендації щодо практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Законів України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 № 2790-XII; «Про статус депутатів місцевих рад» від 11.07.2002 № 93-IV; «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 № 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008); Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 1153-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16.03.2015 № 275); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр., схвалених рішенням Вченої ради академії від 26.12.2017 (протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29.10.2015 (протокол № 20) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 771, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є комплексне та системне вивчення питань кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, формування на цій підставі пропозицій щодо удосконалення законодавства та доктринальних положень кримінального права, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної практики.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі *задачі*:

– визначити сучасний стан наукового розроблення кримінально-правової

характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, обґрунтувати систему методів дослідження;

– розглянути розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради за національним законодавством;

– узагальнити зарубіжну практику кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері діяльності народного депутата та депутата місцевої ради;

– з урахуванням сучасних досягнень теорії вітчизняного кримінального права окреслити зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів досліджуваних складів злочинів, а також потерпілого від злочинних діянь, передбачених ст. 351 КК України;

– висвітлити теоретичні положення щодо особливостей проявів об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради;

– вивчити ознаки суб'єкта досліджуваних складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України;

– розкрити особливості суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України;

– охарактеризувати особливості відмежування перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради від суміжних злочинів й адміністративного правопорушення;

– виокремити та розглянути проблемні питання кваліфікації злочинів, передбачених ст. 351 КК України;

– сформулювати й обґрунтувати конкретні пропозиції щодо необхідних змін і доповнень до змісту кримінально-правових норм, передбачених ст. 351 КК України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Методи дослідження репрезентовані системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, що забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження та формування на цій підставі ґрунтовних висновків. З огляду на специфіку теми, мети, окреслених задач, об'єкта й предмета дослідження, використано такі методи: *історико-правовий* – для висвітлення етапів розвитку кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради за національним законодавством (підрозділ 1.2); *компаративістський (порівняльно-правовий)* – у процесі аналізу зарубіжного законодавства щодо кримінально-правової охорони діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, а також для визначення спільних і відмінних положень кримінального законодавства України й іноземних держав стосовно зазначеної проблематики (підрозділ 1.3); *догматичний (логіко-юридичний)* – з метою встановлення неточностей та вивчення можливих шляхів удосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування (підрозділи 2.1, 2.2); *соціологічний* – під час проведення анкетування з питань кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2); *системний* – для аналізу елементів досліджуваних складів злочинів та їхніх ознак (підрозділи 2.1, 2.2); *діалектичний* – для забезпечення розгляду взаємозв'язку єдностей і протилежностей під час дослідження кримінально-правових понять і категорій у контексті відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (усі розділи); *метод аналізу словникових визначень* – для поглибленого аналізу понять категорійно-понятійного апарату теми дослідження (усі розділи); *статистичний* – при встановленні статистичних даних про кількість вчинених злочинів та вручених повідомлень про підозру за їх вчинення (розділи 2, 3); *індукції* – з метою формулювання загальних висновків на підставі формально-логічних умовиводів, удосконалення понятійно-категорійного апарату предмета дослідження (усі розділи); *дедукції* – під час виокремлення та характеристики критеріїв диференціації кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та

депутата місцевої ради шляхом застосування правила співвідношення загального й часткового (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 430 працівників слідчих підрозділів Національної поліції в м. Києві та 10 областях України стосовно питань кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; узагальнені результати вивчення 96 кримінальних проваджень, досудове розслідування яких розпочато за ст. 351 КК України, за період 2013–2019 рр.; статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості розпочатих кримінальних проваджень, у яких особам вручено повідомлення про підозру за вчинення злочинів, пов'язаних із перешкоджанням діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, за 2013–2019 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому надано розгорнуту кримінально-правову характеристику перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Конкретний внесок дисертантки в наукове розроблення зазначених положень полягає в обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення змісту досліджуваних норм, які містять елементи наукової новизни та мають теоретичне й практичне значення, зокрема:

вперше:

– з урахуванням як конкретизації структури суспільних відносин об'єктів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, так і позиції, згідно з якою назву розділу XV Особливої частини КК України доцільно викласти в такій редакції: «Злочини проти порядку публічного управління та публічного інформування», – аргументовано, що їхнім: 1) родовим об'єктом є відносини, які забезпечують охорону порядку публічного управління та публічного інформування; 2) видовим об'єктом є відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників; 3) основним безпосереднім об'єктом є відносини,

які забезпечують встановлений порядок наділення, користування та непорушення загально визнаного авторитету Верховної Ради України, окремих створених нею органів, народних депутатів України та депутатів місцевих рад; 4) додатковим обов'язковим об'єктом є відносини, що забезпечують такий порядок (дотримання норм законодавства) діяльності цих органів, службових і посадових осіб;

– обґрунтовано пропозицію включити до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, також: сільських, селищних, міських, районних у місті, районних, обласних голів, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, – комітети Верховної Ради України; тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України; постійні та тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим; постійні комісії та тимчасові контрольні комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради;

– зважаючи на співвідношення змісту нормативних конструкцій понять «недостовірна інформація» та «неправдива інформація», а також на відсутність системності й однозначності в нормативному використанні зазначених термінів у ст. 351 КК України, аргументовано доцільність внесення змін до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України, що передбачатимуть заміну слова «недостовірної» словом «неправдивої»;

– враховуючи, що в назві ст. 351 КК України міститься вказівка на двох не взаємозалежних потерпілих від цього злочину, а сполучник *та*, використаний законодавцем у чинній назві статті, значно звужує її сутність, запропоновано викласти її назву в такій редакції: «Перешкоджання діяльності народного депутата України *або* депутата місцевої ради»;

– з огляду на потреби правозастосовної практики та досвід законодавства зарубіжних країн, а також урахувавши основоположний підхід до логічної побудови структури норм КК України, обґрунтовано необхідність передбачити

кримінальну відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради загальним суб'єктом злочину, натомість вчинення зазначених діянь службовою особою або за попередньою змовою групою осіб доцільно визначити як кваліфікуючу ознаку цих складів злочинів;

– зважаючи на неповноту законодавчої конструкції поняття «службова особа», визначеного в ч. 3 ст. 18 КК України, запропоновано відносити до її кола також тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням обліково-контрольних функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням;

– обґрунтовано доцільність конкретизації форми вини в тексті досліджуваних кримінально-правових норм шляхом доповнення диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання» словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України виключити;

удосконалено:

– виокремлення за критерієм нормативного закріплення в історичних джерелах національного законодавства шести етапів розвитку кримінально-правової охорони діяльності представників державної влади, а саме: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкодження діяльності представників державної влади (1017–1528); 2) встановлення відповідальності за перешкодження діяльності представників державної влади (1529–1565); 3) криміналізація діянь, що полягають у невиконанні законних вимог представників державної влади (1566–1648); 4) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до государя та членів його сім'ї) (1649–1844); 5) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності представників державної влади (1845–2001); 6) розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради за чинним КК України (з 2001 р. й по теперішній час);

– наукову позицію, згідно з якою перешкоджання діяльності народного депутата України може ставити під загрозу не тільки його особистий авторитет, а й авторитет законодавчого органу державної влади загалом, а перешкоджання діяльності депутата місцевої ради – авторитет такої ради. Перешкоджання діяльності комітетів, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, порушення авторитету цих органів тягне за собою порушення загального авторитету Верховної Ради України як законодавчого органу державної влади;

– позицію, що невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як форма прояву об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, полягає або в невчиненні обов'язкових (відповідних) дій, або (та) у вчиненні дій, щодо яких є заборона чи обмеження;

дістало подальший розвиток:

– твердження, відповідно до якого диспозиції ч. 1 та 2 ст. 351 КК України є бланкетними й не конкретизують критерії та ознаки законності вимог відповідних органів чи службових або посадових осіб, тому ці вимоги слід визначати на підставі інших нормативно-правових актів, що регламентують права й обов'язки народних депутатів України, депутатів місцевих рад, комітетів або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України;

– положення щодо моменту закінчення злочинів, передбачених ст. 351 КК України, які безпосередньо залежать від форми прояву суспільно небезпечного діяння, зокрема: 1) невиконання законних вимог – злочин слід вважати закінченим з моменту завершення терміну для виконання таких вимог; 2) створення перешкод у роботі – з моменту виникнення нових чи поновлення дії (впливу) раніше наявних факторів, обставин та умов, які заважають роботі; 3) надання неправдивої (недостовірної) інформації – з моменту надходження такої інформації до адресата;

– позиція щодо конкретизації вини у формі прямого умислу як ознаки суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, зміст якої

полягає в: 1) інтелектуальному моменті – усвідомленні ознак: а) потерпілого (його статусу, тобто що ним є народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет або тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, змісту й характеру роботи, законності їхніх вимог); б) предмета злочину (неправдивості (недостовірності) інформації); в) власних суспільно небезпечних діянь (їхній зміст, спрямованість й інші ознаки); 2) вольовому моменті – бажанні вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння (не виконувати законні вимоги народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створити перешкоди в їхній роботі чи надати їм неправдиву (недостовірну) інформацію);

– правила кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в разі сукупності злочинів, а також при конкуренції кримінально-правових норм.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані в:

законотворчій сфері – під час удосконалення положень законодавства, розроблення (опрацювання) законопроектів про внесення змін і доповнень до чинного КК України стосовно кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 08.07.2019 № 04-18/12-1185);

практичній діяльності – для правильного й однозначного застосування ст. 351 КК України в процесі: кваліфікації злочинів проти діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 31.05.2019); підготовки висновків до проєктів підзаконних нормативно-правових актів (акт Департаменту юридичного забезпечення МВС України від 22.05.2018);

освітньому процесі – під час викладання та вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Особливості кваліфікації окремих видів злочинів» (акт Національної академії внутрішніх справ від 17.05.2019);

науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення теоретичних положень стосовно кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, а також у процесі підготовки монографій та статей з кримінально-правових дисциплін (акт Національної академії внутрішніх справ від 15.05.2019).

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані під час дослідження, оприлюднено на: VI Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Правові реформи» (Київ, 16 жовтня 2014 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій Дню української писемності та мови, «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 27 листопада 2015 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції, присвяченій річниці проголошення Загальної декларації прав людини та Дню прав людини, «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (Київ, 24 грудня 2015 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (Кривий Ріг, 10 червня 2016 р.); науково-теоретичній конференції, присвяченій пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна, «Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку» (Київ, 23 березня 2017 р.); IX Всеукраїнській науково-теоретичній конференції, присвяченій пам'яті професора П. П. Михайленка «Актуальні проблеми кримінального права» (Київ, 21 листопада 2018 р.); міжвузівському науково-практичному круглому столі «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 22 березня 2019 р.); Всеукраїнській конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина

в умовах євроінтеграції» (Львів, 29 березня 2019 р.); Міжвузівській науково-практичній інтернет-конференції «Application of English Language in the Teaching of Criminal Legal Disciplines» (Kyiv, June 05, 2019).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 16 наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових виданнях МОН України, визначених як фахові з юридичних наук, дві – у закордонних юридичних виданнях (Республіка Молдова), дев'ять – тези доповідей, які оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (340 найменування на 32 сторінках) і семи додатків на 30 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 255 сторінки, із них обсяг основного тексту – 193 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ

1.1. Сучасний стан та методологія дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Держава гарантує народному депутату необхідні умови для ефективного здійснення ним депутатських повноважень. Органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, забезпечують умови для здійснення народним депутатом своїх повноважень у межах і порядку, визначених Конституцією України, Законом України «Про статус народного депутата України» й іншими законами України, а громадські організації та політичні партії можуть сприяти йому в цьому [226].

Відповідно до ст. 36 зазначеного Закону, за невиконання законних вимог народного депутата або створення перешкод у його роботі, а так само у разі відмови або ухилення посадових осіб органів державної влади, посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності й підпорядкування від своєчасного надання на вимогу народного депутата необхідної інформації та документації або подання завідомо недостовірної інформації такі посадові особи несуть адміністративну, кримінальну відповідальність, встановлену законом [226].

Професійна діяльність народного депутата України та депутата місцевої ради впродовж тривалого часу знаходиться під кримінально-правовою охороною.

Комплексне дослідження будь-якого правового питання в доктрині кримінального права необхідно здійснювати шляхом аналізу наукових напрацювань вітчизняних й іноземних учених, історії створення та розвитку зазначеної норми, а також методологічних засад дослідження. Для цього доцільно насамперед висвітлити сучасний стан вивчення кримінально-правової характеристики діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, а також обґрунтовано визначити систему методів його дослідження.

Кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в контексті захисту діяльності посадових осіб розглядали у своїх працях такі українські й іноземні дослідники: Н. В. Акулова [2], П. С. Берзін [21], Р. В. Вереша [34], А. С. Габуда [43], М. В. Довгаль [66], З. А. Загинеї [74], О. О. Кияшко [92], М. П. Куцевич [21], С. Я. Лихова [153], Є. В. Пилипенко [197], Н. К. Рудий [237], О. О. Седлецький [244], О. С. Сотула [261], М. Х. Сулайманов [268], Є. Л. Таможник [271], М. В. Фоменко [310] та ін. Аналіз праць зазначених учених засвідчує, що у сучасній науці кримінального права на належному рівні не висвітлено аспекти кримінально-правової характеристики діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК України).

Науковці досліджували питання кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради переважно в частині вивчення питань діяльності політичних партій чи представників влади [153; 66]. Аналіз ознак складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, питань його кваліфікації, відмежування від суміжних злочинів й адміністративних правопорушень залишився поза увагою науковців. Це зумовлює актуальність дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК України).

Наукові праці, присвячені питанням перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що стали підґрунтям для комплексного та системного вивчення предмета дослідження, їх можна згрупувати за напрямками аналізу, а саме: кримінальної відповідальності за таке перешкоджання; кримінологічних, криміналістичних, кримінально-процесуальних та інших аспектів протидії перешкоджанню діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в контексті досліджень щодо перешкоджання діяльності інших осіб, вчинення опору та посягання на життя представника державної влади, втручання в роботу державного діяча тощо.

Необхідно розглянути кожен із зазначених напрямів.

1. *Кримінальна відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.* До цієї групи наукових доробків належать праці таких учених, як П. С. Берзін і М. П. Куцевич («Проблеми кримінальної відповідальності за невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України та створення штучних перешкод у його роботі (ч. 1 ст. 351 КК України)», 2014 р.) [21], Р. В. Вереша («Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (коментар до ст. 170 КК України)», 2008 р.) [34], М. В. Фоменко («Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України)», 2017 р.) [310], Є. Л. Таможник («Преступления против законной деятельности представителей власти: уголовно-правовой и криминологический аспекты», 2006 р.) [271], М. Х. Сулайманов («Уголовно-правовая борьба с преступлениями, посягающими на деятельность представителей власти и общественности по охране общественного порядка», 1984 р.) [268], А. Ю. Кізілова («Уголовно-правовое обеспечение управленческой деятельности представителей власти», 2002 р.) [88], Н. К. Рудий («Преступления против порядка управления, посягающие на служебную

деятельность и личность представителей власти: сравнительный анализ законодательства России и стран СНГ», 2009 р.) [237].

У дослідженні П. С. Берзіна й М. П. Куцевича увагу акцентовано на визначенні ознак складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України. На думку вчених, безпосереднім об'єктом аналізованого злочину є суспільні відносини, що забезпечують авторитет державної влади й органів місцевого самоврядування, а також порядок функціонування (діяльності) таких органів [21]. На їх переконання, первинною ознакою злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, є об'єктивна наявність ознак народного депутата України [21]. Визначено права й обов'язки народного депутата, правові підстави та процедуру набуття ним свого статусу.

Слід проаналізувати позицію цих авторів щодо характеристики об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 351 КК України, у формі невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України щодо (безпосередньо на місці) «негайно припинити порушення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, що охороняються законом, та інших порушень законності» і вимоги, зверненої «до відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ та організацій, припинити такі порушення», а також у формі створення штучних перешкод діям народного депутата. Такі діяння передбачають наявність обов'язкових ознак (сукупності таких ознак): 1) наявність вимоги народного депутата України про припинення порушення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, що охороняються законом, та інших порушень законності; 2) звернення такої вимоги до відповідної службової особи, що передбачає наявність безпосереднього зв'язку між таким зверненням й обов'язками службової особи; 3) обов'язок такої службової особи стосується наявності в неї повноважень щодо негайного вжиття заходів для усунення зазначеного порушення, притягнення винних до відповідальності та подальшого інформування народного депутата про вжиті заходи [21]. На думку вчених, відсутність будь-якої з перелічених обов'язкових ознак невиконання

службовою особою законних вимог народного депутата виключає наявність об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України [21].

Цікавим для дослідження є визначення суб'єкта злочину, зокрема у випадку, коли підприємство, співробітники якого не виконують вимоги народного депутата або створюють штучні перешкоди у його роботі, за організаційно-правовою формою визнають публічним акціонерним товариством, а його виконавчим органом є правління [21].

Відповідно до ч. 5 ст. 65 Господарського кодексу України, керівник підприємства без доручення діє від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади й органах місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства, вирішує питання діяльності підприємства в межах і порядку, визначених установчими документами [206; 21].

Згідно із ч. 1 ст. 58 Закону України «Про акціонерні товариства», виконавчий орган акціонерного товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства. До компетенції виконавчого органу належить вирішення всіх питань, пов'язаних із керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів і наглядової ради [21].

Відповідно до ч. 4 ст. 59 Закону України «Про акціонерні товариства», на засіданні колегіального виконавчого органу ведуть протокол. Протокол засідання колегіального виконавчого органу підписує голова, його надають на вимогу для ознайомлення члену колегіального виконавчого органу, члену наглядової ради або представнику профспілкового чи іншого уповноваженого трудовим колективом органу, який підписав колективний договір від імені трудового колективу. На підставі статуту акціонерного товариства може бути надано право іншим особам отримувати протокол засідання колегіального виконавчого органу для ознайомлення. Також, відповідно до ч. 5 ст. 59 Закону України «Про акціонерні товариства», голову колегіального виконавчого органу обирає наглядова рада

товариства, якщо інше не передбачено статутом товариства, у порядку, передбаченому статутом акціонерного товариства. Голова колегіального виконавчого органу організовує роботу такого, скликає засідання, забезпечує ведення протоколів засідань; має право без довіреності діяти від імені товариства відповідно до рішень колегіального виконавчого органу, представляти інтереси товариства, учиняти правочини від імені товариства, видавати накази й розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками товариства. Інший член колегіального виконавчого органу в порядку, визначеному законодавством України, також може бути наділений такими повноваженнями, якщо це передбачено статутом товариства. Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 59 Закону України «Про акціонерні товариства», у разі неможливості виконання головою колегіального виконавчого органу своїх повноважень за рішенням цього органу його повноваження здійснює один із членів колегіального виконавчого органу, якщо інше не передбачено статутом або положенням про виконавчий орган акціонерного товариства. Інші особи можуть діяти від імені товариства в порядку представництва, передбаченому Цивільним кодексом України [53; 21].

На думку авторів, ці законодавчі норми визначають, що народний депутат України може звертатися з вимогою про доступ до будівлі підприємства та його службових приміщень акціонерного товариства саме до голови правління товариства як до керівника. Інші працівники, якщо інше не передбачено статутом підприємства, повинні діяти лише в межах наданих їм повноважень, а саме згідно з довіреністю або за розпорядженням голови правління [21].

Визначаючи суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 351 КК України, П. С. Берзін та М. П. Куцевич стверджують, що обов'язковою в разі вчинення перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є спеціальна мета – вплинути на реалізацію народним депутатом його повноважень, пов'язаних із заняттям депутатською діяльністю [21].

Цікаві позиції висвітлює у своїй науковій праці М. В. Фоменко, який зазначає, що зміст суспільно небезпечного діяння досліджуваного злочину виявляється у формі фізичного та/або інформаційного (видання правозастосовних, розпорядчих й інших правових актів, технічне втручання в комп'ютерні мережі тощо) перешкоджання, спрямованого на зміну або припинення діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради, здійсненні впливу на суб'єктів та/або вчинювані ними заходи, унаслідок якого завдають безпосередньої шкоди правам, свободам і законним інтересам як самих суб'єктів цієї діяльності, так й інших осіб, пов'язаних із ними чи їхньою діяльністю. Перешкоджання (вплив через заподіяння шкоди), на відміну від втручання, завжди є протиправним діянням [310].

Автор виокремив і схарактеризував залежно від повноважень народного депутата України та депутата місцевої ради 30 видів перешкоджання (перелік їх не є вичерпним). Крім того, встановлено, що перешкоджання законній діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради може вчинятися як у формі суспільно небезпечної дії, так і бездіяльності [310].

Науковець дослідив спільні й відмінні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 170, 157, 161, 340, 344, 346, 351 КК України. Розмежування зазначених складів злочинів здійснюють за змістом безпосереднього об'єкта, об'єктивною перешкоджаючою властивістю суспільно небезпечного діяння, а також спрямованістю умислу на реалізацію такої властивості. Автор визначив правила кваліфікації злочинів у випадках конкуренції загальної та спеціальної норм, а також ідеальної та реальної сукупності у випадках вчинення злочинів, передбачених ст. 170, 157, 161, 340, 344, 346, 351 КК України [310].

Російський учений Н. К. Рудий у дисертаційному дослідженні зазначає, що суспільна небезпечність злочинних посягань на управлінську діяльність полягає в перешкоджанні прийняттю управлінських рішень представниками влади. Службовою діяльністю представників влади автор вважає дії представника влади,

що належать до кола його обов'язків, визначених у Конституції, нормативно-правових актах, трудовому договорі [8; 10; 237].

Учений переконаний, що безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину є встановлений порядок управління, зокрема державної влади. Додатковим обов'язковим об'єктом визначено життя представника влади, додатковим факультативним об'єктом – здоров'я та особисту безпеку представника влади [237].

Ураховуючи поширеність фактів перешкоджання діяльності представника влади шляхом застосування насильства, небезпечного для життя та здоров'я, що спричинило смерть потерпілого з необережності, Н. К. Рудий пропонує закріпити на законодавчому рівні такі кваліфікуючі ознаки, як застосування насильства, небезпечного для життя та здоров'я, щодо представника влади, що призвело до його смерті з необережності [237].

2. Кримінологічні, криміналістичні, кримінально-процесуальні й інші аспекти протидії перешкоджанню діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. До зазначеної групи напрацювань належать дослідження таких учених: В. О. Гусевої («Сучасний стан наукового забезпечення та перспективи формування методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності», 2016 р.) [61], М. В. Довгаля («Характеристика особистості злочинця, який вчинив насильницькі злочини проти носіїв авторитету органів державної влади», 2016 р.) [67], З. А. Загинеї («Кримінологічний портрет злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», 2014 р.) [74], М. Б. Мохового «Кримінологическая характеристика и предупреждение преступлений, посягающих на представителей власти», 2004 р.) [173], О. О. Седлецького («Кримінологічна характеристика злочинів проти осіб, які представляють авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян», 2014 р.) [244], О. В. Кульчицької («Конституційно-правовий статус депутатських фракцій Верховної Ради України», 2010 р.) [132], Л. Р. Наливайко

(«Державний лад України: теоретико-правова модель», 2009 р.) [179], О. В. Чернецької («Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад в Україні», 2005 р.) [326], Н. В. Корольової-Борсоді («Правове регулювання виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим», 2005 р.) [107], Л. Л. Лабенської («Правовий статус депутатів місцевих рад», 2004 р.) [135], О. І. Радченка «Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання», 2005 р.) [233], Х. В. Приходько («Представницька функція Верховної Ради – парламенту України», 2004 р.) [205], Г. В. Задорожньої («Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування», 2006 р.) [76].

Учені М. В. Довгаль, З. А. Загинеї, М. Б. Моховий та О. О. Седлецький пропонують таку кримінально-правову характеристику особи (суб'єкта злочину), яка вчинила злочин проти авторитету органів влади: це особа, яка вчинила його в стані алкогольного сп'яніння, одноособово та вперше. Крім того, особа злочинця має таку кримінологічну характеристику: чоловік, який має громадянство України, віком 30–50 років, з повною загальною середньою або професійно-технічною освітою, переважно працездатний, проте ніде не навчається і не працює [67; 74; 173; 244].

З огляду на наукові здобутки зазначених авторів, можна стверджувати, що перешкоджання діяльності органам влади та їхнім представникам, зокрема народним депутатам України та депутатам місцевих рад, може здійснювати будь-яка особа. Тому суб'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, є загальний суб'єкт, тобто фізична осудна особа, що досягла віку 16-ти років, а вчинення цього злочину службовою особою слід визначити як кваліфікуючу ознаку.

У наукових працях щодо конституційних засад діяльності народного депутата переважно висвітлювали такі питання: виникнення та розвиток державного устрою України; історія створення та розвитку колегіального законодавчого органу; правові основи діяльності Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, місцевих рад; визначення правового статусу народного депутата України та депутата місцевої ради; визначення повноважень народного депутата України та депутата місцевої ради; правовий статус тимчасових слідчих комісій і комітетів Верховної Ради України; діяльність самоврядування в Україні; законодавчі прогалини та колізії в діяльності органів державної влади; виборчі права; порядок проведення виборів; перспективи розвитку правового регулювання діяльності депутатів.

3. Кримінальна відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в контексті досліджень щодо перешкодження діяльності інших осіб, вчинення опору та посягання на життя представника державної влади, втручання в роботу державного діяча тощо. До цієї групи належать праці таких учених: А. С. Габуди («Відповідальність за опір особам, наділеним владними повноваженнями (з історії українського кримінального права)», 2013 р.) [43], М. В. Довгаля («Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади», 2017 р.) [66], С. Я. Лихової («Злочини проти громадських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)», 2006 р.) [153], Є. В. Пилипенка («Перешкодження діяльності у кримінальному праві України», 2018 р.) [197], О. О. Кияшка («Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти», 2019 р.) [92], Н. В. Акулової («Кримінально-правова характеристика посягання на життя представника іноземної держави», 2018 р.) [2], О. С. Сотула («Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча», 2003 р.) [261].

Зокрема, А. С. Габуда зазначає, що кримінально-правова охорона діяльності органів влади чи їхніх представників виникла ще за часів Київської Русі, а кримінальну відповідальність за перешкодження такій діяльності було вперше закріплено в «Руській правді» [43]. Можна стверджувати, що діяльність

представників влади, а саме народних депутатів України та депутатів місцевих рад, є важливим явищем у державі, оскільки з давніх часів і донині вона залишається під кримінально-правовою охороною. У дисертаційному дослідженні М. В. Довгаль зазначає, що представниками влади передусім є народні депутати України та депутати місцевих рад. Отже, їх і визнають потерпілими в більшості злочинів проти авторитету органів влади [66].

Вибір відповідного методологічного інструментарію є важливим аспектом розгляду науково-теоретичних засад будь-якого дослідження. Щоб обрати правильний напрям (стратегію) дослідження (добираючи зазначений інструментарій), необхідно насамперед урахувати специфіку об'єкта дослідження. Методологія наукового пізнання – явище інтегральне: вона об'єднує систему компонентів, що її утворюють (світоглядні, загальні та спеціальні теорії, концепції, філософські закони й категорії, правила логіки, загальнонаукові і приватно-наукові методи й методики) [194, с. 291]. Методологія – це «зворотна логіка», завдяки якій удосконалюють пізнавальну логіку й організацію дослідницького процесу, відпрацьовують її інструментарій [87, с. 7]. З етимологічної позиції термін «методологія» походить від грецьких слів *methodos* (шлях до будь-чого) [309, с. 278] і *logos* (слово, думка, розум, закон) [309, с. 245] та означає сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, які використовують у будь-якій науці [309, с. 278].

Аналіз праць знаних вітчизняних й іноземних криміналістів надав можливість сформулювати методологічні засади відповідно до специфіки обраного предмета дослідження. Оскільки таким предметом є кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, то, відповідно, у дослідженні ми використовували такі основні методи: діалектичний, структурно-функціональний, історико-правовий, порівняльно-правовий, догматичний, статистичний, соціологічний, моделювання.

Діалектичний метод застосовано під час розгляду кримінально-правових положень про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради у їх взаємозв'язку, а також для формулювання висновків і пропозицій за темою дослідження. Саме за його допомогою проаналізовано теоретичну базу тлумачення головних ідей та принципів у праворозумінні – це найвищий рівень методології науки, що визначає загальну систему принципів пізнання, особливостей явищ, процесів і сфер діяльності.

Структурно-функціональний метод дав змогу комплексно дослідити кримінально-правову норму, що передбачає відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, і сформулювати на цій підставі науково обґрунтовані пропозиції відповідно до потреб практики.

Дослідивши історію появи, становлення та розвитку певної правової норми, стверджував М. С. Таганцев, можна визначити правильність певного юридичного інституту на сучасному етапі [269, с. 21]. Крім того, науковець зазначав, що завдання дослідження має полягати в аналізі засад чинного права, досвіду іноземних країн та історії права [270, с. 22]. На думку Г. С. Фельдштейна, повне розуміння чинного права можливе лише на підставі вивчення історичного минулого народу [304, с. 336]. Жодне сучасне дослідження не здійснюють без застосування історичного методу, що дає змогу максимально повно дослідити процес розвитку правової норми.

Шляхом використання історико-правового методу висвітлено етапи історичного розвитку кримінально-правової заборони перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, а також виокремлено періоди розвитку українського кримінального законодавства у контексті предмета дослідження, що надає чіткості доктрині кримінального права.

Порівняльно-правовий метод застосовано для виявлення спільного й відмінного, загального та унікального у кримінальному законодавстві України та

іноземних держав щодо відповідальності за перешкодження діяльності народного депутата та депутата місцевої ради.

На підставі логіко-семантичного методу детально проаналізовано категорійно-понятійний апарат, зокрема розглянуто різні підходи до тлумачення змісту понять «перешкодження діяльності», «народний депутат України», «депутат місцевої ради».

Догматичний метод сприяв виявленню та вивченню можливостей удосконалення кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Шляхом узагальнення позицій науковців і практиків сформульовано пропозиції стосовно визначення змісту кримінально-правової заборони перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради [140].

Статистичний метод використано під час опрацювання даних слідчої та судової практики про злочини, пов'язані з перешкодженням діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Використання офіційних статистичних даних дає змогу виявити динаміку злочинності, її тенденції на підставі різних показників (кількість вчинених злочинів зазначеної категорії за певні роки, особи злочинців, жертв, розмір і вид завданої шкоди тощо). Аналізуючи статистичні дані, виявляють спільні й відмінні риси у злочинних діяннях. Для дослідження використано статистичні дані щодо зареєстрованих злочинів і кримінальних проваджень (справ), затриманих осіб, кількості розкритих злочинів, а також статистику кримінального судочинства, що охоплює облік судимостей осіб, діяльність судових і правоохоронних органів.

Соціологічний метод використано під час проведення анкетування з питань кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. За допомогою зазначеного методу здійснено поглиблений аналіз об'єкта та предмета дослідження – від його витоків і до сучасного соціально-правового підґрунтя. Висвітлено трансформаційні зміни через

перетворення емпіричного матеріалу в теоретичний з науково обґрунтованими догмами кримінально-правової доктрини.

Цей метод дає змогу проаналізувати кримінальну відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради як особливого динамічного соціально-правового феномену з позицій генези такого суспільно небезпечного діяння, як злочин. У межах соціологічного методу здійснено власні авторські дослідження (анкетування, вивчення матеріалів судової та слідчої практики), завдяки чому вдалося визначити якість чинного кримінального законодавства, чинники неефективності його дії, а також розробити рекомендації з удосконалення КК України.

Завдяки методу моделювання сформульовано пропозиції щодо покращення законодавства України, що встановлює кримінальну відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, причому як у теоретичному, так і практичному аспектах. Це метод теоретичного та практичного опосередкованого пізнання явищ, які не підлягають безпосередньому вивченню. Він зарекомендував себе в юридичній практиці як ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ і процесів за допомогою моделей, тому його було використано для розроблення проєкту змін і доповнень до ст. 351 КК України.

На підставі викладеного вище можна дійти висновку, що систему методів дослідження перешкодження діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради становить сукупність методів, яка надає можливість реалізувати поставлені завдання, зокрема: *історичний* – для висвітлення історичного розвитку кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради та з'ясування закономірностей розвитку вітчизняного кримінального законодавства під впливом законодавства іноземних держав; *компаративістський (порівняльно-правовий)* – у процесі аналізу зарубіжного законодавства щодо кримінально-правової охорони діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, а також для визначення спільних і відмінних положень

кримінального законодавства України й іноземних держав стосовно зазначеної проблематики; *догматичний (логіко-юридичний)* – з метою встановлення неточностей та вивчення можливих шляхів удосконалення чинного законодавства України в цій сфері та практики його застосування; *соціологічний* – під час проведення анкетування з питань кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; *системний* – для аналізу елементів досліджуваних складів злочинів та їхніх ознак; *діалектичний* – для забезпечення розгляду взаємозв'язку єдностей і протилежностей під час дослідження кримінально-правових понять і категорій у контексті відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; *метод аналізу словникових визначень* – для поглибленого аналізу понять категорійно-понятійного апарату теми дослідження; *статистичний* – при встановленні статистичних даних про кількість вчинених злочинів та вручених повідомлень про підозру за їх вчинення; *індукції* – з метою формулювання загальних висновків на підставі формально-логічних умовиводів, удосконалення понятійно-категорійного апарату предмета дослідження; *дедукції* – під час виокремлення та характеристики критеріїв диференціації кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради шляхом застосування правила співвідношення загального й часткового.

Окреслені й інші методи наукового дослідження використано у взаємозв'язку, що своєю чергою сприяло здійсненню всебічного аналізу, обґрунтуванню теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Отже, на монографічному рівні досі не було здійснено дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, яке має забезпечити реалізацію таких завдань: вивчити сучасний стан і визначити методологію дослідження кримінальної

відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; розглянути історію виникнення та розвитку кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; проаналізувати досвід іноземних держав у сфері кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради; з'ясувати зміст загального, родового, видового та безпосереднього об'єктів досліджуваного злочину; окреслити вияви об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України; визначити суб'єкт перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; проаналізувати суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 351 КК України; з огляду на слідчу та судову практику, схарактеризувати кваліфікуючі ознаки досліджуваного злочину; сформулювати пропозиції щодо внесення змін до диспозицій ст. 351 КК України й обґрунтувати їх доцільність.

1.2. Історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Вивчення історії розвитку предмета дослідження дає змогу засвідчити достовірність й обґрунтованість його результатів. Тільки в генезі можна пояснити причинно-наслідкові зв'язки між минулим і сучасним станом кримінального права та спрогнозувати перспективні напрями його розвитку.

З огляду на викладене вище, дослідження кримінально-правової охорони перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради буде неповним без аналізу історичних аспектів. Його слід здійснювати з урахуванням соціального, економічного й суспільно-політичного ладу, за яких виникла розглядувана норма, а також причин та умов її виникнення, становлення та розвитку.

Учені пропонують чимало критеріїв для періодизації розвитку кримінального законодавства, що зумовлено значною кількістю досліджень, які підпорядковані визначеній меті наукового пошуку й залежать від різних чинників. Кількість їх має наукову цінність і сприяє ґрунтовному дослідженню норм, конкретних інститутів.

Найпоширенішою є періодизація генези кримінального законодавства в системі вивчення становлення та розвитку держави та права України. Деякі науковці, зокрема, І. А. Безклубий, І. С. Гриценко, М. І. Омельченко, О. О. Шевченко, зазначають, що кримінальне законодавство розвивалося відповідно до періодів розвитку Української держави [188, с. 221; 16, с. 13]. На думку П. Л. Фріса, доцільно виокремлювати періоди розвитку кримінального законодавства відповідно до етапів розвитку кримінально-правової політики [313, с. 67]. Науковець В. С. Малишев у своїй періодизації не тільки використовував критерій соціально-політичного ладу України, а й урахував законодавчі ідеї, які втілено в нормативно-правових актах і на практиці [160, с. 77–78].

Водночас періоди розвитку українських права і держави не збігаються. Розвиток вітчизняного кримінального законодавства пов'язаний з появою та дією різних нормативно-правових актів, зокрема «Руської правди», статутів Великого князівства Литовського, Прав та установлень Малоросії, КК УРСР 1922-го, 1927-го і 1960 років тощо [101, с. 52–58]. В. В. Кузнецов виокремлює періоди розвитку кримінального законодавства за критерієм чинності основних джерел права [131, с. 97].

Визначаючи періоди історичного розвитку кримінального законодавства, ураховують різні критерії, а саме: політичні, законодавчі, економічні, демографічні, ідеологічні, які своєю чергою конкретизують під час періодизації розвитку нашого об'єкта дослідження (з огляду на періоди розвитку національного кримінального законодавства), об'єкт посягання, соціальний та економічний стан, ідеологію суспільства, політичний устрій держави тощо.

Наше дослідження періодизації розвитку кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради буде ґрунтуватися на *критерії об'єкта посягання*.

Становлення кримінально-правової охорони перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в національному законодавстві сягає часів Київської Русі, коли було укладено першу збірку правових норм – «Руську правду» (1017–1054 рр.). Відомо про існування трьох її редакцій – Короткої, Поширеної та Скороченої [312, с. 100–103; 190, с. 21, 39; 238]. Закріплення на законодавчому рівні відповідальності за посягання на представників органів влади [321, с. 40–82] започаткувало караність погрози як суспільно небезпечного діяння. Норми «Руської правди» забезпечували кримінально-правове регулювання безпеки життя, здоров'я та діяльності уповноважених княжою владою осіб [116, с. 10].

У різні періоди то збільшувалася, то зменшувалася кількість кримінально караних діянь, пов'язаних із перешкоджанням діяльності владних осіб, що у процесі еволюції сприяло появі норми щодо перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради й закріпленню її у чинному КК України. Наше дослідження буде ґрунтуватися на аналізі таких пам'яток права та норм, у яких їх законодавчо унормовано.

У зв'язку з поділом територій нашої держави на частини, які належали до складу різних держав у різні часи, зокрема Польського королівства, Великого князівства Литовського, Московії, Речі Посполитої, Російської імперії, Австро-Угорської імперії, на різних її частинах діяли різні законодавчі акти. Із середини XIV ст. на значній частині українських земель, що належали до складу Великого князівства Литовського, діяли Литовські статuti 1529-го, 1566-го і 1588 років [321, с. 112–144].

У Литовському статuti 1529 року було передбачено відповідальність за невиконання розпоряджень («грамоти») воєвод, старост, державців [60; 263]. Другий

статут Великого князівства Литовського 1566 року поділив державу на повіти (адміністративно-територіальна одиниця, район) і запровадив сейми, до складу яких входили шляхтичі (привілейоване населення Великого князівства Литовського) [264]. Такі новели розширили коло осіб, які були представниками влади, що забезпечило правовий захист діяльності більшої кількості чиновників.

Третій статут Великого князівства Литовського 1588 року розширив повноваження шляхтичів і повністю закріпачив простих селян, запровадив жорсткіші види покарання за неправомірні дії щодо шляхтичів з боку простих селян. Такі неправомірні дії карали сплатою великих штрафів, каліцтвом частин тіла чи смертною карою [265].

Фактично у двох перших статутах Великого князівства Литовського було встановлено кримінально-правову охорону діяльності представників влади. У Статуті Великого князівства Литовського 1588 року покарання за такі протиправні діяння було істотно посилено. Крім того, кримінально-правові норми було поділено на шість видів, сформовано єдину систему злочинів, досліджувані заборони було віднесено до злочинів проти порядку управління.

Литовські статuti стали джерелом Соборного уложення 1649 року, що діяло на території Московської держави. Соборне уложення не містило норм, що встановлювали кримінальну відповідальність за незаконні дії щодо перешкоджання діяльності представників влади, а лише закріплювало відповідальність за погрози чи незаконні дії стосовно государя та членів його сім'ї. Було регламентовано охорону діяльності майже всіх представників влади, крім керівника держави.

Річ Посполита з 8 серпня 1649 року визнала українську державність у межах трьох воєводств – Київського, Чернігівського та Брацлавського. На їхній території з 1649-го до 1654 року діяло переважно звичаєве право Козацької держави [68]. Злочинами було визнано посягання на діяльність представників влади, а також відмову виконувати постанови гетьманських універсалів, у яких містилися

адміністративно-правові норми та розпорядження полково-сотенних урядів і магістратів [83].

Конституція Пилипа Орлика 1710 року уперше на теренах Української держави запровадила колегіальний законодавчий орган (Генеральну Раду), який працював сесійно. До його складу входили представники різних козацьких формувань [275, с. 199–200]. У нормах зазначеного закону було закріплено положення про обов'язкове виконання розпоряджень й указів як Генеральної Ради, так і її членів на місцях та не перешкоджання діяльності членів Генеральної Ради у козацьких формуваннях. Попри встановлення правової охорони діяльності представників влади, не було чітко визначено покарання за порушення таких норм.

З часу прийняття протекторату московського царя (1654 р.) на українських землях частково почали діяти законодавчі акти Московської держави.

У XVIII ст. на землях Російської імперії постійно тривали війни, у зв'язку із чим політика держави (а отже, і законодавство) була спрямована на воєнізацію різних сфер діяльності. Так, 1715 року було прийнято Артикул військовий, який упровадив нові злочини проти порядку управління, зокрема, невиконання указів і розпоряджень комісарів, чинення опору військовим командирам і комісарам. Вони паралельно виконували як державні повноваження, так і військові зобов'язання.

У положеннях нормативно-правового акта «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) [331] було виокремлено три види протиправних діянь: злочин (за нього було передбачено смертну кару); провина (протиправне діяння середньої тяжкості, за яке було передбачено менш жорсткі покарання); проступок (дрібне правопорушення, за яке було передбачено легкі покарання) [202]. У межах злочинів проти порядку управління, а саме перешкоджання діяльності представників влади, можна виокремити лише невиконання указів і розпоряджень государя. Для інших представників влади (суддів та урядовців) було регламентовано правову охорону лише їхнього життя та здоров'я.

Упродовж 1782–1783 років на українських землях було створено міські думи – представницькі органи влади [84, с. 95]. У Зводі законів Російської імперії 1832 року вперше було виокремлено групу злочинів «проти уряду», яка згодом лягла в основу розділу IV «Злочини та проступки проти порядку управління» в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року. Цей розділ охоплював такі злочини, як непокоря та ненасильницький супротив чинній владі, перешкоджання законній діяльності влади [276]. В Уложенні про покарання кримінальні та виправні вперше було окреслено характерні ознаки складів злочинів й обставини, що могли звільнити особу від кримінальної відповідальності за такі діяння [138].

З початку ХХ століття владними визнавали не лише державні органи, а й громадські та приватні органи, що здійснюють владні повноваження. Представники таких органів користувалися правами державних органів влади, тому їх охороняли нарівні з ними [281]. Професійну діяльність представників влади у сфері управління до прийняття КК УРСР 1922 року охороняли норми Кримінального уложення 1903 року. Хоча зазначений нормативний документ був підписаний главою держави, його норми використовували в правозастосовній діяльності, однак де-юре він так і не набрав чинності.

У Кримінальному уложенні 1903 року було закріплено такі злочинні посягання, як непокоря й ненасильницький опір чинній владі, опір чи перешкоджання законній діяльності представника влади. Ці дії карали засиланням і триманням під вартою у в'язниці строком до трьох років [186].

Наступний період в історії вітчизняного законодавства – це період діяльності Центральної Ради, Гетьмана П. Скоропадського, Директорії (1917–1921 рр.). Влада в державі належала виборному органу – Установчим зборам, а до їх створення – Центральній Раді (протягом певного часу – Генеральному Секретаріату) [191]. Конституція УНР закріплювала положення, згідно з яким верховним органом влади в державі є Всенародні збори, які здійснюють безпосередньо вищу законодавчу владу в УНР, формують органи виконавчої та судової влади.

У Конституції УНР вперше було закріплено поняття «депутат», його повноваження, недоторканність, окреслено зміст законної діяльності. Відповідно до ст. 29 Конституції УНР, депутатом міг бути обраний кожний не обмежений у своїх правах громадянин УНР, який досягнув віку 20-ти років [97].

На території Української держави діяла постанова Тимчасового уряду Росії від 2 серпня 1917 року «Про вжиття заходів проти осіб, що загрожують обороні держави, її внутрішній безпеці та завоюванням Революції 1917 року». Відповідно до положень цієї постанови, військовий міністр за погодженням із міністром внутрішніх справ без судового розгляду міг відправити до в'язниці на невизначений строк осіб, які, на його думку, протидіяли владі держави.

У межах кримінального законодавства було виокремлено вид злочинів проти держави й охорони громадського порядку та громадського спокою. До таких злочинів належали протиправні діяння, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади; посягання на життя державного діяча. Покарання за ці злочини було жорстким: смертна кара, ув'язнення, конфіскація майна тощо.

З метою забезпечення безпеки представників влади, а також державного порядку було ухвалено постанову «Про деякі тимчасові заходи щодо охорони державного порядку і громадського спокою» від 26 липня 1918 року та Закон «Про військову підсудність» від 30 травня 1918 року. Зазначені документи передбачали кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності представників влади, повстання проти вади, напад на урядових осіб під час виконання або з приводу виконання ними своїх службових обов'язків. Прийнятий 2 жовтня 1918 року Закон «Про доповнення постанови про деякі тимчасові заходи до охорони державного порядку та громадського спокою» посилював відповідальність осіб за вчинення цих злочинів, що призвело до численних страт та ув'язнень [321; 169].

Кримінально-правовій охороні представників влади впродовж аналізованого періоду було притаманне посилення відповідальності за протидію діяльності влади та її представників.

З утвердженням на українських землях радянської влади було змінено структуру влади. Органами влади в УСРР були Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, Рада Народних Комісарів, а також Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (міські та сільські) [98].

Кримінальну відповідальність за посягання на представників влади в законодавстві радянського періоду було передбачено в КК 1922-го, 1927-го та 1960 років.

У КК УСРР 1922 року кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності депутата УСРР було передбачено в розділі «Злочини проти порядку управління». Відповідно до ст. 74 КК УСРР, злочином проти порядку управління було визнано діяння, спрямоване на порушення правильного функціонування органів управління чи народного господарства, пов'язане з опором чи невиконанням законів радянської влади, перешкоджання діяльності її органів та інші дії, що посягають на авторитет влади [302]. Зазначена стаття не передбачала санкції, була лише інформативною (діяння, що знаходилося під кримінально-правовою охороною), а покарання суд міг призначати на власний розсуд.

Відповідно до ст. 86 КК УСРР, покарання у вигляді розстрілу було передбачено за протидію представникам влади під час виконання ними передбачених законом обов'язків або примушування до виконання незаконних дій, поєднане з убивством, спричиненням тілесних ушкоджень або вчиненням насилля над представником влади. Лише за наявності пом'якшуючих обставин покарання могли рішенням суду змінити на позбавлення волі у вигляді ізоляції із суворим режимом, однак не менше ніж два роки [302]. Крім того, у КК УСРР 1922 року також було передбачено відповідальність за надання завідомо неправдивої відповіді на офіційний запит

представника влади. Такі дії карали позбавленням волі на строк до одного року [302].

КК УСРР 1927 року мав такі самі положення, як і КК УСРР 1922 року. Так, у главі II КК УСРР 1927 року було зазначено, що злочином проти порядку управління визнано діяння, спрямоване на порушення правильного функціонування органів управління чи народного господарства, пов'язане з опором чи невиконанням законів радянської влади, перешкоджання діяльності її органів та інші дії, що посягають на авторитет влади, вчинене без контрреволюційної мети. До таких злочинів належали аналогічні протиправні діяння за перешкоджання діяльності представників влади, що були закріплені в КК УСРР 1922 року, однак уже було передбачено кваліфікуючі ознаки.

1960 року прийнято КК УРСР, у якому диференційовано кримінальну відповідальність за злочини проти авторитету влади й порядку управління. Злочинні посягання, які було визначено в КК УСРР 1927 року, розділили на різні злочини та виокремили в самостійні статті, зокрема: ст. 58 «Посягання на життя державного діяча», ст. 188 «Опір представнику влади чи представнику громадськості, який охороняє громадський порядок», ст. 190 «Погроза або насильство щодо посадової особи чи громадського діяча» [129]. Окремої норми, пов'язаної з перешкоджанням діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, у КК УРСР 1960 року не було. Однак важливим кроком до започаткування кримінальної відповідальності за зазначене діяння в КК УРСР стало виокремлення погрози або насильства щодо посадової особи чи громадського діяча (ст. 190).

Так, у ст. 190 КК УРСР 1960 року «Погроза або насильство щодо посадової особи, громадського працівника або громадянина, який виконує громадський обов'язок» було передбачено кримінальну відповідальність за злочинні дії щодо посадової особи, серед яких і депутат, з метою припинення його службової діяльності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 190 КК УРСР 1960 року, погроза вбивством, спричиненням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна шляхом підпалу

щодо посадової особи або громадського працівника, застосована з метою припинити службову чи громадську діяльність або змінити її характер в інтересах того, хто погрожує, або така сама погроза щодо громадянина у зв'язку з його участю в запобіганні та припиненні злочинів і порушень громадського порядку карається позбавленням волі на строк до двох років або виправними роботами на строк від одного до двох років [129].

15 липня 1971 року було прийнято Закон УРСР № 26-VIII «Про міську, районну в місті Раду народних депутатів УРСР», який закріплював повноваження депутатів різного рівня та гарантії депутатської діяльності, встановлені законодавством СРСР й УРСР. Цей закон визначив основні види законної діяльності депутатів. Така діяльність депутатів стала об'єктом злочинів проти порядку управління, зокрема що стосувалося опору та перешкоджання діяльності представників влади [219].

Після прийняття 20 квітня 1978 року Конституції УРСР було чітко передбачено умови для безперешкодного й ефективного здійснення депутатом своїх прав та обов'язків. Також було прийнято Закон УРСР від 13 грудня 1979 року «Про внесення змін і доповнень до Закону УРСР «Про районну Раду депутатів трудящих УРСР» [212], у якому визначено основні повноваження діяльності народних депутатів районних рад. Ці положення нового Закону переважно дублювали положення Закону 1971 року. Аналогічно положення Закону України від 7 грудня 1990 року «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» в частині діяльності депутатів майже цілком дублюють положення попередніх нормативно-правових актів [218].

Після здобуття Україною незалежності було прийнято нову Конституцію 1996 року. На найвищому рівні закріплено право народних депутатів звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території

України, незалежно від їхнього підпорядкування і форм власності, а керівники органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту [96].

Основним законом України, що регламентує діяльність народних депутатів на сучасному етапі, є Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII «Про статус народного депутата України» [226].

У цьому Законі закріплено як новелу положення про відповідальність осіб за перешкоджання діяльності народного депутата України. Так, відповідно до ст. 37 Закону України «Про статус народного депутата України», за образу народного депутата або наклеп на нього, а так само вплив у будь-якій формі на народного депутата з метою перешкодити виконанню ним депутатських повноважень, погрозу вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна щодо народного депутата, а також щодо його близьких родичів і помічників-консультантів у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, умисне заподіяння народному депутату, а також його близьким родичам та поміщикам-консультантам тілесних ушкоджень, завдання побоїв або вчинення інших насильницьких дій у зв'язку з виконанням ним депутатських повноважень винні особи несуть відповідальність, встановлену законом [226]. Такі положення передбачали посилення кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України.

Також регулює діяльність депутатів в Україні прийнятий 11 липня 2002 року Закон України «Про статус депутатів місцевих рад». Цей закон визначив поняття «депутат місцевих рад», закріпив їхні основні повноваження [225], а також положення про відповідальність за недотримання гарантій забезпечення діяльності депутата місцевих рад: «публічна образа депутата місцевої ради, опублікування або поширення іншим способом завідомо неправдивих відомостей про нього, а також намагання в будь-якій формі вплинути на депутата місцевої ради, членів його сім'ї з метою перешкодити депутату виконувати свої повноваження, змусити його до

вчинення неправомірних дій тягне за собою відповідальність згідно із законом» [225]. Повноваження майже цілком аналогічні попереднім нормативно-правовим актам, що регулювали діяльність депутатів радянських часів.

До 2001 року на території вже незалежної України з її новими законами діяв КК УРСР 1960 року, положення якого в певній частині застаріли та потребували змін. Розроблення нового КК України тривало із жовтня 1992 року до квітня 2001 року. Було два проєкти КК України: один розроблений групою вчених на чолі з В. М. Смітєнком і внесений на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України І. М. Пилипчуком 15 травня 1998 року № 1029-1, другий – підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1998 року № 1029 [25]. У першому проєкті суспільно небезпечні діяння щодо охорони професійної діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради не було передбачено, а в другому – відповідали змісту ст. 351 КК України.

Новий КК України 2001 року закріпив норму, яка охороняє діяльність народних депутатів України та депутатів місцевих рад у ст. 351 КК України «Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» в розділі «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів».

Положення ст. 351 КК України виокремлюють діяння, що посягають на діяльність депутатів, і діяння, що посягають на діяльність органу влади. Законодавець визначив способи перешкоджання діяльності депутатів в одній статті, зокрема: 1) невиконання законних вимог депутата; 2) створення штучних перешкод у роботі депутата; 3) надання завідомо неправдивої інформації депутату. У попередніх КК ці діяння було визначено окремими статтями.

Аналіз історії розвитку кримінального законодавства щодо перешкоджання діяльності представників влади надає можливість констатувати, що нині кримінально-правова охорона діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради зазнала радикальних змін, проте у зв'язку зі стрімким розвитком

технологій, виникненням нових способів вчинення злочинів необхідно вдосконалити положення цієї норми.

З огляду на викладене вище, можна дійти таких висновків.

Історичний розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради відбувався в різні періоди становлення держави та права в Україні. З кожним новим нормативно-правовим актом ширше розкривався об'єкт дослідження, тож згодом зазначена норма набула чіткої форми та була закріплена в чинному КК України. Кримінально-правова охорона професійної діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в різні історичні періоди залежала від різних чинників (пріоритет охорони порядку управління в державі та захист державних службовців, специфіка способу вчинення злочину щодо представників влади, забезпечення безпеки високопосадовців тощо).

Кримінальна відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради спершу була охоплена відповідальністю за інші суміжні злочини, і лише з плином часу та розвитком законодавства зазначену норму було виокремлено й нормативно закріплено.

Можна визначити такі періоди розвитку кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради:

- 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади (1017–1528);
- 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади (1529–1565);
- 3) криміналізація діянь, що полягають у невиконанні законних вимог представників державної влади (1566–1648);
- 4) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до государя та членів його сім'ї) (1649–1844);
- 5) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади (1845–2001);
- 6) розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради за

чинним КК України (з 2001 р. й по теперішній час) [138].

Запропонована класифікація періодів розвитку аналізованої норми ґрунтувалася на розробленні кримінальних законодавчих актів, що регулювали підстави й порядок притягнення винних осіб до відповідальності за перешкоджання діяльності представників влади, а згодом – депутатів рад УСРР, УРСР і народних депутатів України або депутатів місцевої ради.

1.3. Кримінальне законодавство зарубіжних країн про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради

Для повнішого дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради необхідно: 1) виокремити коло держав, на досвіді яких буде ґрунтуватися аналіз кримінального законодавства в частині захисту професійної діяльності народного депутата та депутата місцевої ради; 2) визначити основні положення, за якими буде здійснено порівняльно-правове дослідження; 3) розглянути кримінальне законодавство іноземних країн у частині відповідальності за зазначене діяння.

Для виокремлення кола держав, на досвіді яких буде ґрунтуватися аналіз кримінального законодавства в частині захисту професійної діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, спершу доцільно визначитися з правовою системою світу, яка найприйнятніша для порівняльно-правового дослідження. Уніфікованих поглядів щодо різновидів правових систем світу немає, тому можна стверджувати про існування чотирьох правових сімей: 1) загального права; 2) романо-германської; 3) країн Далекого Сходу; 4) мусульманського права. Не акцентуючи увагу на цьому поділі, вважаємо за доцільне розглянути відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради за КК іноземних країн. Норми щодо кримінально-правової охорони

професійної діяльності народних депутатів та депутата місцевої ради передбачено в законодавстві не всіх зарубіжних країн. Такий підхід, на перший погляд, може видатися обмеженим, оскільки не охоплює аналізу норм кримінального законодавства країн загального права, Далекого Сходу та країн мусульманської правової сім'ї. Однак таке штучне обмеження обумовлене обсягом дослідження, а також тим, що воно істотно не позначилося б на результатах компаративістського дослідження кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з перешкоджанням професійної діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. Тому цілком закономірно, що наше дослідження буде ґрунтуватися на аналізі таких норм (у яких вони безпосередньо наявні) за КК романо-германської правової сім'ї, тобто країн континентальної Європи та СНД.

Предметом компаративістського дослідження є лише норми, що передбачають кримінально-правову охорону у сфері захисту професійної діяльності народних депутатів та депутатів місцевої ради. Кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, народних засідателів встановлено в більшості країн СНД і законодавстві країн Європи, зокрема в: КК Австрії (§ 250, 269), Азербайджанської Республіки (ст. 277, 315), Грузії (ст. 349, 350, 353), Данії (§ 119), Королівства Іспанії (ст. 498), Латвійської Республіки (ст. 270), Нідерландів (ст. 121, 124), Польщі (ст. 224), Республіки Білорусі (ст. 366), Республіки Болгарії (ст. 269), Республіки Вірменії (ст. 316), Республіки Казахстан (ст. 376, 379), Республіки Молдови (ст. 349), Російської Федерації (ст. 318), Франції (ст. 433-3, 433-6), ФРН (§ 113), Швейцарії (ст. 285, 286).

Законодавці відмовилися від кримінально-правової охорони професійної діяльності народних депутатів та депутата місцевої ради, народних засідателів на рівні виокремлення спеціальної норми (у зв'язку з практичною складністю її застосування) у КК Киргизької Республіки, Королівства Норвегії, Литовської Республіки, Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки, КК Республіки Таджикистан, Швеції.

Основні положення, на яких буде ґрунтуватися порівняльно-правове дослідження, охоплюють кримінальне законодавство країн (континентальної Європи та СНД), у яких є відповідна спеціальна(і) кримінально-правова(і) норма(и). Компаративістське дослідження буде здійснено шляхом зіставлення з нормами національного законодавства, на підставі чого буде сформульовано пропозиції стосовно доповнення КК України відповідними положеннями щодо кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради.

Підставами для здійснення окресленого компаративістського дослідження є визначення основних переваг побудови норм щодо кримінально-правової охорони професійної діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради, встановлення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, з'ясування місця спеціальної норми в системі норм Особливої частини КК іноземних країн (з метою окреслення кола суспільних відносин (об'єкт кримінально-правової охорони), з якими законодавці зарубіжних країн пов'язують її охорону). Це надасть можливість визначити правильні вектори узгодження національного законодавства в частині охорони зазначеної діяльності зі світовими стандартами, однак неодмінно в контексті правової сім'ї та українських реалій.

Здійснюючи *аналіз кримінального законодавства іноземних країн про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради*, слід з'ясувати їх місце в системі кримінального законодавства зарубіжних країн, що дасть підстави обґрунтовано визначити родовий об'єкт досліджуваних злочинів.

Розміщення зазначених кримінально-правових норм у системі кримінального законодавства зарубіжних країн є доволі уніфікованим, зокрема переважно у главах (розділах) особливих частин КК, що передбачають відповідальність за посягання на встановлений порядок управління. Так, у КК Австрії [283], Азербайджанської Республіки [284], Грузії[287], Латвійської Республіки[290], Республіки

Білорусі [292], Республіки Болгарії [285], Республіки Вірменії [291], Республіки Казахстан [293], Російської Федерації [296], Франції [299] норма щодо охорони професійної діяльності народних депутатів та депутата місцевої ради, народних засідателів знаходиться в розділі «Злочини проти порядку управління». Управлінням вважають діяльність органів державної влади з реалізації вимог законів та відповідних підзаконних нормативних актів. Структурним же елементом управлінських відносин є авторитет, який може бути в разі вчинення окремих злочинів їхнім безпосереднім об'єктом. Тобто родовим об'єктом злочинів, пов'язаних із перешкоджанням діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради, за законодавством іноземних країн, визначають не авторитет, як у КК України, а саме порядок управління. Це є цілком об'єктивною позицією законодавців зарубіжних країн, оскільки структурними елементами таких суспільних відносин є: 1) учасники відносин (окремі форми влади; об'єднання громадян, з одного боку; з іншого – організації та громадяни); 2) предмет відносин – забезпечення порядку – стану, за якого не вчиняють неправильні, незаконні дії як органи управління, так і підлеглі, а дотримуються встановлених вимог, правил; 3) зміст відносин – взаємні права й обов'язки учасників управлінських відносин.

Родовим об'єктом зазначених злочинів є суспільні відносини щодо охорони державної влади, публічної влади (нормальна діяльність державного апарату загалом або окремих його ланок) тощо. Порядком управління є порядок здійснення державою своєї управлінської функції (нормативно визнаний), що реалізується в управлінській діяльності відповідних суб'єктів та особливому режимі функціонування її матеріальних носіїв.

Отже, розділи КК іноземних країн «Злочини проти порядку управління» об'єднує статті, які передбачають відповідальність за посягання на всі сфери державного управління. Родовим же об'єктом злочинів проти порядку управління є їх суспільна небезпечність і важливість кримінально-правової боротьби з ними.

Зазначене є вагомим аргументом щодо необхідності переосмислення питання про визначення об'єкта перешкоджання діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради за вітчизняним кримінальним законодавством, а також однією з підстав обґрунтування доцільності визнавати родовим об'єктом злочинів, передбачених у розділі XV КК України (Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів), суспільні відносини, що забезпечують загально визнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування. Більшість респондентів (87,3 %) схвалюють таке формулювання змісту родового об'єкта досліджуваного злочину.

Проте є поодинокі випадки розміщення досліджуваного злочину в системі кримінального законодавства зарубіжних країн і в інших розділах. Так, у КК Нідерландів (ст. 121, 124) – у розділі «Злочини, пов'язані з виконанням конституційних обов'язків та здійсненням конституційних прав» [286], у КК Данії (§ 119) – у розділі «Злочини проти державної влади» [288], у КК Королівства Іспанії (ст. 498) – у розділі «Злочини проти державного устрою» [289], у КК Республіки Молдови (ст. 349) – у розділі «Злочини проти публічної влади» [294], у КК Польщі (ст. 224) – у розділі «Злочини проти діяльності державних установ, а також органів територіального самоуправління» [295], у КК Франції (ст. 433-3, 433-б) – у розділі «Про посягання на державне управління, вчинене приватними особами» [299], у КК ФРН (§ 113) – у розділі «Протидія державній владі» [298], у КК Швейцарії (ст. 285, 286) – у розділі «Злочини проти державної влади» [300].

Отже, норми щодо захисту професійної діяльності народного депутата та депутата місцевої ради розміщено переважно в главах (розділах) особливих частин КК іноземних країн, що передбачають відповідальність за злочини проти порядку управління.

Продовжуючи дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради за

законодавством зарубіжних країн, необхідно проаналізувати коло потерпілих від зазначеного злочину. Національний законодавець визначає потерпілого від досліджуваного злочину саме народного депутата України та депутата місцевої ради, комітетів Верховної Ради і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України (буквальне його тлумачення в законі).

Водночас кримінальне законодавство деяких зарубіжних країн передбачає ширше коло потерпілих від злочину (зокрема, у КК Австрії та Нідерландів). До такого кола осіб законодавець відносить також парламент та ін. Так, у § 250 КК Австрії передбачено кримінальну відповідальність за примушення Національної ради, Федеральної ради, федеральних зборів, парламенту землі, уряду землі, Федерального конституційного суду, Вищого адміністративного суду або Верховного суду до невиконання ними своїх повноважень загалом чи до їх виконання певним чином або перешкодити їм у цьому [283]. Покарання за таке діяння встановлено у вигляді позбавлення волі на строк від одного до десяти років. В абзаці 1 § 269 КК Австрії встановлено відповідальність за застосування насильства або загрозу його застосування, перешкоджання органу влади в здійсненні його діяльності або перешкоджання чиновнику в здійсненні ним дій, що здійснюються у порядку виконання службових обов'язків, застосовуючи насильство чи небезпечну загрозу. Покарання за такі діяння встановлено у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років, а в разі тяжкого примусу – позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років [283, с. 112–113]. Аналогічне покарання передбачено для осіб, які, застосовуючи насильство або погрозу його застосування, примушують органи влади до здійснення ними відповідним чином діяльності або чиновника до здійснення ним відповідним чином дій, що здійснюються в порядку виконання службових обов'язків [283, с. 112]. Діяльністю або діями, що здійснюються у порядку виконання службових обов'язків, є тільки такі дії, за допомогою яких чиновник як орган державного управління або правосуддя здійснює розпорядчу або примусову владу [283, с. 112]. Тобто до кола потерпілих унаслідок перешкоджання їхній

діяльності за КК Австрії входять Національна рада, Федеральна рада, федеральні збори, парламент землі, уряд землі, Федеральний конституційний суд, Вищий адміністративний суд або Верховний суд.

Згідно з КК Нідерландів, у ст. 121 передбачено відповідальність за насильство або погрозу застосування насильства, що унеможлиблює, щоб засідання тієї самої палати або обох палат Генеральних штатів тривало, або змушує, щоб вона або вони прийняли чи утрималися від прийняття якого-небудь рішення, або видаляє члена Палати із засідання, або навмисно перешкоджає, щоб член Палати був присутній на такому засіданні чи виконував свої обов'язки там безперешкодно. У санкції встановлено покарання у вигляді довічного ув'язнення, або такого самого ув'язнення не більше ніж на двадцять років, або штрафу п'ятої категорії (до 100 тис. гюльденів (близько 50 тис. доларів США) [286, с. 260]. Потерпілим від такого злочину є Палата Генеральних штатів.

Кримінальну відповідальність, згідно зі ст. 124 КК Нідерландів, передбачено за перешкоджання шляхом насильства або погрози його застосування особою, яка була присутня на його засіданні або виконувала свої обов'язки там, голові або члену провінційної чи муніципальної ради безперешкодно здійснювати свої професійні обов'язки. Покарання за таке діяння передбачено у вигляді ув'язнення не більше ніж на дев'ять років або штрафу п'ятої категорії [286, с. 261]. Потерпілим у цьому складі злочину є голова або член провінційної чи муніципальної ради.

Досить широке коло учасників суспільних відносин, якому досліджуваним злочином заподіяно чи створено загрозу заподіяння шкоди, обумовлює доцільність переглянути (шляхом доповнення) коло потерпілих від злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

Предмет досліджуваного злочину можна визначити в КК Республіки Молдови та Грузії. Так, у ст. 349 КК Республіки Молдови предметом цього злочину є майно, а кваліфікуючою ознакою досліджуваного злочину є знищення або пошкодження майна, що належить посадовій особі або її близьким родичам,

шляхом використання знарядь чи засобів, що є небезпечними для життя та здоров'я багатьох осіб, або заподіяння майнової шкоди в значних розмірах.

Предметом злочину, передбаченого ст. 350 КК Грузії, є неправдива (помилкова) інформація (роз'яснення), надана тимчасовій слідчій комісії, парламенту Грузії. Тобто предметом злочину можуть бути речі матеріального світу (документи з недостовірною інформацією, неправдива (недостовірна) інформація, з приводу яких або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняють невиконання вимог чи перешкоджання діяльності тимчасовій слідчій комісії, парламенту Грузії.

Відповідно до кримінального законодавства іноземних країн, вбачається, що об'єктивна сторона перешкоджання діяльності народного депутата й депутата місцевої ради виявляються в різних формах.

1. Зміст норми передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності народному депутату та депутату місцевої ради лише у *формі примусу їх до здійснення чи нездійснення певних дій* (КК Нідерландів [286], Австрії [283], Республіки Болгарії [285], Франції [299]).

2. Зміст норми передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, що вчиняють *ненасильницьким способом* (КК Швейцарії [300], Грузії [287]).

3. Зміст норми передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, що може бути вчинене *в будь-якій формі* (надання неправдивої інформації, погрози застосування насильства, застосування насильства, застосування насильства щодо близьких родичів тощо) (КК Данії [288], Республіки Казахстан [293]).

У першому підході законодавець конкретизує, у чому саме полягає зміст перешкоджання народному депутату чи депутату місцевої ради в здійсненні ними професійної діяльності, зазначаючи в ст. 121 КК Нідерландів [286], ст. 250 КК Австрії [283], ст. 269 КК Республіки Болгарії [285], ст. 433-3 КК Франції [299], що зміст такого перешкоджання полягає виключно в

застосуванні насильства чи погрози його застосування до потерпілого з метою вчинення чи невчинення останнім певних дій.

Формами вияву об'єктивної сторони досліджуваних злочинів у *другому підході* є невиконання вимог (ст. 286 КК Швейцарії [300], ст. 349 КК Грузії [287]) і надання неправдивої (помилкової) інформації або роз'яснення (ст. 350 КК Грузії [287]).

У *третьому підході* форма вияву об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради полягає в застосуванні насильства, погрози його застосування, а також у ненасильницькому впливі (§ 119 КК Данії [288], ст. 376, 379 КК Республіки Казахстан [293]). Результативність ненасильницького впливу пов'язана з реальними причинами й умовами, за яких його використовують, і сутністю його застосування. Він є найдієвішим в умовах психологічної слабкості чи несформованості потерпілого.

Спосіб вчинення перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради за кримінальним законодавством іноземних країн також визначено по-різному, а саме із застосуванням: 1) насильства чи погрози його застосування безпосередньо до особи, яка виконує ці повноваження (§ 250, 269 КК Австрії, ст. 349 КК Республіки Молдови, ст. 124 КК Нідерландів, ст. 269 КК Республіки Болгарії, ст. 316 КК Республіки Вірменії, ст. 433-3 КК Франції, § 113 КК ФРН, ст. 285 КК Швейцарії); 2) насильства чи загрози його застосування щодо близьких осіб депутата (ст. 318 КК Російської Федерації, ст. 285 КК Швейцарії); 3) сили (§ 119 КК Данії, ст. 498 КК Королівства Іспанії, ст. 315 КК Азербайджанської Республіки); 4) залякування (ст. 498 КК Королівства Іспанії); 5) створенням штучних умов, що перешкоджають професійній діяльності або позбавляють такої можливості (§ 269 КК Австрії, § 119 КК Данії, ст. 121, 124 КК Нідерландів, ст. 285, 286 КК Швейцарії); 6) знищення або пошкодження майна (ст. 349 Республіки Молдови, ст. 366 КК Республіки Білорусі, ст. 433-3 КК Франції).

Так, у КК деяких із перелічених країн передбачено одразу кілька способів вчинення злочинів стосовно перешкоджання професійній діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. Виокремлення більшої їх кількості впливає як на кваліфікацію діяння, так і на призначення покарання за його вчинення, оскільки саме способи є кваліфікуючими ознаками аналізованих злочинів.

Аналізуючи кримінальне законодавство іноземних країн про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради, необхідно дослідити суб'єкт цього злочину. Так, суб'єктом у всіх зазначених злочинах визнають загальний суб'єкт злочину – фізичну осудну особу, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Ознаки суб'єкта злочину не визначено в диспозиціях норм, що передбачають відповідальність за аналізовані суспільно небезпечні діяння. Такі позиції іноземного законодавця є цілком виправданими, оскільки насправді злочини щодо професійної діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради можуть вчиняти будь-які особи, не лише службові. Тому, з огляду на зазначене, а також на позицію більшості респондентів (89,7 %), які обстоюють думку щодо визнання суб'єктом досліджуваного злочину не лише спеціального (службової особи), а й загального, а також потреби слідчої та судової практики, доцільним було б у злочині, передбаченому ст. 351 КК України, визнавати загальний суб'єкт злочину – фізичну осудну особу, яка досягла 16-річного віку. Натомість вчинення перешкоджання службовою особою слід було б визначити як кваліфікуючу ознаку цього складу злочину.

Суб'єктивна сторона перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради за кримінальним законодавством іноземних країн характеризується виною у формі прямого умислу. Умисну форму вини безпосередньо визначено в диспозиції ст. 121, 124 КК Нідерландів [286], а в інших досліджуваних нормах вона логічно впливає з її змісту.

Під час дослідження додаткових ознак суб'єктивної сторони, зокрема мети, мотиву й емоційного стану, розглянемо детальніше першу її ознаку.

Так, на підставі аналізу кримінального законодавства іноземних країн про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради можна стверджувати, що мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цих злочинів, оскільки вона передбачена в диспозиціях зазначених норм. Такі діяння вчиняють з метою або примусити потерпілого до вчинення чи невчинення певних дій (що власне і є перешкоджанням діяльності) (КК Республіки Болгарії, Польщі, Французької Республіки), або перешкодити чи припинити таку діяльність (КК Республіки Білорусі, Азербайджанської Республіки, Республіки Молдови, Грузії, Республіки Казахстан).

Наступною ознакою суб'єктивної сторони досліджуваного злочину є мотив. У низці досліджуваних норм це є не факультативною, а обов'язковою ознакою, оскільки його передбачено в диспозиції норми. Мотивами вчинення перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради за законодавством іноземних країн є: 1) корисливий мотив (ст. 433-3 Франції); 2) особистісний – невдоволення діяльністю зазначених осіб (§ 119 КК Данії); 3) помста за попередню професійну діяльність (ст. 227 КК Азербайджанської Республіки; ст. 366 КК Республіки Білорусі). Однак у кримінальному законодавстві зарубіжних країн не виокремлено мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості чи інші мотиви. Факультативною ознакою суб'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради є мотиви в КК Австрії (§ 250, 269); КК Грузії (ст. 349, 350, 353), КК Королівства Іспанії (ст. 498), КК Латвійської Республіки (ст. 270), КК Нідерландів (ст. 121, 124), КК Польщі (ст. 224), КК Республіки Болгарії (ст. 269), КК Республіки Вірменії (ст. 316), КК Республіки Казахстан (ст. 376, 379), КК Російської Федерації (ст. 318), КК ФРН (§ 113), КК Швейцарії (ст. 285, 286).

Ще однією ознакою суб'єктивної сторони є емоційний стан, який не має значення для кваліфікації цього діяння, оскільки його особливості не визначено (не закріплено) у кримінальному законодавстві іноземних країн за перешкоджання діяльності народного депутата й депутата місцевої ради, тому він може позначатися виключно на призначенні покарання.

Кваліфікуючими ознаками в досліджуваних злочинах за кримінальним законодавством іноземних країн лише в поодиноких випадках можуть бути: 1) група осіб (ч. 2 ст. 353 КК Грузії, ч. 2 ст. 270 КК Латвійської Республіки); 2) використання засобів масової інформації (ч. 2 ст. 316 КК Республіки Казахстан); 3) насильницьке примушування (ч. 2 § 269 КК Австрії, ч. 3 ст. 316 КК Республіки Вірменії; ч. 2 ст. 318 КК Російської Федерації).

Проаналізувавши кримінальне законодавство іноземних країн про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, можемо сформулювати такі висновки.

Норми щодо захисту професійної діяльності народного депутата та депутата місцевої ради розміщено переважно в главах (розділах), що передбачають відповідальність за злочини проти порядку управління. Такий висновок про їхнє місце в системі кримінального законодавства іноземних країн дає підстави констатувати, що родовим об'єктом цих злочинів слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують загальновизнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування.

Потерпілим у досліджуваних злочинах є народний депутат та депутат місцевої ради, народні засідателі, Національна рада, Федеральна рада, федеральні збори, парламент землі, уряд землі, Палата Генеральних штатів, Конституційний суд, Вищий адміністративний суд або Верховний суд. Предмет злочинів – майно (ст. 349 КК Республіки Молдови); неправдива (недостовірна) інформація, речі матеріального світу (документи, з приводу яких або шляхом безпосереднього

впливу на які вчиняють невиконання вимог чи перешкоджання діяльності тимчасовій слідчій комісії, парламенту Грузії) (ст. 350 КК Грузії).

Залежно від форм прояву ознаки об'єктивної сторони досліджуваних злочинів характеризують за трьома основними підходами, зокрема: у змісті норми передбачено, що перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради: 1) полягає лише у формі примусу їх до здійснення чи нездійснення певних дій (КК Нідерландів, Австрії, Республіки Болгарії, Франції); 2) його вчиняють ненасильницьким способом (КК Швейцарії, Грузії); 3) може бути вчинене у будь-якій формі (надання неправдивої інформації, погрози застосування насильства, застосування насильства, застосування насильства щодо близьких родичів тощо) (КК Данії, Республіки Казахстан).

Способи вчинення перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, за кримінальним законодавством іноземних країн, також визначено по-різному, а саме із застосуванням: 1) насильства чи погрози його застосування безпосередньо до особи, яка виконує ці повноваження (КК Австрії, Республіки Молдови, Нідерландів, Республіки Болгарії, Республіки Вірменії, Франції, ФРН, Швейцарії); 2) насильства чи погрози його застосування щодо близьких осіб депутата (КК Російської Федерації, Швейцарії); 3) сили (КК Данії, Королівства Іспанії, Азербайджанської Республіки); 4) залякування (КК Королівства Іспанії); 5) створення штучних умов, що перешкоджають професійній діяльності або позбавляють такої можливості (КК Австрії, Данії, Нідерландів, Швейцарії); 6) знищення або пошкодження майна (КК Республіки Молдови, Республіки Білорусі, Франції). У деяких із перелічених норм передбачено одразу кілька способів.

Суб'єктом таких злочинів є загальний суб'єкт злочинів. Позиція іноземного законодавця є цілком виправданою та слушною для перейняття її як позитивного досвіду, що засвідчує позиція більшості опитаних (89,7 %). Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб наявне в диспозиціях деяких проаналізованих

складів злочинів і є кваліфікуючою ознакою (КК Грузії, Латвійської Республіки). Кваліфікуючими ознаками є також використання засобів масової інформації (КК Республіки Казахстан), а також насильницьке примушування (КК Австрії, Республіки Вірменії, Російської Федерації).

Суб'єктивна сторона перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради за кримінальним законодавством іноземних країн характеризується виною у формі прямого умислу. Про умисну форму вини безпосередньо зазначено лише в ст. 121, 124 КК Нідерландів. Мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони досліджуваних злочинів лише в КК Республіки Болгарії, Польщі, Французької Республіки (діяння, вчинене з метою примушування потерпілого до вчинення чи невчинення певних дій) і КК Республіки Білорусі, Азербайджанської Республіки, Республіки Молдови, Грузії, Республіки Казахстан (діяння, вчинене з метою перешкодити чи припинити таку діяльність). Мотивами вчинення перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, за законодавством іноземних країн, є: 1) корисливий мотив (КК Франції); 2) особистісний – невдоволення діяльністю зазначених осіб (КК Данії); 3) помста за попередню професійну діяльність (КК Азербайджанської Республіки, Республіки Білорусі). Емоційний стан є факультативною ознакою суб'єктивної сторони аналізованих злочинів і не має значення для кваліфікації цих діянь.

Аналіз кримінального законодавства іноземних країн про відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради може бути корисним під час розроблення оптимальних підходів до вдосконалення змісту ст. 351 КК України, зокрема щодо: визначення об'єкта злочину; доцільності перегляду (шляхом доповнення) кола потерпілих від злочину; визнання суб'єктом досліджуваного злочину не лише спеціального (службової особи), а й загального.

Висновки до розділу 1

На основі аналізу теоретичних, методологічних та правових засад дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради сформульовано такі висновки.

1. Проаналізовано наукові праці, присвячені питанням перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що стали підґрунтям для комплексного та системного вивчення предмета дослідження, їх можна згрупувати за напрямками аналізу, а саме: кримінальної відповідальності за таке перешкоджання; кримінологічних, криміналістичних, кримінально-процесуальних та інших аспектів протидії перешкоджанню діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в контексті досліджень щодо перешкоджання діяльності інших осіб, вчинення опору та посягання на життя представника державної влади, втручання в роботу державного діяча тощо. Увагу акумульовано на певних особливостях, зокрема: у значній кількості праць проаналізовано положення вітчизняного або зарубіжного законодавства, у яке нині внесено відповідні зміни; недостатньо вивчено слідчу та судову практику щодо застосування кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Висвітлено положення про систему методів наукового пізнання, встановлено методологічну основу дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Обґрунтовано, що теоретичними передумовами такого дослідження є, по-перше, вивчення сутності та меж наукових розробок стосовно кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, на підставі яких встановлено, що чимало питань, пов'язаних з ознаками складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, залишилися дискусійними, а деякі – недостатньо чи взагалі не дослідженими, зокрема висвітлені лише в коментарях до

чинного КК України, підручниках із кримінального права, статтях у періодичних виданнях тощо; по-друге, правильне формулювання завдань дослідження, реалізацію яких представлено в пропозиціях щодо удосконалення чинного законодавства стосовно перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради [143].

2. Досліджено генезу кримінально-правової охорони діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. За критерієм нормативного закріплення виокремлено шість періодів розвитку кримінально-правових норм з означеної тематики: 1) формування передумов встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади (1017–1528 рр.); 2) встановлення відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади (1529–1565 рр.); 3) криміналізація діянь, що полягали в невиконанні законних вимог представників державної влади (1566–1648 рр.); 4) звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до государя та членів його сім'ї) (1649–1844 рр.); 5) нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади (1845–2001 рр.); 6) розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради за чинним КК України (з 2001 р. й донині).

3. Узагальнено зарубіжний досвід кримінально-правової охорони діяльності народних депутатів та депутатів місцевих рад. Відповідальність за такі посягання передбачено, зокрема в: КК Австрії (§ 250, 269), Азербайджанської Республіки (ст. 277, 315), Данії (§ 119), Королівства Іспанії (ст. 498), Латвійської Республіки (ст. 270), Нідерландів (ст. 121, 124), Польщі (ст. 224), Республіки Білорусі (ст. 366), КК Республіки Болгарії (ст. 269), КК Республіки Вірменії (ст. 316), Республіки Казахстан (ст. 376, 379), Республіки Молдови (ст. 349), Російської Федерації (ст. 318), Франції (ст. 433-3, 433-6), ФРН (§ 113), Швейцарії (ст. 285, 286) та Грузії (ст. 349, 350,

353).

Позитивним аспектом компаративістського дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради стали такі висновки: 1) розміщення цих норм переважно в главах (розділах) особливих частин КК, що передбачають відповідальність за злочини проти порядку управління; 2) потерпілими в досліджуваних злочинах є народний депутат чи депутат місцевої ради, народні засідателі, Національна рада, Федеральна рада, федеральні збори, парламент землі, уряд землі; 3) предмет злочинів – неправдива (недостовірна) інформація, речі матеріального світу; 4) описання ознак об'єктивної сторони досліджуваних злочинів передбачає три підходи залежно від форм її прояву, зокрема, таке перешкоджання: полягає лише у формі примусу їх до здійснення чи нездійснення певних дій (КК Нідерландів, Австрії, Республіки Болгарії, Франції); вчиняють ненасильницьким способом (КК Швейцарії, Грузії); може бути вчинене в будь-якій формі (надання неправдивої інформації, погрози чи застосування насильства до особи, яка виконує ці повноваження, застосування насильства щодо її близьких родичів тощо) (КК Данії, Республіки Казахстан). Способи вчинення злочину визначено по-різному: застосування насильства чи погрози його застосування як до особи, яка виконує ці повноваження, так і до її близьких родичів; шляхом підроблення або знищення документів; знищення або пошкодження майна; 5) суб'єкт цих злочинів загальний; вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб наявне в переважній більшості проаналізованих складів злочинів є кваліфікуючою ознакою; б) суб'єктивна сторона аналізованих злочинів характеризується виною у формі прямого умислу, а мета переважно є її факультативною ознакою; мотивами вчинення таких злочинів є: корисливий, особистий інтерес, помста.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ

2.1. Об'єктивні ознаки перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

У контексті дослідження питань кримінально-правової характеристики перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради слід проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України. Початковим є дослідження саме об'єктивних ознак складів злочинів, зокрема об'єкта цього злочину. Встановлення *об'єкта* перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради має важливе значення для встановлення характеру та ступеня суспільної небезпечності посягання, а також правильної кваліфікації. Особливості об'єкта дають змогу якомога точніше схарактеризувати соціальний зміст і юридичні ознаки складу злочину. Ґрунтовне дослідження його змісту сприятиме здійсненню відмежування злочинних посягань від незлочинних діянь (зокрема адміністративних), окресленню меж чинності правових норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочинні посягання цієї категорії.

У доктрині кримінального права немає єдиної позиції щодо трактування змісту об'єкта злочину. Учені виокремлюють значну кількість концепцій стосовно розуміння об'єкта злочину: 1) охоронювані КК суспільні відносини (В. В. Бабаніна, А. С. Бондарчук, В. К. Глістін, О. М. Грудзур, Н. О. Гуторова, Б. О. Кириць, В. А. Клименко, О. М. Костенко, М. Й. Коржанський, Н. В. Лісова, Є. В. Лашук, М. І. Мельник, А. А. Музика, Б. С. Нікіфоров, А. А. Піонтковський,

А. В. Савченко, А. Н. Трайнін, В. Я. Тацій, Є. А. Фролов, Ю. Л. Шевцов та ін.) [333; 334; 198, с. 132; 279, с. 175–176; 184, с. 29; 48, с. 40; 273, с. 14; 105, с. 4, 15; 121, с. 86; 63, с. 12–13; 151, с. 7; 108; 109; 156; 157; 337; 3384 339; 174, с. 25; 245, с. 56; 110; 111, 7, с. 6; 37, с. 116–119; 112; 113; 335; 336; 315, с. 190]; 2) цінності та соціальні чи правові блага (охоронювані законом соціально значущі цінності, інтереси, блага) (С. Б. Гавриш, О. Ф. Кістяківський, П. С. Матишевський, А. В. Наумов, С. В. Постишев, Т. І. Присяжнюк, М. Д. Сергієвський, Є. В. Фесенко, А. С. Хун) [91, с. 34; 249, с. 51, 56; 201, с. 49–50; 166, с. 100; 307, с. 47–51; 44, с. 55–57; 182, с. 146–155; 323, с. 64–66; 204, с. 12]; 3) правовідносини (С. Я. Лихова, Л. П. Медіна) [167, с. 6; 154, с. 78–79]; 4) окремі особи (людина), група осіб чи її (їх) суб'єктивне право (П. Д. Калмиков, І. Я. Козаченко, З. А. Незнамова, Г. П. Новосьолов, В. Д. Спасович, Л. А. Фейєрбах) [303, с. 642; 262, с. 83–94; 86, с. 49; 187, с. 60; 282, с. 127, 135]; 5) правові норми (Л. С. Білогриць-Котляревський, М. С. Таганцев, І. Я. Фойницький) [269, с. 175; 17, с. 163]; 6) охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (П. П. Андрушко, О. М. Костенко, А. В. Ландіна) [266, с. 133; 54, с. 165] та ін.

Кожна із запропонованих концепцій має право на існування. На нашу думку, найповніше уявлення про об'єкт злочину містить концепція розуміння об'єкта як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає злочин. Убачається, що категорія суспільних відносин описує комплексність об'єкта та його можливі вияви, вона є тим феноменом, який охоплює всі варіанти злочинних посягань й об'єкт кримінально-правової охорони, визначений КК України. Тому дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, будемо вибудовувати на підставі концепції розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин. Водночас слід зазначити про співвідношення понять «об'єкт злочину» й «об'єкт кримінально-правової охорони». Вони різняться за змістом, однак часто їх безпідставно ототожнюють, що є неприпустимим. Об'єкт злочину наявний тільки тоді, коли відбулося певне злочинне посягання, що

спричинило злочинний вплив на відповідні суспільні відносини, як наслідок – їх було поставлено під загрозу порушення або було порушено. За відсутності такого злочинного посягання немає і протиправного впливу на суспільні відносини, тому їх ще не можна визнавати об'єктом злочину. Тобто об'єкт кримінально-правової охорони охоплює суспільні відносини, що можуть підлягати впливу внаслідок вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), а також ті суспільні відносини, що знаходяться під охороною закону про кримінальну відповідальність і зазнають впливу внаслідок вчинення діянь за наявності обставин, що виключають злочинність діяння.

Для того щоб ґрунтовно дослідити структуру об'єкта злочину, доцільно розглянути його класифікацію, що надасть можливість точніше визначити ступінь і характер заподіяної злочином суспільно небезпечної шкоди. Крім того, конкретизація об'єкта злочину сприятиме окресленню місця в структурі КК України, а також формуванню правил кваліфікації злочинів. Основними підставами класифікації ознак об'єкта злочину є ступінь узагальненості та важливості. Класифікацію «по вертикалі» здійснюють залежно від ступеня узагальненості охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, що є об'єктами різних злочинів. Своєю чергою класифікацію безпосередніх об'єктів «по горизонталі» здійснюють за важливістю охоронюваних суспільних відносин, яким заподіює безпосередньої шкоди конкретний злочин.

Класифікація узагальненості охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин «по вертикалі» передбачає два види: триступенева і чотириступенева. Триступенева класифікація виокремлює загальний, родовий та безпосередній об'єкти [279, с. 177; 315, с. 220; 122, с. 93–94]. У межах чотириступеневої класифікації об'єктів злочину «по вертикалі» виокремлюють загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти злочинів [3, с. 111; 154, с. 83; 246, с. 9; 316, с. 361–366; 332, с. 9; 57, с. 58; 131, с. 18–19]. Наше дослідження

ґрунтується на чотиричленній класифікації об'єктів злочинів «по вертикалі»: загальний, родовий, видовий і безпосередній.

На підставі зазначеної класифікації «по вертикалі» визначимо *загальний об'єкт злочину, передбаченого ст. 351 КК України*.

Загальний об'єкт злочину в контексті об'єкта кримінально-правової охорони – це суспільні відносини, що знаходяться під охороною кримінального закону та на які можуть здійснювати злочинні посягання. Слід урахувати, що загальний об'єкт злочину передбачає і аспект об'єкта кримінально-правової охорони [105, с. 32]. Дискусійним видається твердження, згідно з яким можуть здійснювати посягання одразу на все коло суспільних відносин, що знаходяться під охороною закону про кримінальну відповідальність. Хоча зазначені суспільні відносини можуть зазнавати незлочинного впливу під час вчинення діянь за наявності обставин, що виключають його злочинність, зміст загального об'єкта злочину в нашому дослідженні зводиться до суспільних відносин, що знаходяться під охороною КК України та які порушують (можуть бути порушеними) унаслідок вчинення злочинного протиправного діяння.

Загальним об'єктом злочину у нашому дослідженні доцільно вважати суспільні відносини, що знаходяться під охороною КК України та які порушують або можуть бути порушеними внаслідок вчинення злочину.

Визначивши загальний об'єкт, необхідно розглянути *родовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 351 КК України*. Традиційно в науці кримінального права родовим об'єктом вважають окрему групу однорідних або тотожних суспільних відносин, що утворюють певну сферу суспільного існування [122, с. 93] і на які можуть посягати злочини певного роду (злочини, передбачені окремим розділом Особливої частини КК України).

Віднесення законодавцем перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради до розділу XV Особливої частини КК України обумовлює логіку визначення родового об'єкта цього злочину. Так, родовий об'єкт

досліджуваного злочину слід визначати в межах розділу XV Особливої частини КК України, який передбачає відповідальність за злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і злочини проти журналістів.

Розділ XV Особливої частини КК України 2015 року було доповнено статтями про відповідальність за злочини проти журналістів, а назву розділу – розширено, як і родовий об'єкт цих злочинів. До внесення зазначених змін родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, передбачав відносини між органами управління, з одного боку, і громадянами – з іншого, які виникають у зв'язку зі здійсненням адміністративно-розпорядчих функцій у межах взаємних прав та обов'язків і забезпечують нормальну діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян під час реалізації державного будівництва [123, с. 515; 124, с. 397; 69, с. 13].

На противагу такому підходу І. І. Давидович стверджує, що родовий об'єкт злочинів, передбачених у розділі XV Особливої частини КК України, не можна звести до авторитету органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян, адже нормами цього розділу законодавець охороняє як сукупність усіх видів діяльності держави (державне управління в широкому його значенні), так і діяльність недержавних утворень й окремих громадян, яку здійснюють з метою реалізації публічних (загальних) інтересів (громадське управління). Родовим об'єктом злочинів, склади яких передбачено в розділі XV Особливої частини КК України, дослідник вважає «публічне управління» і пропонує змінити назву розділу XV Особливої частини КК України, виклавши її в такій редакції: «Злочини проти порядку публічного управління» [64, с. 9].

На нашу думку, позиція І. І. Давидовича є найлогічнішою і такою, що різнобічно враховує сутність і зміст злочинів, віднесених до розділу XV Особливої частини КК України, а отже, охоплює можливі вияви (варіанти існування) родового об'єкта цих злочинів. Певним підтвердженням цієї позиції стало прийняття Закону

України від 14 травня 2015 року № 421-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів» [211], яким законодавець передбачає спеціальні норми про відповідальність за посягання на журналіста у зв'язку із його професійною діяльністю.

Таким чином, виправданими є розширене трактування родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, і неможливість ототожнення його тільки з відносинами щодо порядку здійснення адміністративно-розпорядчих функцій. Цілком закономірно, що такий об'єкт має охоплювати значно ширше коло суспільних відносин і визначати не тільки порядок реалізації (здійснення) адміністративно-розпорядчих функцій чи порядку взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості (окремих фізичних або юридичних осіб чи їх об'єднань). Такий об'єкт повинен охоплювати суспільні відносини у сфері публічного управління та публічного інформування, що передбачає як діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, так і окрему (не завжди пов'язану з діяльністю органів влади чи місцевого самоврядування) діяльність фізичних чи юридичних осіб або їх об'єднань. Для прикладу, діяльність журналістів не пов'язується з публічним управлінням, а також не завжди пов'язується з діяльністю органів влади чи місцевого самоврядування, проте так чи інакше стосується реалізації функції публічного інформування.

Утім цей родовий об'єкт не зводиться і не може зводитися до власне порядку реалізації (здійснення) службової діяльності, оскільки остання група суспільних відносин є окремим родовим об'єктом (родовим об'єктом злочинів, передбачених розділом XVII Особливої частини КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»). У цьому контексті постає питання щодо змісту й значення авторитету як складової

родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, а також повноти назви останнього.

Слово «авторитет» в українській мові тлумачать так: 1) загальновизнане значення, вплив, поважність (особи, організації, колективу, теорії тощо); 2) про особу, що користується впливом, повагою, заслуговує повної довіри [254, с. 14]. На цій підставі, а також з огляду на назву розділу XV Особливої частини КК України, родовим об'єктом таких злочинів слід вважати не порядок здійснення публічного управління чи публічного інформування, а загальновизнане значення, вплив, поважність такого управління або інформування.

Назву розділу XV Особливої частини КК України сформульовано в такій редакції: «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів». Тому дослівне розуміння назви розділу та визначення на цій основі його родового об'єкта дають підстави для висновку, що таким об'єктом є не порядок здійснення відповідної діяльності, а саме авторитет перелічених органів.

Безумовно, така позиція видається дискусійною та неповною, оскільки сутність деяких злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, засвідчує, що посягання зазнають не тільки суспільні відносини щодо авторитету (загальновизнане значення, вплив, поважність) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а й суспільні відносини щодо порядку здійснення функцій відповідними органами та об'єднаннями. Так, наприклад, вчинення опору щодо працівника правоохоронного органу (ст. 342 КК України) порушує не тільки суспільні відносини щодо впливу і поважності цього працівника та правоохоронного органу загалом, а й суспільні відносини щодо порядку здійснення правоохоронних функцій.

Однак така ситуація наявна не в усіх складах злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України. Наприклад, вчинення злочину, передбаченого ст. 338 КК України («Наруга над державними символами»), не

спричиняє порушення та не створює загрози порушення суспільних відносин щодо здійснення порядку публічного управління. Натомість такі суспільно небезпечні діяння порушують саме авторитет (загальне визнання, поважність) державної влади загалом або окремого органу державної влади чи місцевого самоврядування. На цій підставі родовим об'єктом злочинів, віднесених до певного розділу Особливої частини КК України, на наш погляд, слід визнавати групу суспільних відносин, яка зазнає або може зазнавати посягання у випадку вчинення кожного зі злочинів відповідного розділу.

Таким чином, родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, на нашу думку, представлений групою суспільних відносин, що забезпечують загальновизнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування (державної влади та місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів).

Друга група суспільних відносин – суспільні відносини у сфері порядку здійснення (реалізації) публічного управління та інформування – може бути додатковим необхідним або додатковим факультативним об'єктом окремих злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України.

Убачається, що такий підхід до визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, по-перше, ураховує особливості назви цього розділу, а по-друге, надає можливість відмежувати родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, від родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Водночас визначення родового об'єкта крізь призму суспільних відносин, що забезпечують загальновизнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування, потребує обґрунтування доцільності встановлення відповідальності за окремі злочини в розділі XV Особливої частини

КК України. Насамперед ідеться про злочини, передбачені ст. 354, 355 та 360 КК України, які за своєю сутністю меншою мірою посягають на аналізовані суспільні відносини та першочергово під загрозу порушення ставлять інші групи суспільних відносин: 1) порядок здійснення неслужбової діяльності працівниками підприємств, установ чи організацій; 2) суспільні відносини у сфері власності. Дискусія про визначення родового об'єкта цих злочинів виходить за межі предмета нашого дослідження, тому її не буде розглянуто в роботі. Головним залишається питання щодо визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, що й було здійснено [150, с. 188–189].

У контексті аналізу ознак об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України, слід розглянути й *видовий об'єкт*. Видовим об'єктом ми вважаємо вужчу за змістом групу суспільних відносин у межах одного родового об'єкта, що об'єднує найбільш схожі (однорідні) суспільні відносини, охоронювані КК України, які можуть зазнавати посягання у випадку вчинення злочинів певного виду.

За цих умов зміст видового об'єкта злочинів надає можливість точніше визначити сутність злочинного посягання та його спрямованість на відповідні суспільні відносини, а отже, полегшує практику правозастосування. Так, у контексті розділу XV Особливої частини КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» широким є спектр злочинних посягань, відповідальність за які передбачено в цьому розділі. Такі посягання спрямовані на різні групи (види) суспільних відносин: у першому випадку це можуть бути суспільні відносини щодо забезпечення авторитету всієї державної влади загалом (ст. 338 КК України), у другому – суспільні відносини щодо забезпечення авторитету тільки окремих органів державної влади чи місцевого самоврядування (ст. 351, 351-1 КК України); у третьому – суспільні відносини щодо забезпечення авторитету публічного інформування (ст. 345-1, 347-1, 348-1 КК України) тощо.

Виправданим є виокремлення видового об'єкта перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Убачається, що такий об'єкт є частиною родового об'єкта злочинів, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, він має відрізнятися від інших видових об'єктів, виокремлених у межах окресленого родового об'єкта. Про обов'язковість наявності такого зв'язку з родовим та іншими видовими об'єктами зазначає також В. Є. Мельникова, яка стверджує, що видовий об'єкт – це група однорідних суспільних відносин, пов'язана з іншими однорідними суспільними відносинами в межах родового об'єкта [6, с. 113].

Із цього випливає, що видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, слід визнавати суспільні відносини, які стосуються забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників.

Окреслена позиція ґрунтується на спрямованості діянь, передбачених ст. 351 КК України. Норма передбачає відповідальність за невиконання вимог народного депутата України та депутата місцевої ради або комітетів Верховної Ради України чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а так само за створення штучних перешкод у їхній роботі або надання їм завідомо неправдивої інформації. Зазначене спричиняє порушення суспільних відносин, які стосуються забезпечення загальновизнаного впливу, довіри й поваги до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх представників. Цей видовий об'єкт, на нашу думку, охоплює суспільні відносини щодо забезпечення авторитету будь-яких органів державної влади чи місцевого самоврядування та будь-яких їхніх представників. Зокрема, такий видовий об'єкт буде притаманний і злочинам, передбаченим ст. 343–345, 347, 348, 349, 351-1 КК України.

Видовий об'єкт, з одного боку, є частиною родового об'єкта злочинів, передбачених статтями розділу XV Особливої частини КК України, а з іншого – відрізняється від інших видових об'єктів. Цей видовий об'єкт охоплює певну

частину суспільних відносин, які стосуються тільки забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх представників. Водночас видовий об'єкт не охоплює суспільні відносини щодо забезпечення авторитету громадських формувань, державної влади загалом і публічного інформування. Власне це й відрізняє розглядуваний видовий об'єкт від родового об'єкта цих злочинів та інших видових об'єктів.

Наступним у класифікації об'єктів «по вертикалі» є *безпосередній об'єкт* злочину. У науці кримінального права його тлумачать як суспільні відносини, що знаходяться під охороною КК України і на які посягає певний злочин [279, с. 175]. Водночас безпосередній об'єкт подеколи пов'язують із вказівкою на конкретне злочинне посягання. На цьому акцентують увагу Б. В. Здравомислов, М. Й. Коржанський, В. Є. Мельникова й А. В. Савченко [6, с. 115; 105, с. 58; 122, с. 94]. На переконання А. В. Савченка, безпосереднім об'єктом злочину є ті суспільні відносини, на які посягає конкретний злочин і яким він заподіює шкоду (життя конкретної особи, власність конкретної особи, публічний порядок у конкретному місці) [122, с. 94]. Зазначена позиція видається дискусійною, вона припустима лише щодо розуміння конкретного складу злочину. З'ясування ознак конкретного складу злочину дійсно вимагає встановлення безпосереднього об'єкта як конкретних суспільних відносин, що зазнали чи могли зазнати порушення.

Утім, якщо йдеться про склад злочину як абстрактну юридичну конструкцію, а не конкретне одиничне явище, то безпосередній об'єкт злочину в цьому випадку слід визначати не як конкретні (одиничні) суспільні відносини, а як суспільні відносини в певній сфері, охоронювані кримінальним законом і які можуть зазнавати порушення в разі вчинення злочину. В аналізованому контексті безпосереднім об'єктом злочину слід визнавати не авторитет конкретного представника органу законодавчої влади чи місцевого самоврядування, а загалом суспільні відносини щодо забезпечення авторитету як законодавчого органу влади чи органу місцевого самоврядування, так і їхніх органів та представників.

Унаслідок вчинення злочину, передбаченого ст. 351 КК України, слушно зазначають П. С. Берзін і М. П. Куцевич, істотної шкоди зазнає такий об'єкт кримінально-правової охорони, як авторитет державної влади й органів місцевого самоврядування, а також порядок функціонування (діяльності) таких органів [21, с. 20]. З такою науковою позицією слід погодитися, однак ми пропонуємо розділяти групи суспільних відносин, які стосуються забезпечення охорони авторитету та забезпечення охорони порядку функціонування (діяльності). Потребує певного уточнення позиція, згідно з якою об'єктом розглядуваного злочину є суспільні відносини щодо забезпечення авторитету не тільки законодавчого органу чи органу місцевого самоврядування, а й окремих представників таких органів (народних депутатів України та депутатів місцевої ради). Це стосується і суспільних відносин щодо забезпечення порядку діяльності державних органів та їхніх представників.

Слід зауважити і про класифікацію об'єктів злочину «по горизонталі», що передбачає виокремлення на рівні безпосереднього об'єкта злочину його деяких видів. Зокрема, визначають основний і додатковий безпосередній об'єкти. Своєю чергою останні поділяють на додатковий обов'язковий (зазнає посягання в будь-якому випадку вчинення цього злочину) і додатковий факультативний (може зазнавати або не зазнавати посягання у випадку вчинення цього злочину) [122, с. 95; 105, с. 58; 119, с. 112–113]. Основний безпосередній об'єкт завжди визначають з огляду на родовий та видовий об'єкти, він є їхньою частиною. Натомість додатковий безпосередній об'єкт може стосуватися абсолютно іншої групи суспільних відносин, які одночасно з основним об'єктом зазнають або можуть зазнавати посягання.

Таким чином, *основним безпосереднім об'єктом* перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є суспільні відносини, які нерозривно пов'язані із суспільними відносинами, що є родовим та видовим об'єктом цього злочину і є частиною останніх. Тому суспільні відносини, що є основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, слід також визначати крізь призму забезпечення авторитету органів державної влади,

органів місцевого самоврядування та їхніх органів чи представників. На противагу родовому й видовому об'єктам, є вузький спектр суспільних відносин, які стосуються забезпечення авторитету не всіх державних органів й органів місцевого самоврядування, а тільки забезпечення авторитету законодавчого органу влади, його органів, місцевих рад і їхніх представників [147].

За таких умов забезпечується необхідний зв'язок родового, видового й безпосереднього об'єктів, а також їхнє взаємовідношення.

Стосовно *додаткового безпосереднього об'єкта злочину* слід зауважити, що, на нашу думку, перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради тягне за собою порушення порядку здійснення (реалізації) цими особами своїх функцій, а отже, і порушення суспільних відносин щодо порядку здійснення функцій законодавчим органом влади чи органом місцевого самоврядування. Порушення або загроза порушення таких суспільних відносин є обов'язковими для перешкодження діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради.

Кожне невиконання законних вимог народного депутата України або депутата місцевої ради, або невиконання законних вимог комітетів Верховної Ради України чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а також створення штучних перешкод у їхній діяльності чи надання їм неправдивої інформації призводять не тільки до порушення суспільних відносин щодо забезпечення авторитету цих органів та їхніх представників, а й до порушення чи загрози порушення суспільних відносин щодо забезпечення порядку діяльності (порядку реалізації функцій) цими органами та їхніми службовими особами. Тому останню групу суспільних відносин слід визнавати додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, є суспільні відносини, які стосуються забезпечення авторитету (загальновизнаного значення, поваги, довіри) законодавчого органу державної влади і його органів,

місцевих рад та їхніх представників. Водночас додатковим обов'язковим (необхідним) об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо забезпечення порядку виконання функцій законодавчим органом державної влади, його органами, органами місцевого самоврядування (місцевими радами) та їхніми представниками (народними депутатами України та депутатами місцевих рад).

Також для повноти і послідовності дослідження об'єкта перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради слід окреслити структуру основного та додаткового безпосереднього об'єктів злочину, тобто визначити і проаналізувати *складові суспільних відносин*, які є основним та додатковим безпосередніми об'єктами злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

Ми поділяємо позицію М. Й. Коржанського, В. Я. Тація, Є. А. Фролова й інших учених, які в структурі суспільних відносин виокремлюють: 1) учасників; 2) предмет; 3) соціальний зв'язок (зміст) [273, с. 56; 105, с. 37; 315, с. 215]. Такий підхід є поширеним у сучасних наукових дослідженнях як вітчизняних, так й іноземних правників [27, с. 134; 37, с. 116–119].

Учасниками суспільних відносин є фізичні або юридичні особи, їх об'єднання, держава, територіальна громада, органи державної влади й органи місцевого самоврядування, будь-які інші соціальні утворення, які вступають у відносини (взаємодію) між собою або з іншими соціальними утвореннями. Характер і роль учасників суспільних відносин визначає особливості соціального зв'язку суспільних відносин між цими учасниками. Суспільні відносини однаково можуть складатися між учасниками суспільних відносин різного порядку. Так формуються суспільні відносини між людиною та державою, людиною і територіальною громадою, людиною та юридичною особою, групою людей та органів державної влади, територіальної громади й держави тощо. Характер і статус учасника (учасників) суспільних відносин можуть тільки визначати їхню специфіку, проте загалом не позначаються на сутності таких відносин і визнанні їх суспільними, так само як не впливають на правове забезпечення охорони цих відносин [147, с. 299].

Важливим у контексті вивчення учасників суспільних відносин залишається питання щодо їх кількісного складу. Кількісно коло учасників суспільних відносин може бути необмеженим, проте мінімальна кількість таких учасників має бути не менше ніж два [59, с. 122]. Зазначене зумовлено тим, що суспільні відносини передбачають, насамперед, відносини, тобто взаємодію, і цілком закономірно, що така взаємодія можлива щонайменше між двома учасниками. В іншому ж випадку (за наявності тільки одного учасника) взаємодія, як і власне суспільні відносини, є неможливими. Такий підхід не виключає можливої участі в суспільних відносинах (у взаємодії) трьох, чотирьох чи значно більшої кількості учасників [147, с. 299].

Коли йдеться про основний безпосередній об'єкт перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, то учасниками цих суспільних відносин, на нашу думку, мають бути: 1) законодавчий орган державної влади або органи місцевого самоврядування; 2) народний депутат України або депутат місцевої ради; 3) комітети й тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; 4) інші учасники суспільних відносин (фізичні та юридичні особи, їхні об'єднання, інші органи державної влади або інші органи місцевого самоврядування, територіальна громада, суспільство тощо) [147, с. 299].

Визначення такого кола учасників суспільних відносин ґрунтується, по-перше, на положеннях диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, по-друге, на уявленні про загальний авторитет органу влади чи органу місцевого самоврядування та співвідношення його з авторитетом народного депутата України та депутата місцевої ради. До кола учасників розглядуваних суспільних відносин належать: народні депутати України, депутати місцевих рад, окремі органи, створені Верховною Радою України (комітети, тимчасові слідчі комісії). Про цих учасників суспільних відносин зазначено безпосередньо в тексті кримінально-правової норми [147, с. 299].

Стосовно віднесення Верховної Ради України та місцевих рад до кола учасників цих відносин слід зауважити, що, на наш погляд, порушення

(приниження) авторитету народного депутата України або депутата місцевої ради тягне за собою порушення (приниження) авторитету органу законодавчої влади й органу місцевого самоврядування загалом. У п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII «Про статус народного депутата України» визначено, що народний депутат України виконує доручення Верховної Ради України та її органів [226]. Отже, перешкоджання діяльності народного депутата України може ставити під загрозу не тільки його особистий авторитет, а й авторитет законодавчого органу державної влади загалом, а перешкоджання діяльності депутата місцевої ради – авторитет такої ради [147, с. 300].

Це стосується і випадків перешкоджання діяльності комітетів, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, коли порушення авторитету цих органів тягне за собою порушення загального авторитету Верховної Ради України як законодавчого органу влади. Верховна Рада для здійснення своїх повноважень може створювати комітети й тимчасові слідчі комісії, які діють саме задля реалізації функцій Верховної Ради України, уповноважені нею (ст. 89 Конституції України) [147, с. 300].

Постає питання про включення до кола можливих учасників розглядуваних суспільних відносин інших органів, які утворює Верховна Рада України з числа народних депутатів України (спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України), а також органів, які утворюють місцеві ради з числа депутатів місцевих рад. Забезпечення авторитету таких учасників суспільних відносин також має передбачати належну правову охорону, яку необхідно забезпечувати нерозривно з правовою охороною авторитету Верховної Ради України, місцевих рад і народних депутатів України, депутатів місцевих рад [147, с. 300].

Усталений підхід до забезпечення правової охорони авторитету цих органів та їхніх посадових осіб видається штучно звуженим, і виокремлення саме такого спектру учасників суспільних відносин також є штучно звуженим, однак це звуження відбувається саме на підставі формального розуміння положень диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України.

Наступним елементом суспільних відносин є їхній предмет – блага, цінності, з приводу яких і виникають суспільні відносини. У межах аналізованої групи суспільних відносин таким предметом є авторитет, тобто загальновизнане значення, вплив, довіра законодавчого органу влади й окремих, створених ним органів, органів місцевого самоврядування, представників цих органів. Саме з приводу авторитету, зокрема забезпечення авторитету зазначених суб'єктів, і виникають суспільні відносини (взаємодія) між учасниками.

У конкретному вигляді така взаємодія уособлює соціальний зв'язок, що є третім елементом суспільних відносин. У контексті суспільних відносин щодо забезпечення авторитету зазначених вище органів і посадових осіб соціальний зв'язок таких відносин полягає у своєрідному двосторонньому процесі взаємодії носія авторитету з іншими учасниками суспільних відносин. З одного боку, законодавчий орган державної влади, створені ним органи (комітети й тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України), органи місцевого самоврядування, народні депутати України, депутати місцевих рад наділені та користуються певним авторитетом, що полягає в загальному визнанні впливу, значенні, довірі до цих органів і посадових осіб. З другого боку, інші учасники суспільних відносин зобов'язані не порушувати цей авторитет, не підривати його, тобто не підривати загальне визнання впливу та значення, довіру до цих органів і посадових осіб [147, с. 301].

У цьому, власне, і простежується двосторонність соціального зв'язку учасників суспільних відносин, тобто зв'язку, коли дві сторони учасників одночасно реалізують своє відношення до предмета суспільних відносин [147, с. 301].

Розглянувши структуру суспільних відносин, які є основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, можна визначити, що такими суспільними відносинами є відносини, що виникають між Верховною Радою України, комітетами, тимчасовими слідчими комісіями, народними депутатами України та депутатами місцевих рад з одного боку та іншими учасниками суспільних відносин з другого щодо наділення, користування та непорушення

авторитету (загально визнаного значення, впливу, довіри) Верховної Ради України, окремих створених нею органів, органів місцевого самоврядування, народних депутатів України і депутатів місцевих рад [147, с. 301].

Структура суспільних відносин, які є додатковим обов'язковим об'єктом, схожа на структуру суспільних відносин, що є основними безпосереднім об'єктом цього злочину. Різняться тільки предмет таких суспільних відносин, яким в одному випадку є авторитет перелічених органів і посадових осіб, а в іншому – порядок їхньої діяльності. Слово «порядок» в українській мові означає: 1) правильне або звичне розташування, розміщення чого-небудь; 2) правильний режим життя; 3) стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил, упорядкованість, лад; 4) злагодженість, узгодженість у діях, організованість; 5) додержання правил, норм поведінки де-небудь; дисципліна; б) певна послідовність, черговість чого-небудь [253, с. 302–303]. Тому предметом таких суспільних відносин слід визнавати саме послідовність, правильність і відповідність діяльності вимогам чинного законодавства.

Також різняться соціальний зв'язок (зміст) суспільних відносин, які є додатковим обов'язковим об'єктом досліджуваного злочину, а коло учасників таких суспільних відносин залишається незмінним.

Структура суспільних відносин, які є додатковим обов'язковим об'єктом складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, така: 1) учасники суспільних відносин: а) законодавчий орган державної влади або органи місцевого самоврядування; б) народний депутат України або депутат місцевої ради; в) комітети й тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; г) інші учасники суспільних відносини (фізичні та юридичні особи, їхні об'єднання, інші органи державної влади чи інші органи місцевого самоврядування, територіальна громада, суспільство тощо); 2) предмет суспільних відносин – порядок діяльності, тобто відповідність нормам законодавства, правильність роботи Верховної Ради України, окремих створених нею органів (комітетів і тимчасових слідчих комісій), місцевих

рад, народних депутатів України або депутатів місцевих рад; 3) соціальний зв'язок (зміст) суспільних відносин – уособлюється двостороннім процесом взаємодії двох груп учасників – наявністю прав і повноважень народного депутата України, депутата місцевої ради, комітетів, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а також наявністю обов'язків інших учасників суспільних відносин виконувати законні вказівки, вимоги й розпорядження цих органів і посадових осіб, обов'язку не перешкоджати їхній діяльності.

З одного боку, народні депутати України та депутати місцевих рад, а так само комітети і тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України наділені певним колом повноважень, зобов'язані виконувати визначені функції та обов'язки. До повноважень таких органів і посадових осіб належить можливість віддавати вказівки чи вимагати вчинення певних дій, зокрема дій щодо надання інформації. У ст. 15 Закону України «Про статус народного депутата України» визначено, що народний депутат має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від їхніх підпорядкування і форм власності [226].

Депутатський запит – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яку заявляють на сесії та адресують відповідним органам влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам чи організаціям, розташованим на території України [226]. Така вимога може стосуватися вчинення дій, прийняття відповідних законних рішень чи надання інформації. Водночас у ст. 49 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що депутат місцевої ради має право звернутися із запитом до керівників ради та її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників органів, підприємств, установ й організацій незалежно від форм власності, розташованих або зареєстрованих на відповідній

території, а депутат міської (міста обласного значення), районної, обласної ради – також до голови місцевої державної адміністрації з питань, віднесених до відання ради [216].

Інші учасники суспільних відносин (фізичні та юридичні особи, їхні об'єднання, інші органи державної влади або інші органи місцевого самоврядування, територіальна громада, суспільство тощо) зобов'язані виконувати вимоги та вказівки народних депутатів України, депутатів місцевих рад, комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, які віддають у межах їхньої компетенції (повноважень), а також зобов'язані не перешкоджати діяльності таких органів і посадових осіб. Адресати депутатського запиту зобов'язані розглянути такий запит і повідомити у встановленому порядку запитувача [226]. Стаття 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» регламентує, що орган або посадова особа, до яких звернено запит, зобов'язані дати усну чи письмову відповідь на запит на сесії ради в строки і порядку, встановлені відповідно до закону [216].

На цій підставі можна уточнити визначення додаткового обов'язкового об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України. Таким об'єктом є суспільні відносини, що виникають між Верховною Радою України, комітетами й тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, місцевими радами, народними депутатами України, депутатами місцевих рад, з одного боку, та іншими учасниками суспільних відносин, з іншого, з приводу порядку (відповідності нормам законодавства та правильності) діяльності цих органів і посадових осіб.

Необхідно акцентувати увагу й на механізмі порушення суспільних відносин, тобто *механізмі посягання на об'єкт злочину*. З огляду на структуру суспільних відносин, які є основним безпосереднім і додатковим обов'язковим об'єктом злочину, а також на сутність самого злочинного посягання, можна дійти висновку, що порушення зазнає предмет суспільних відносин (авторитет і порядок діяльності). Водночас механізм такого порушення полягає в зміні соціального зв'язку, тобто зміні взаємодії учасників, а конкретно – у порушенні іншими учасниками суспільних

відносин своїх обов'язків щодо підтримання авторитету й порядку діяльності Верховної Ради України, комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, місцевих рад, народних депутатів України та депутатів місцевих рад.

Розглядаючи об'єкт перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради, доцільно окреслити коло можливих *потерпілих* від цього злочину.

У науці кримінального права обґрунтовують декілька позицій щодо визначення кримінально-правових ознак потерпілого від злочину (розуміння потерпілого як ознаки складу злочину), причому вони суттєво різняться. На переконання одних учених, потерпілим від злочину може бути тільки фізична особа, якій злочином заподіюють чи створюють загрозу заподіяння шкоди [115, с. 40; 152, с. 39; 175, с. 120; 114, с. 31]. На думку Є. В. Лащука й А. А. Музики, потерпілий від злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняють злочин та (або) якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдають істотної шкоди (чи виникає загроза її заподіяння) [176, с. 82, 162]. Ця позиція ґрунтувалася на законодавчих положеннях про потерпілого від злочину, а саме положеннях КПК України 1960 року (ст. 49), що визнавали потерпілим тільки фізичну особу. Безумовно, у цьому контексті вчені розмежовують кримінально-правове та кримінально-процесуальне поняття потерпілого від злочину, зазначаючи, що потерпілого також не можна ототожнювати з учасниками суспільних відносин, які є об'єктом злочину [176, с. 77, 81]. Загалом не заперечуючи такий підхід, зауважимо, що він так і не дає відповіді на питання, до якої ознаки складу злочину слід відносити юридичних осіб, об'єднання фізичних осіб, державу, територіальні громади тощо, яким злочин заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди, передусім якщо про них безпосередньо зазначено в диспозиції відповідної кримінально-правової норми. Як приклад можна навести склади злочинів, передбачені ст. 114-1, ст. 222, ч. 2 ст. 351, ст. 351-1 КК України тощо. Текст

диспозиції кримінально-правової норми окреслює коло учасників суспільних відносин, яким злочин заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди, і такі учасники не є фізичними особами, проте їх слід включати в структуру юридичної конструкції складу злочину, а отже, визнавати однією з його ознак.

Інша позиція ґрунтується не на законодавчому визначенні потерпілого як учасника кримінального судочинства, а на тлумаченні сутності потерпілого як ознаки юридичної конструкції складу злочину [248, с. 7; 247, с. 167; 57, с. 73–74; 58, с. 178–180]. Прихильники такого підходу стверджують, що злочин заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди не тільки фізичним особам, а й іншим учасникам суспільних відносин, яких у контексті юридичної конструкції складу злочину слід визнавати саме потерпілими незалежно від положень процесуального законодавства та їх ролі в кримінальному судочинстві. У КПК України 2012 року змінилося законодавче визначення потерпілого (ч. 1 ст. 55), згідно з яким потерпілим визнано не тільки фізичну особу, а й юридичну, якій злочином заподіяно матеріальну шкоду. Кримінально-правове та кримінально-процесуальне розуміння потерпілого від злочину різняться, їх не завжди можна ототожнювати, що стосується й ознак складу злочину та учасника кримінального провадження.

За таких умов потерпілим від злочину в кримінально-правовому значенні (потерпілим як ознакою складу злочину) слід визнавати не тільки юридичних і фізичних осіб, а й їх об'єднання, територіальну громаду, суспільство, державу тощо. Таким учасникам суспільних відносин не обов'язково має бути заподіяно тільки матеріальну шкоду. Зокрема, у деяких випадках це може бути шкода, пов'язана з порушенням авторитету чи ділової репутації цих учасників. Насамперед ідеться про злочини, передбачені розділом XV Особливої частини КК України, конкретніше – злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

У науці кримінально права сформувалася «змішана» позиція до аналізованого питання. Її сутність полягає в тому, що: потерпілим визнають тільки фізичну особу, однак за певних умов права потерпілого можуть набувати і юридичні особи [204,

с. 10–11]. Зауважимо, що саме таку позицію відображено в чинному КПК України. Проте, на наш погляд, вона також не відтворює всі можливі вияви заподіяння шкоди іншим учасникам суспільних відносин і залишає поза увагою визначення їх ролі в юридичній конструкції складу злочину.

Найобґрунтованішою видається наукова позиція, згідно з якою потерпілим від злочину може бути будь-який учасник суспільних відносин (фізична чи юридична особа, їх об'єднання, суспільство, державу, територіальну громаду тощо), якому злочином заподіяно чи створено загрозу заподіяння шкоди.

Буквальне тлумачення змісту диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України, а також розуміння об'єкта досліджуваного злочину дає підстави стверджувати, що потерпілим від цього злочину є народний депутат України та депутат місцевої ради.

Відповідно до Закону України «Про статус народного депутата України», народним депутатом є обраний відповідно до закону представник Українського народу у Верховній Раді України й уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України. Народний депутат здійснює свої повноваження на постійній основі, керується Конституцією України, законами України та загально визнаними нормами моралі [226].

Народного депутата України обирають на підставі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг 21-річного віку, має право голосу та мешкає в Україні протягом останніх п'яти років. Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена й не знята в установленому законом порядку (ст. 76 Конституції України) [96].

Народний депутат України здійснює свої повноваження на постійній основі. Він не може мати інший представницький мандат, бути на державній службі,

обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлені законом [96].

Перелік конкретних прав і повноважень народного депутата України є широким і визначається Конституцією України, законами України «Про статус народного депутата України», «Про регламент Верховної Ради України» та іншими законодавчими актами [155].

Статус народного депутата України як представника українського народу, якого обирає народ, передбачає, що він діє в його інтересах і від його імені. Саме представницький статус народного депутата України обумовлює наявність широкого кола повноважень і посилення кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України.

Положення Конституції України (ст. 40, 141) визначають, що місцеве самоврядування здійснює територіальна громада в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради, їхні виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст, є районні й обласні ради. До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, яких обирають жителі села, селища, міста, району, області на підставі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутатів якої обрано на чергових виборах, становить п'ять років.

Порядок обрання депутатів місцевих рад визначено в Законі України від 14 липня 2015 року № 595-VIII «Про місцеві вибори». Так, ст. 9 цього Закону визначає, що депутатом місцевої ради може бути обрано громадянина України,

який має право голосу відповідно до ст. 70 Конституції України [217] (громадяни України, які на день проведення виборів досягли 18-річного віку).

Повноваження депутата місцевої ради визначено в законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 49) [216] та «Про статус депутатів місцевих рад» [225]. Зокрема, повноваження депутата ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів і закінчуються в день першої сесії ради нового скликання. Депутат представляє інтереси всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради й утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення. Депутат, крім секретаря ради, повинен входити до складу однієї з постійних комісій ради.

Так само як народний депутат, депутат місцевої ради також наділений широким колом повноважень і діє від імені територіальної громади. Депутат місцевої ради наділений усією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі в діяльності ради та її органів [225]. Тому його діяльність та авторитет також потребують посиленої кримінально-правової охорони.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», депутатом місцевої ради вважають депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної або обласної ради [225]. Використання в тексті диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України законодавчого формулювання «депутат місцевої ради» є виправданим, коректним, точним і таким, що відповідає змісту регулятивних законодавчих актів. Водночас поняття «місцева рада» використано в законодавстві (КК України, закони України «Про статус депутатів місцевих рад», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві вибори» тощо) як узагальнювальне поняття сільських, селищних міських, районних у містах, районних та обласних рад.

Можливість визнання народного депутата України та депутата місцевої ради потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, ґрунтується на: 1) загальному розумінні поняття потерпілого як учасника суспільних відносин, якому злочин заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди; 2) розумінні структури суспільних відносин, які є основним безпосереднім і додатковим обов'язковим об'єктом злочину й учасником яких визнають народного депутата України або депутата місцевої ради; 3) спрямованості злочинного посягання, що полягає в перешкоджанні діяльності посадових осіб, невиконанні їхніх законних вимог і наданні їм завідомо неправдивої інформації, що заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди таким особам, а саме призводить до приниження їхнього авторитету чи порушення порядку їхньої діяльності [144].

Потерпілим від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, може бути визнано як окремого народного депутата України або депутата місцевої ради, так і одночасно декількох депутатів. Такий депутат є окремим учасником суспільних відносин, а отже, окремо має бути визнаний потерпілим від цього злочину. У кожному випадку перешкоджання, навіть коли це стосується перешкоджання діяльності одразу декількох депутатів або групи чи об'єднання депутатів, шкоду заподіюють конкретному народному депутату України або депутату місцевої ради, оскільки принижено їхній авторитет і порушено порядок їхньої діяльності як посадової особи органу законодавчої влади чи органу місцевого самоврядування.

У цьому контексті слід зауважити про можливість визнання потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, інших осіб (крім народного депутата України або депутата місцевої ради), які виконують схожі представницькі функції або надають допомогу чи забезпечують діяльність цих депутатів [136].

Буквальне тлумачення змісту диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України засвідчує, що перешкоджання діяльності, а так само невиконання вимог чи надання завідомо неправдивої інформації вчиняють виключно щодо народного депутата України або депутата місцевої ради, а отже, виключно ці особи можуть бути визнаними

потерпілими від такого злочину. Водночас народними депутатами України слід вважати Голову Верховної Ради України, першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України, яких, відповідно до ст. 88 Конституції України, обирає Верховна Рада України зі свого складу, тобто зі складу народних депутатів України, а тому обіймання ними зазначених посад не виключає їхнього статусу як народного депутата України. Тобто обіймати посаду Голови Верховної Ради України, його першого заступника та заступника може тільки народний депутат України. Особи, які обіймають ці посади, користуються всіма правами й повноваженнями, що визначені для народного депутата України. Це стосується й інших посадових осіб Верховної Ради України, утворених нею органів, яких призначають (обирають) із числа народних депутатів України, наприклад: голови, перші заступники, заступники та секретарі комітетів, голови й заступники тимчасових слідчих комісій, спеціальних і тимчасових спеціальних комісій тощо.

За таких умов перешкоджання діяльності цих посадових осіб за своєю сутністю є перешкоджанням діяльності народного депутата України, оскільки такі посадові особи безпосередньо є народними депутатами України. Це стосується і голів районних та обласних рад, а також інших посадових осіб місцевого самоврядування, яких обирають виключно з числа депутатів місцевих рад (голови та заступники голів комісій, комітетів тощо). Зазначені посадові особи одночасно є і депутатами місцевих рад, а отже, перешкоджання їхній діяльності так само є перешкоджанням діяльності депутата місцевої ради.

Голів сільських, селищних і міських рад обирає відповідна територіальна громада на підставі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом. Голови сільських, селищних і міських рад не є депутатами таких рад у «чистому вигляді», оскільки їх прямо обирає територіальна громада, а не рада, з числа кандидатів на посаду сільського, селищного чи міського голови, а не з числа депутатів місцевої ради.

Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», сільський, селищний, міський голова головує на засіданнях відповідної ради, а ч. 5 цієї статті визначає, що на сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом [216].

Із цього приводу Л. Л. Лабенська зазначає, що статус голови територіальної громади (сільського, селищного, міського голови) в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» не визначено, оскільки він, не будучи депутатом, фактично керує депутатами на сесії та, крім того, очолює виконавчий комітет ради [158, с. 12]. На неможливості ототожнення сільського, селищного та міського голови з депутатом відповідної місцевої ради акцентує увагу також Ю. М. Кириченко [89, с. 10]. Також не ототожнює статус сільського, селищного чи міського голови зі статусом депутата місцевої ради Ю. Ю. Бальцій, який виокремлює в системі місцевого самоврядування три основні суб'єкти: 1) голову сільської, селищної чи міської ради; 2) представницький орган місцевого самоврядування; 3) виконавчий орган представницького органу місцевого самоврядування [13, с. 7].

Порівнявши коло прав і повноважень сільських, селищних чи міських голів та депутатів відповідних місцевих рад, слід констатувати, що голови рад користуються значно ширшими правами й повноваженнями, а також є представниками територіальної громади, діють в її інтересах.

Діяльність голів сільських, селищних і міських голів за характером повноважень та характером виконання представницьких функцій є наближеною до діяльності депутатів відповідних місцевих рад. Утім диспозиція ч. 1 ст. 351 КК України передбачає відповідальність тільки за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. Дослівне розуміння диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України, а також визначення поняття злочину як *передбаченого КК України* суспільно небезпечного діяння (ч. 1 ст. 11 КК України) та заборона застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією

(ч. 4 ст. 3 КК України) дають підстави стверджувати, що перешкодження діяльності сільського, селищного або міського голови не охоплено ознаками складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України.

Для забезпечення належної кримінально-правової охорони авторитету й порядку діяльності голів сільських, селищних і міських рад пропонуємо розширити коло можливих потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, доповнивши диспозицію цієї норми положеннями про відповідальність за перешкодження діяльності сільських, селищних і міських голів.

Схожою є ситуація щодо кримінально-правової охорони авторитету та порядку діяльності депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Зокрема, на думку Г. Г. Абасова, сутнісні, змістовні, функціональні характеристики Верховної Ради Автономної Республіки Крим нагадують представницький орган місцевого самоврядування, зокрема обласну раду. Проте відсутність Верховної Ради Автономної Республіки Крим у переліку суб'єктів системи місцевого самоврядування, встановленого Конституцією України та Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», а також окреме регулювання питань місцевого самоврядування в Конституції Автономної Республіки Крим, «усікають» межі такої «ідентифікації». Дуалістичність статусу Верховної Ради Автономної Республіки Крим дає підстави автору схарактеризувати її, з одного боку, як регіональний колективний орган місцевого самоврядування, що представляє інтереси жителів Автономної Республіки Крим та вирішує питання місцевого й регіонального значення, з іншого – як орган, що здійснює делеговані йому державою особливі функції [1, с. 18].

Обґрунтування такої позиції знаходимо і в положеннях вітчизняного законодавства, а саме в ч. 1 ст. 2 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», де серед депутатів місцевих рад не йдеться про депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Законодавець відносить депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим до окремої категорії посадових осіб із

представницькими функціями, які поєднують повноваження щодо здійснення місцевого самоврядування та окремих функцій державної влади. Статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим урегульований окремим законом [224], який безпосередньо не пов'язує цих депутатів зі статусом депутатів місцевих рад, а існування окремого законодавчого акта з цього питання посилює відмінність між депутатами місцевих рад і депутатами Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Аспекти цієї проблематики висвітлюють також Л. В. Дорош та В. І. Осадчий, вважаючи депутатами місцевих рад тільки депутатів сільських, селищних, міських, районних у містах, районних і обласних рад [181, с. 805; 128, с. 739].

З огляду на таке розуміння статусу депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також на буквальне тлумачення диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України, доходимо висновку, що таких депутатів не можна визнавати потерпілими від цього злочину.

Статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим і характер виконуваних ним представницьких функцій засвідчує необхідність забезпечення належної кримінально-правової охорони як авторитету депутата, так і порядку його діяльності. Відсутність у диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України вказівки, що перешкодження може стосуватися також діяльності депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, є прогалиною в кримінальному законодавстві. Зазначене зумовлено тим, що КК України (ст. 351), встановлюючи відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, ігнорує відмінність статусу депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим і не визнає злочинним перешкодження його діяльності.

На цій підставі також пропонуємо розширити коло можливих потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, і доповнити диспозицію цієї норми положеннями про відповідальність за перешкодження діяльності депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Інші службові чи посадові особи органу законодавчої влади або органів місцевого самоврядування не можуть бути визнаними потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, оскільки не є представниками народу чи територіальної громади та не виконують представницьких функцій. Такі посадові особи можуть здійснювати діяльність щодо забезпечення функціонування законодавчого органу чи органу місцевого самоврядування, створених ними органів чи підрозділів або забезпечення функціонування депутатів. До них, наприклад, належать: керівники чи представники апарату Верховної Ради України або місцевих рад, керівники чи представники секретаріатів комітетів, комісій відновних рад, помічники депутатів тощо.

Однак, попри важливість і необхідність їхньої діяльності, такі особи реалізують тільки забезпечувальні або допоміжні функції, самостійно не виконують функції з представництва народу чи територіальної громади. Такі особи тільки сприяють представницькій діяльності, яку безпосередньо здійснюють депутати чи голови сільських, селищних або міських рад, а отже, тільки вони (їх авторитет і порядок діяльності) потребують посиленої кримінально-правової охорони, тому тільки їх можна визнавати потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України.

Водночас П. С. Берзін і М. П. Куцевич, розглядаючи потерпілого від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, акцентують увагу на тому, що депутата можуть визнавати потерпілим тільки за таких умов: 1) законності вимог депутата; 2) обмеженості сфери вимог і діяльності депутата виключно прямими інтересами представництва, тобто не власними інтересами, а інтересами народу чи територіальної громади, яких представляє депутат [21, с. 21–23].

Такий підхід є цілком виправданим, утім, на відміну від П. С. Берзіна та М. П. Куцевича, ми вважаємо, що диспозиція ч. 1 ст. 351 КК України не містить жодних уточнень щодо інтересів діяльності потерпілого, а отже, її обмеження виключно інтересами представництва звужує зміст кримінально-правової норми.

Обов'язково, щоб така діяльність була законною, так само як і обов'язково законними мають бути інші інтереси, задля реалізації яких діє депутат. У цьому випадку неприпустимим є забезпечення кримінально-правової охорони діяльності депутата, який діє незаконно або діє в незаконних інтересах.

У межах дослідження потерпілого від перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради слід зазначити, що ч. 2 ст. 351 КК України передбачає відповідальність за невиконання службовою особою законних вимог комітетів Верховної Ради України чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, створення штучних перешкод у їхній роботі, надання їм недостовірної інформації. Шкода внаслідок вчинення цих діянь заподіюється або може заподіюватися комітетам і тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України. Це обумовлює роль цих органів у контексті складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. Визначальним у цьому випадку є кримінально-правове розуміння ознак потерпілого від злочину – учасника суспільних відносин, що зазнав або може зазнати шкоди внаслідок вчинення злочину.

Перешкоджання діяльності комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України заподіює чи створює загрозу заподіяння їм шкоди, і саме ці учасники суспільних відносин, тобто саме комітети й тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України є потерпілими в контексті складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. Перелік органів Верховної Ради України, щодо яких можуть вчиняти перешкоджання, підлягає розширенню, до них слід відносити не тільки комітети і тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України, а й інші органи зі схожим правовим статусом, повноваженнями та особливостями формування [149].

Тому першочергово слід проаналізувати відповідні ознаки комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, на цій підставі з'ясувати коло схожих на них органів Верховної Ради України.

Відповідно до ч. 1 ст. 89 Конституції України, для здійснення законопроектної роботи, підготовки й попереднього розгляду питань, віднесених до

повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій, згідно з Конституцією України, Верховна Рада України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України й обирає голів, перших заступників, заступників голів і секретарів цих комітетів. Діяльність комітетів Верховної Ради України регулюють закони України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI «Про Регламент Верховної Ради України» [223] і від 4 квітня 1995 року № 116/95-ВР «Про комітети Верховної Ради України» [215]. Згідно з положеннями останнього, комітет – це орган Верховної Ради України, який вона утворює, відповідальний перед нею та підзвітний їй. Діяльність комітетів координує Голова Верховної Ради України. До складу комітету входять голова, перший заступник і заступники голови комітету, секретар та члени комітету, які обираються більшістю Верховної Ради України з числа народних депутатів. Народний депутат може бути членом лише одного комітету. Голову Верховної Ради України, першого заступника й заступника Голови Верховної Ради України не можна обирати до складу комітетів.

Функціями комітетів є законопроектна, організаційна і контрольна. З-поміж форм роботи комітетів слід виокремити такі: 1) засідання (відкриті або закриті), зокрема спільні або виїзні; 2) слухання. Засідання комітетів є повноважними, якщо на них присутня більше ніж половина складу. За результатами діяльності комітети на засіданнях приймають рішення, висновки та рекомендації. Рішення (висновки, рекомендації) комітети приймають шляхом відкритого або таємного голосування. Рішення (висновки, рекомендації) вважають прийнятими, якщо за них проголосувала більшість присутніх на засіданні.

Кількість комітетів, предмети їх відання та кількісний склад визначають у постанові Верховної Ради України, яку приймають більшістю голосів. Нині у Верховній Раді України діють 27 комітетів, до складу яких можуть входити не менше ніж шість і не більше ніж 35 народних депутатів України [220].

Водночас ч. 3 ст. 89 Конституції України визначає, що Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес,

утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менше ніж третина від конституційного складу Верховної Ради України. Спеціального закону, який регулював би діяльність тимчасових слідчих комісій, немає, а їх створення, основи функціонування, прийняття рішень і припинення повноважень визначено в ст. 87, 88 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [223]. Так само як і комітет, тимчасову слідчу комісію утворює Верховна Рада України, що визначає предмет відання комісії, її персональний склад та строк повноважень. Свої рішення комісія приймає шляхом відкритого або таємного голосування більшістю голосів. Висновки та пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства й суду, їх розглядає Верховна Рада України. На відміну від комітету, що діє на постійній основі, слідча комісія є тимчасовою, що обумовлено метою створення комісії – проведенням розслідування, тобто для з'ясування важливих суспільно-політичних фактів, обставин їх виникнення (вчинення) тощо. З'ясування таких обставин забезпечує реалізацію завдань, для яких було створено слідчу комісію, тож для подальшого її існування немає потреби. Для прикладу, тимчасову слідчу комісію було створено для розслідування обставин конфлікту в Закарпатській області влітку 2015 року [228].

Схожими на тимчасові слідчі комісії є тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України. Частина 2 ст. 89 Конституції України визначає, що Верховна Рада України в межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки й попереднього розгляду питань. Загальний порядок створення тимчасових спеціальних комісій наближений до порядку створення тимчасових слідчих комісій, його регламентовано в ст. 85 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [223]. Тимчасову спеціальну комісію створюють для підготовки та попереднього розгляду питань, а також підготовки й доопрацювання проєктів законів, інших актів Верховної Ради на правах головного комітету, якщо предмет правового регулювання таких проєктів не належить до предметів відання комітетів, утворених Верховною Радою. Таку комісію створюють постановою

Верховної Ради України, у якій визначають її назву, мету, завдання, коло питань, для підготовки та попереднього розгляду яких утворено комісію, термін діяльності, термін звітування, заходи щодо кадрового й матеріально-технічного забезпечення діяльності комісії. Тимчасову спеціальну комісію створюють із числа народних депутатів України, які дали на це згоду.

За характером повноважень тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України є наближеною до комітету й тимчасової слідчої комісії. З одного боку, діяльність тимчасової спеціальної комісії може стосуватися законопроектної роботи, а з іншого – організаційної, контрольної функції та функції з'ясування певних обставин (подій чи фактів). Так, 26 листопада 2015 року Верховна Рада України створила тимчасову спеціальну комісію з питань перевірки фактів порушень під час проведення повторного голосування на виборах Криворізького міського голови 15 листопада 2015 року [229]. Комісії було поставлено завдання щодо: перевірки рішень, дій та бездіяльності відповідних виборчих комісій; з'ясування причин порушення виборчого законодавства; підготовки пропозицій з удосконалення виборчого законодавства тощо. Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України уповноважена не тільки на підготовку проєктів законів чи інших питань, а й на встановлення фактів певних порушень і причин їх вчинення. Перешкоджання може стосуватися не тільки діяльності комітетів і тимчасових слідчих комісій, а й діяльності тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України.

Позиція вітчизняного законодавця щодо кримінально-правової охорони діяльності органів Верховної Ради України видається не цілком послідовною, оскільки ч. 2 ст. 351 КК України передбачає відповідальність за перешкоджання діяльності комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а відповідальність за перешкоджання діяльності тимчасової спеціальної комісії, яка виконує цілком схожі функції, – не встановлено. Виправданою видається пропозиція стосовно доповнення ч. 2 ст. 351 КК України та віднесення тимчасових спеціальних комісій до кола можливих потерпілих від цього злочину [139].

Крім того, ч. 2 ст. 351 КК України також не охоплює інші колегіальні органи Верховної Ради України, якими можуть бути не тільки тимчасові, а й постійні спеціальні комісії. Насамперед це стосується Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації та Спеціальної комісії з питань демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави [220].

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України від 4 березня 1992 року № 2163-ХІІ «Про приватизацію державного майна», з метою забезпечення контролю за здійсненням Державної програми приватизації, додержанням законодавства України про приватизацію та аналізу її наслідків з числа депутатів створюють Спеціальну контрольну комісію Верховної Ради України з питань приватизації [222]. Предмет відання комісії, її кількісний та персональний склад, правові засади діяльності визначає Верховна Рада України [220; 214]. Ця комісія, як і комітети, діє протягом усього строку повноважень Верховної Ради України відповідного скликання. За характером повноважень комісія виконує контрольні функції, а до її складу входять виключно народні депутати України, які також можуть бути членами інших комітетів. Для виконання відповідних контрольних функцій комісія наділена спектром прав і повноважень, серед яких: заслуховувати звіт Фонду державного майна про перебіг приватизації перед його поданням на розгляд Верховної Ради України, а також звіти інших державних органів приватизації та ін.

Водночас такі повноваження Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації є максимально наближеними до повноважень комітетів Верховної Ради України в частині здійснення контрольних функцій, тому вони можуть обумовлювати перешкоджання діяльності комісії та надання їй неправдивої інформації. Утім такі діяння не охоплені ч. 2 ст. 351 КК України, що видається не цілком послідовним [139]. Верховна Рада України може утворювати й інші спеціальні комісії, повноваження яких поширюються на весь строк повноважень Верховної Ради України відповідного скликання, а отже, навряд чи вони набуватимуть статусу тимчасових. Обмежувати коло можливих потерпілих від

злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, тільки тимчасовими комісіями Верховної Ради України недоцільно. Невиконання законних вимог, перешкоджання та надання неправдивої інформації можуть вчиняти не тільки стосовно комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а й щодо спеціальних і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України, які також мали б належати до кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. Інші органи, підрозділи, об'єднання, що може утворювати Верховна Рада України, які функціонують у ній (фракції, депутатські групи, міжфракційні об'єднання, апарат Верховної Ради України, секретаріати комітетів і фракцій тощо) не можуть належати до потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. По-перше, зазначене зумовлено тим, що такі органи (підрозділи, об'єднання) виконують здебільшого допоміжні й забезпечувальні функції, вони лише сприяють діяльності комітетів, тимчасових слідчих комісій, спеціальних чи тимчасових спеціальних комісій. По-друге, такі органи формуються не з числа народних депутатів України, а тому перешкоджання їхній діяльності тільки опосередковано позначається на реалізації функцій Верховної Ради України та її авторитеті.

Виправданим видається віднесення до кола можливих потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, органів, яким властиві такі ознаки: 1) колегіальність; 2) до складу їх входять виключно народні депутати України; 3) рішення про створення органу приймає виключно Верховна Рада України; 4) виконують законопроектну, організаційну або контрольну функції чи функції з розслідування питань, що становлять суспільний інтерес. Слід зауважити і про можливість віднесення до кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, колегіальних органів, які утворює місцева рада або Верховна Рада Автономної Республіки Крим із числа її депутатів.

Зокрема, ст. 47 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає порядок створення, функціонування та повноваження постійної комісії місцевої ради [216]. Постійна комісія уповноважена вивчати, попередньо

розглядати та готувати до розгляду місцевою радою питання, що належать до предмета відання комісії. Для здійснення своїх повноважень постійна комісія в межах і порядку, визначеному законом, має право: отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій та їхніх філіалів і відділень необхідні матеріали й документи; надавати відповідні висновки та рекомендації, які підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким їх адресовано.

За результатами своєї роботи постійні комісії готують висновки та рекомендації, які приймають більшістю голосів від загального складу комісії.

Крім того, ст. 48 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає можливість створення тимчасових контрольних комісій місцевої ради [216]. Тимчасові контрольні комісії ради є органами ради, які обирають із числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти й пропозиції на розгляд ради. Рішення про створення тимчасової контрольної комісії ради, її назву та завдання, персональний склад комісії та її голову вважають прийнятими, якщо за це проголосувало не менше ніж третина депутатів від загального складу ради. Повноваження тимчасової контрольної комісії ради припиняються з моменту прийняття радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень ради, яка створила цю комісію. За своїми ознаками постійні й тимчасові контрольні комісії ради є колегіальними органами місцевої ради, які вона утворює з числа її депутатів, що виконують нормопроектні (власна нормотворча діяльність, пов'язана з виданням підзаконних правових актів у вигляді рекомендацій та висновків, а також участь у нормотворчій діяльності представницького органу) [75, с. 15], організаційні або контрольні функції. За такими ознаками зазначені комісії місцевих рад є максимально наближеними до відповідних органів, що утворює Верховна Рада України (комітети,

тимчасові слідчі комісії, спеціальні та тимчасові спеціальні комісії), хоча виконують й інший спектр функцій, притаманних саме органам місцевого самоврядування.

За таких умов (поєднання кримінально-правової охорони авторитету й порядку діяльності законодавчого органу влади та органів місцевого самоврядування) доцільним убачається встановлення в межах ч. 2 ст. 351 КК України відповідальності за перешкоджання діяльності постійних комісій і тимчасових контрольних комісій місцевої ради [149].

Схожою є ситуація щодо колегіальних органів, створених Верховною Радою Автономної Республіки Крим із числа її депутатів. Стаття 15 Закону України від 10 лютого 1998 року № 90/97-ВР «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» визначає особливості порядку створення та функціонування постійних і тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Зокрема, постійні й тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим є органами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які обирають із числа її депутатів для вивчення, попереднього розгляду та підготовки питань, що належать до її відання, здійснення контролю за виконанням постанов і рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим [207]. За характером повноважень постійні й тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим є наближеними до постійних і тимчасових контрольних комісій місцевих рад. Вони так само уповноважені: отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій необхідні матеріали й документи; надавати відповідні висновки та рекомендації, які підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. За результатами своєї роботи постійні й тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим готують висновки та рекомендації, які приймають більшістю голосів від загального складу комісії.

Своєрідним колегіальним органом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, який формується з числа її депутатів, є Президія Верховної Ради Автономної

Республіки Крим. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим», Президія утворюється для координації роботи органів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сприяння депутатам у виконанні ними своїх обов'язків, підготовки сесій, реалізації інших повноважень організаційного спрямування [207].

З огляду на характер повноважень Президії Верховної Ради Автономної Республіки Крим та їх орієнтування виключно на координацію та забезпечення роботи Верховної Ради Автономної Республіки Крим і її органів, доходимо висновку, що Президія не наділена повноваженнями щодо зносин з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями. Тому не йдеться і про перешкоджання діяльності Президії як органу Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Безумовно, факти такого перешкоджання можливі (наприклад, створення штучних перешкод для зібрання та проведення засідання Президії), утім такі випадки будуть поєднані з перешкоджанням діяльності депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, тож не стосуватимуться перешкоджання діяльності Президії як органу. Тому недоцільним є віднесення Президії Верховної Ради Автономної Республіки Крим до кола можливих потерпілих від злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

Необхідним видається розширення кола можливих потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, і віднесення до них органів Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад, яким властиві такі ознаки: 1) колегіальність; 2) до складу їх входять виключно народні депутати України; 3) рішення про створення органу приймає виключно Верховна Рада України; 4) виконують законопроектну, організаційну або контрольну функції чи функції з розслідування питань, що становлять суспільний інтерес.

За цих умов до потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, крім комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, слід віднести ще й спеціальні та тимчасові спеціальні комісії Верховної

Ради України, постійні і тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійні комісії та тимчасові контрольні комісії місцевих рад.

У межах дослідження ознак об'єкта перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради необхідно акцентувати увагу й на питанні предмета цього злочину. Досліджувані склади злочинів охоплюють суспільно небезпечні діяння у формі надання завідомо неправдивої інформації народному депутату України, депутату місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України) чи комітетам і тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України). Тому неправдиву інформацію, що надають цим органам і посадовим особам, слід визнавати предметом злочину.

У контексті загального розуміння предмета злочину ми поділяємо позицію Є. В. Лащука й А. А. Музики, які предметом злочину вважають факультативну ознаку об'єкта злочину, що виявляється в матеріальних цінностях, з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняють злочинне діяння. Такий підхід зазначених науковців, дає підстави відносити до предметів злочинів також інформацію, електричну, теплову й інші види енергії, в окремих випадках – органи, тканини, кров людини [151, с. 8; 176, с. 190].

Саме такими ознаками наділена неправдива інформація в контексті складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України. Неправдива інформація в межах цих складів злочину є річчю матеріального світу (її можна сприймати органами чуття людини чи фіксувати технічними засобами), і власне передання такої інформації утворює об'єктивну сторону аналізованих складів злочинів, а отже, злочинне діяння вчиняють шляхом безпосереднього впливу на неправдиву інформацію.

На переконання Є. В. Петрова, інформація – це, насамперед, відомості про події та явища, що можуть бути пізнані особою та передані іншій особі у вигляді, придатному для сприйняття [196, с. 7]. Інформацією як предметом злочину, на думку О. В. Прохніцького, слід вважати відомості, з приводу яких або шляхом безпосереднього впливу на які (чи без такого впливу) вчиняють злочинне

діяння [231, с. 7]. Неправдиву інформацію необхідно розглядати як відомості, що не відповідають дійсності. В українській мові слово «неправдивий» тлумачать так: 1) який діє всупереч правді, істині, який не любить правди, брехливий; 2) в основі якого лежить неправда, обман; 3) не такий, як у дійсності [255, с. 365]. Неправдивою інформацією є відомості, які не відповідають дійсності, суперечать правді. Її в контексті складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, В. І. Осадчий безпосередньо пов'язує з ознакою перекручення фактів [181, с. 806].

Предметом злочинів, передбачених ст. 351 КК України, є неправдиві, перекручені, такі, що не відповідають дійсності, відомості про події, факти чи явища.

Крім того, в окремих виявах перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради предметом можуть визнавати й інші речі матеріального світу, з приводу яких або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняють злочин. Зокрема, це можуть бути документи, достовірна (правдива) інформація, транспортні засоби, матеріальні цінності тощо.

Для прикладу, документи чи достовірна (правдива) інформація можуть стати предметом цього злочину у випадках невиконання законних вимог чи створення штучних перешкод у діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, що вчиняють шляхом приховання чи ненадання таких документів або інформації.

Коло можливих предметів злочину, передбаченого ст. 351 КК України, не обмежується виключно неправдивою інформацією та може включати інші речі матеріального світу, з приводу яких або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняють цей злочини. Водночас неправдива інформація є обов'язковою ознакою об'єкта (обов'язковим предметом) злочину у випадку вчинення його шляхом надання неправдивої інформації.

На підставі вивчення ознак об'єкта, потерпілого та предмета складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, можна сформулювати такі узагальнення.

По-перше, родовим об'єктом злочинів є група суспільних відносин, що забезпечує загально визнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування. Видовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що стосуються забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників. Основним безпосереднім об'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є суспільні відносини, що виникають між Верховною Радою України, комітетами, тимчасовими слідчими комісіями, народними депутатами України та депутатами місцевих рад, з одного боку, та іншими учасниками суспільних відносин, з другого, щодо наділення, користування та непорушення авторитету (загально визнаного значення, впливу, довіри) Верховної Ради України, окремих створених нею органів, місцевих рад, народних депутатів України та депутатів місцевих рад. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що виникають між Верховною Радою України, комітетами й тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, місцевими радами, народними депутатами України, депутатами місцевих рад, з одного боку, та іншими учасниками суспільних відносин, з іншого, з приводу порядку (відповідності нормам законодавства та правильності) діяльності цих органів і посадових осіб.

По-друге, обґрунтовано думку, згідно з якою потерпілим від злочину слід вважати будь-якого учасника суспільних відносин, якому злочином заподіяно чи створено загрозу заподіяння шкоди. На цій підставі та відповідно до буквального розуміння редакції досліджуваної норми потерпілим від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, слід вважати: 1) народного депутата України; 2) депутата місцевої ради (депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради). Водночас потерпілим від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, є: 1) комітет Верховної Ради України; 2) тимчасова слідча комісія Верховної Ради України. Урахування схожості правового статусу та функцій і повноважень окремих категорій посадових осіб та колегіальних органів, створених представницькими органами влади

чи місцевого самоврядування, засвідчує необхідність розширення кола можливих потерпілих від досліджуваного злочину. Зокрема, обґрунтовано, що до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, доцільно включати також: 1) сільських, селищних, міських голів; 2) депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. До переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, слід віднести органи Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, яким властиві такі ознаки: 1) колегіальність; 2) до складу їх входять виключно народні депутати України; 3) рішення про створення органу приймає виключно Верховна Рада України; 4) виконують законопроектну, організаційну або контрольну функції чи функції з розслідування питань, що становлять суспільний інтерес. До них належать: 1) комітети Верховної Ради України; 2) тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; 3) спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України; 4) постійні та тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 5) постійні комісії та тимчасові контрольні комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради. Зазначене є підставою для внесення відповідних змін до ст. 351 КК України.

По-третє, неправдива інформація, тобто неправдиві, перекручені, такі, що не відповідають дійсності, відомості про події, факти чи явища є обов'язковим предметом злочину у випадку, коли його вчиняють шляхом надання неправдивої інформації. В інших випадках предметом злочину можуть бути інші речі матеріального світу (документи, правдива (достовірна) інформація тощо), з приводу яких або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняють невиконання вимог чи перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України.

Продовжуючи дослідження питань кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, необхідно з'ясувати ознаки об'єктивної сторони цього злочину.

Частина 1 ст. 351 КК України встановлює відповідальність за вчинення перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що виявляється в трьох формах: 1) невиконанні законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України), комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України); 2) створенні штучних перешкод у їхній роботі; 3) наданні неправдивої (недостовірної) інформації. Майже аналогічними є форми вияву суспільно небезпечного діяння за ч. 2 ст. 351 КК України, які різняться лиш тим, що в контексті надання неправдивої інформації комітетам і тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України законодавець не згадує про ознаку завідомості.

Об'єктивна сторона досліджуваних злочинів характеризується суспільно небезпечним діянням, яке може мати одну з перелічених форм. Про наслідки й інші ознаки об'єктивної сторони складів злочинів прямо не зазначено в диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, а отже, вони не мають обов'язкового характеру та вирішального значення для цих складів злочинів.

З огляду на це, дослідження ознак об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради буде обмежено вивченням ознак суспільно небезпечного діяння у відповідних формах його прояву.

Так, першим є невиконання законних вимог народного депутата України та депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України) чи комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

Невиконання вимог (дій) у кримінальному праві тлумачать як повне їх ігнорування, невчинення, невжиття заходів, невиконання обов'язку [181, с. 806, 874, 320; 180, с. 311, 314; 104, с. 217]. Наближеним до цього є розуміння невиконання вимог (обов'язків) і в спеціальних кримінально-правових дослідженнях складів злочинів, що передбачають схожі суспільно небезпечні діяння (В. В. Бабаніна, Н. Ю. Худякова, О. В. Хуторянський) [7; 12; 142; 322; 324].

В українській мові слово «невиконання» трактують як нездійснення чогонебудь [255, с. 258]. Тобто цілком логічно, що невиконання вимог слід розглядати як невчинення дій (невиконання обов'язків), спрямованих на реалізацію зазначених вимог.

Проте найповнішим видається тлумачення невиконання, яке охоплює також і вчинення особою дій, проте таких, що суперечать відповідним вимогам. Зокрема, на думку Л. В. Дорош, невиконання вимог полягає в діях чи бездіяльності, вчинених або не вчинених усупереч законним вимогам [128, с. 739]. Отже, невиконання законних вимог слід визначати ширше й розглядати не тільки як невчинення відповідних дій (обов'язків), а й як вчинення дій, що суперечать вимогам. Наприклад, законна вимога може стосуватися заборони або утримання від певних дій. Тоді невиконання такої вимоги буде полягати саме у вчиненні дій, щодо яких була заборона чи вимога утриматися.

Таким чином, невиконання вимог може передбачати як невчинення відповідних дій, так і вчинення дій, щодо яких є заборона чи обмеження, а отже, невиконання вимог може полягати як в активній (дія), так і в пасивній (бездіяльність) поведінці особи.

Важливим у цьому контексті залишається питання про зміст і законність вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Дослідники П. С. Берзін і М. П. Куцевич акцентують, що невиконання може стосуватися тільки законних вимог. Стосовно вимог народного депутата України зазначено, що законність таких вимог обов'язково має обумовлюватися їх узгодженістю зі змістом Закону України «Про статус народного депутата України», який визначає: а) вичерпний перелік повноважень народного депутата у Верховній Раді України; б) зміст відносин народного депутата України з виборцями; в) обов'язок народного депутата дотримуватися встановлених вимог, загальновизнаних правил і норм моралі [21, с.

22]. Тому для окреслення ознак законності вимог народного депутата України першочерговим є з'ясування кола його повноважень і можливостей їх виконання.

Повноваження народного депутата України визначено в Законі України «Про статус народного депутата України» [226]. Відповідно до цього Закону, повноваження народного депутата України окреслюються сферою його прав, а саме:

1. Права народного депутата України у Верховній Раді України, що охоплюють: право ухвального голосу й особистої участі в пленарних засіданнях Верховної Ради України та створених нею органів; права на пленарних засіданнях Верховної Ради України; право законодавчої ініціативи; право об'єднуватися в депутатські фракції (групи); права в органах Верховної Ради України; право на депутатський запит або звернення.

2. Права народного депутата України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав, що передбачають: право виступати від власного імені, у відносинах з іншими суб'єктами; право невідкладного прийому з питань депутатської діяльності керівниками й іншими посадовими особами розташованих на території України органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, громадських організацій, політичних партій та ін.

3. Права народного депутата України у відносинах із засобами масової інформації на забезпечення інформацією та на її використання, що охоплюють: право виступу з питань його депутатської діяльності не рідше ніж раз на місяць у друкованих засобах масової інформації, у прямому ефірі на радіо або в режимі прямого ефіру (до 10 хв на місяць) і в прямому ефірі або режимі прямого ефіру на телебаченні (до 20 хв на місяць), на радіо (до 10 хв на місяць) і телебаченні (до 20 хв на місяць), безкоштовно, засновником (співзасновником) яких є органи державної

влади, організації або установи, що фінансуються цілком або частково за рахунок коштів державного бюджету; безкоштовно давати оголошення про зустріч виборців з народним депутатом і забезпечують висвітлення зустрічей народного депутата з виборцями та ін.

4. Трудові права народного депутата України, що передбачають: право на зарахування часу роботи народним депутатом України до стажу державної служби, а також до його загального й безперервного стажу роботи, стажу роботи (служби) за спеціальністю тощо.

5. Права народного депутата України під час поселення в готель і на транспортне забезпечення, що включають: право позачергового отримання проїзних документів; право на надання автотранспорту Верховної Ради України [226].

6. Права народного депутата України, визначені іншими законами України.

У цьому контексті слід зауважити, що не всі права народного депутата України слід сприймати буквально. Наприклад, у ч. 2 і 3 ст. 17 Закону України «Про статус народного депутата України» передбачено права народного депутата України на невідкладний прийом, безперешкодне відвідування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, безперешкодний доступ на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, незалежно від їх підпорядкування, форм власності, режиму секретності [226]. Однак рішення Конституційного Суду України від 10 квітня 2003 року у справі № 1-14/2003 за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень ч. 2, 3 ст. 17, ч.2 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України) звужує буквально тлумачення таких прав народного депутата України. Зокрема, визначено, що невідкладним є позачерговий прийом народного депутата України з питань його депутатської діяльності, який не може бути відкладено на тривалий час, його здійснюють відповідні особи раніше від прийому інших посадових осіб і

громадян відповідно до попередньо погоджених часу й місця. Вимоги щодо невідкладного прийому народного депутата України не поширюються на Президента України. Стосовно ж права народного депутата України поточного скликання за умови пред'явлення посвідчення народного депутата України безперешкодно відвідувати органи державної влади й органи місцевого самоврядування, а також його права безперешкодного доступу на всі підприємства, в установи та організації, розташовані на території України, слід зауважити, що це право, на думку Конституційного Суду України, не може бути обмеженим з підстав підпорядкування, форм власності таких об'єктів, встановленого на них режиму секретності [235].

Крім цього, законність вимог народного депутата України обумовлена не лише їх змістом, а й формою та способом подання вимог. Тобто законна вимога має не лише відповідати колу прав і повноважень народного депутата України, а й відповідати формі та способу подання (вираження) такої вимоги. Це означає, що у випадках, якщо стосовно вимоги народного депутата України, залежно від виду та змісту, встановлено обов'язкові форми та способи її подання (вираження), таку вимогу може бути визнано законною тільки за умов подання її у відповідній формі та у визначений спосіб. Зокрема, ст. 15 Закону України «Про статус народного депутата України» регламентує право народного депутата України на подання депутатського запиту. Депутатський запит вносять у письмовій формі народний депутат чи на вимогу групи депутатів чи комітету Верховної Ради України, його розглядають на засіданні Верховної Ради України. Парламент приймає рішення про направлення депутатського запиту відповідному органу або посадовій особі, до яких його звернуто, однією п'ятою від його конституційного складу. Рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України має бути попередньо підтримане не менше ніж третиною від конституційного складу Верховної Ради України [226]. З огляду на зазначене, вимогу народного депутата України щодо

надання інформації, окресленої в депутатському запиті, може бути визнано законною за умови, якщо вона відповідає: 1) змісту повноваження щодо направлення запиту; 2) формі та способу подання вимоги.

Це має стосуватися й законності вимог депутата місцевої ради або вимог комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, однак коло їх повноважень має бути різним, а тому різними можуть бути й законні вимоги. Проте визначення їх законності також має ґрунтуватися на нормах законодавства та безпосередньо бути пов'язаним з колом повноважень суб'єкта надання вимоги (депутат місцевої ради, комітети чи тимчасова слідча комісія Верховної Ради України), відповідати формі та способу надання вимоги.

Основними нормативно-правовими актами, які визначають коло прав і повноважень депутатів місцевих рад та комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а отже, визначають форму й спосіб надання (вираження) ними законним вимог, є: Конституція України, закони України «Про місцеве самоврядування в Україні»[216], «Про статус депутатів місцевих рад» [225], «Про Регламент Верховної Ради України» [223], «Про комітети Верховної Ради України» [215]. Крім того, деякі права й повноваження депутатів місцевих рад або комітетів чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, а також спосіб їх реалізації (форма та спосіб надання вимог) може бути визначено і в інших нормативно-правових актах.

Зміст законних вимог депутатів місцевих рад і комітетів чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України також безпосередньо залежить від кола їхніх прав та повноважень.

Зокрема, депутат місцевої ради наділений правами:

1. У виборчому окрузі: офіційно представляти виборців та інтереси територіальної громади; брати участь з правом дорадчого голосу в засіданнях інших місцевих рад та їхніх органів, загальних зборах громадян за місцем проживання,

засіданнях органів самоорганізації населення, що проводять у межах території його виборчого округу та ін.

2. У відповідній місцевій раді та її органах: ухвального голосу з усіх питань, що розглядає рада та її органи; бути обраним до органів ради; пропонувати на розгляд питання, пропозиції, зауваження, проекти рішень; виступати на засіданні ради та її органів; ознайомлюватися з текстом виступів, стенограм, рішеннями ради; об'єднуватися в депутатські фракції та групи [225].

3. Інші права й повноваження депутата місцевої ради встановлені Конституцією України, Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» та іншими нормативно-правовими актами (право на забезпечення належних умов для виконання покладених повноважень; право на відшкодування заробітної плати за дні участі в роботі місцевої ради тощо).

Для комітетів Верховної Ради України передбачено такі права:

1. Під час здійснення законопроектної функції: розробляти проекти законів та інших актів Верховної Ради України; визначати завдання щодо розроблення законопроектів чи їх структурних частин; публікувати в засобах масової інформації проекти законів, розроблені комітетом; вносити пропозиції та поправки до проектів законів та ін.

2. Під час здійснення організаційної функції: право на отримання інформації (матеріалів, документів); здійснювати попередній розгляд питань про призначення на посади чи звільнення з посад певних посадових осіб; вносити пропозиції до порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України; подавати депутатські запити чи звернення; взаємодіяти з органами парламентів іноземних держав; вносити пропозиції про включення осіб до складу офіційних парламентських делегацій; проводити засідання, зокрема й виїзні; заслуховувати повноважних посадових осіб з питань, які винесені на розгляд комітетів.

3. Під час здійснення контрольної функції: аналізувати практику застосування Конституції та законів України; виносити рекомендації щодо

застосування положень законодавства; ухвалювати висновки й рекомендації; виступати на пленарних засіданнях Верховної Ради України; ініціювати проведення Дня Уряду України та ін. [215].

4. Інші права та повноваження, передбачені Конституцією України, Законом України «Про комітети Верховної Ради України» або іншими нормативно-правовими актами.

Водночас права та повноваження тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України не є такими розгалуженими й регламентовані лише в Конституції України та Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» [223]. Такі права й повноваження передбачають: вносити пропозиції про присутність на пленарному засіданні Верховної Ради України відповідних осіб; проводити власні засідання; приймати висновки та рекомендації з питань, що віднесені до їх відання; вносити пропозиції про формування порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України; видавати звіт роботи комісії; ознайомлюватися з матеріалами; одержувати в установленому законом порядку інформацію (документи, матеріали), що стосується предмета відання комісії; заслуховувати осіб, приймати їх пояснення; вимагати припинення порушень законів тощо.

Зміст законних вимог депутатів місцевих рад, комітетів або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України безпосередньо залежить від змісту їхніх прав і повноважень, що визначені у відповідних нормативно-правових актах. Обов'язковим для визначення законності вимог є врахування не тільки їхнього змісту та відповідності встановленим правам і повноваженням, а й урахування відповідності їхньої форми та способу подання (вираження), передусім якщо закон визначає обов'язкові форми чи способи надання (вираження) вказівок.

Слід акцентувати увагу на тому, що за видом диспозиції ч. 1 та 2 ст. 351 КК України є бланкетними [41, с. 26], оскільки вказують тільки на обов'язкову наявність ознаки законності вимог народного депутата України та депутата місцевої ради або комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Водночас

зміст цієї ознаки можна схарактеризувати тільки через положення інших нормативно-правових актів (передусім проаналізованих вище законів України), які й визначають зміст прав і повноважень відповідних суб'єктів, а отже, окреслюють зміст законності їх вимог. Саме ці нормативно-правові акти встановлюють обов'язковість деяких форм і способів надання (вираження) вказівок, тому саме вони й визначають критерії (ознаки) законності вказівок відповідних органів чи посадових осіб. Це стосується й законності вимог інших органів чи посадових осіб, які можуть належати до кола потерпілих від цього злочину. Так, у випадку віднесення до кола потерпілих від цього злочину депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських голів, спеціальних і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України; постійних та тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим; постійних комісій і тимчасових контрольних комісій місцевої (сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної) ради, законність їхніх вимог необхідно визначати залежно від змісту таких вимог та їх відповідності змісту прав і повноважень відповідних органів та посадових осіб, окреслених у нормативно-правових актах, по-друге, відповідності форм і способу надання (вираження) вимог.

Зміст суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони цього злочину полягає не у вчиненні відповідних дій, здійснити які законно вимагає народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет або тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, а у вчиненні дій, щодо яких є заборона чи обмеження, виражені в законній вимозі зазначених вище органів чи посадових осіб.

Конкретний спосіб вчинення чи невчинення дій може цілком різнитися (як активність чи пасивність поведінки особи), головним залишається тільки невиконання вимог, які неодмінно мають бути законними.

Наступною формою суспільно небезпечного діяння є створення штучних перешкод у роботі народного депутата України та депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України) або комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради

України (ч. 2 ст. 351 КК України). Водночас сутність суспільно небезпечного діяння в цій формі полягає власне у створенні таких перешкод.

В українській мові слово «створення» має такі значення: 1) давати життя, існування чому-небудь, формувати що-небудь; 2) виготовляти, робити що-небудь; 3) будувати, споруджати що-небудь; 4) винаходити, виробляти, виводити що-небудь нове, раніше невідоме; 5) творчою працею давати існування науковому або мистецькому творіві, творити; 6) класти початок існування чого-небудь, організувати щось, засновувати; 7) формувати, утворювати що-небудь; 8) робити можливим, наявним, підготовляти що-небудь, забезпечувати чимось; 9) викликати, породжувати що-небудь, бути причиною виникнення чогось; 10) окреслювати, визначати в основному, надаючи яких-небудь ознак, властивостей [250, с. 676–677]. На переконання І. І. Радіонова, організація озброєної банди становить систему взаємопов'язаних дій, внаслідок вчинення яких створено злочинну групу, що відповідає всім об'єктивним і суб'єктивним ознакам банди [232, с. 9]. За таких умов організацію сприймають як діяння щодо створення. Схожу позицію поділяють І. В. Іванченко, Р. Л. Чорний [82; 327] та інші вчені, а також вона міститься в положеннях правозастосовних орієнтирів [221]. Однак такий збіг наявний не завжди, оскільки, попри схожість, «створення» та «організація» є різними суспільно небезпечними діяннями, їх не можна цілком ототожнювати.

Так, Е. П. Соловійов стверджує, що поняття «створення» в контексті створення суб'єктів господарської діяльності слід визначати як сукупність дій, передбачених законодавством, наслідком яких є юридичне оформлення статусу юридичної особи (державна реєстрація), а в окремих випадках – й отримання спеціального дозволу (ліцензії) [258, с. 11].

На думку А. А. Вознюка, цей термін у контексті створення організованої групи чи злочинної організації необхідно розглядати як сукупність дій, спрямованих на виникнення (формування, заснування, утворення) об'єднання, зокрема шляхом трансформації чи підкорення (об'єднання) вже наявних

незалежних одна від одної організованих груп з метою вчинення злочинів [42, с. 98]. Відповідно до більшості проаналізованих підходів, створення визначено як активні дії, спрямовані на породження, виникнення певного наслідку. Водночас О. М. Грудзур зауважує, що створення обставин й умов у контексті провокації підкупу може полягати як у діях, так і в бездіяльності [56, с. 9].

Це може стосуватися і створення штучних перешкод у роботі народного депутата України, депутата місцевої ради чи комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Убачається, що створити перешкоди в роботі можна не тільки шляхом дій, а й шляхом бездіяльності. Для прикладу, службова особа може не виконати покладені на неї обов'язки й цим самим створити перешкоди в роботі відповідних органів влади чи місцевого самоврядування або посадових осіб. Однак не завжди таке невиконання обов'язків пов'язано з невиконанням законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, оскільки не завжди такі вимоги можуть надавати (виражати).

Згідно з диспозиціями ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, створення орієнтоване саме на штучні перешкоди в роботі. Перешкода в українській мові – це: 1) те, що перепиняє рух, заступає шлях, закриває доступ куди-небудь; перепона; 2) те, що заважає здійсненню чого-небудь, завада [251, с. 322]. Отже, перешкоди в контексті складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, слід розглядати як фактори, обставини чи умови, які заважають виконанню роботи відповідними органами чи посадовими особами.

Водночас зміст перешкод, тобто факторів, обставин чи умов, може цілком різнитися, визначальною лишається тільки їхня здатність ускладнити роботу чи завадити її проведенню. На думку С. В. Горяного, перешкоджання в контексті проведення передвиборчої агітації слід розглядати як створення будь-яких перешкод у процесі агітації, зокрема тих, які полягають у зриві проведення зборів, мітингів чи зустрічей з кандидатами [52, с. 206].

З огляду на зазначене, перешкодами слід вважати будь-які перепони в роботі, які виникають саме внаслідок діянь винного. Такі перешкоди в роботі можуть бути: а) новими, тобто такими, що до цього не існували і виникли тільки під впливом діянь суб'єкта; б) такими, що існували раніше, утім були припинені з різних причин і відновлені (відновлено їх вплив) унаслідок діянь суб'єкта. За юридичним значенням такі перешкоди є однаковими й не позначаються на кваліфікації.

Таким чином, створення перешкод як ознака об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, необхідно розглядати ширше, воно має охоплювати не тільки формування нових (таких, які не існували раніше) факторів, обставин, умов, а й відновлення впливу раніше наявних перешкод.

Ця позиція може видатися досить дискусійною та спричинити чимало заперечень, оскільки відновлення впливу раніше наявних факторів, обставин та умов не можна вважати створенням у чистому вигляді. Однак виключно вузьке значення створення перешкод призведе до прогалини в кримінально-правовій охороні роботи народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Зокрема, вузьке тлумачення створення призведе до того, що об'єктивна сторона досліджуваного злочину не буде охоплювати діяння суб'єкта, які не спричинили виникнення нових факторів, обставин чи умов, а тільки відновили їхній попередній вплив. Для прикладу, можна розглянути ситуацію, коли службова особа відновлює припинену вказівку попереднього керівництва про певний порядок діяльності у відносинах із народними депутатами України, депутатами місцевих рад, комітетами чи тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, який створював перешкоди для роботи останніх.

Очевидно, що такі діяння за своїм змістом і ступенем суспільної небезпеки є максимально наближеними до власне створення перешкод. Утім вузьке значення створення не дає змоги охопити й надати юридичну оцінку діянням, що полягали тільки у відновленні впливу наявних раніше перешкод (факторів, обставин, умов).

Можна дійти висновку, що створення перешкод слід тлумачити ширше, це поняття має означати, що такі перешкоди (фактори, обставини, умови) раніше не існували або їх було припинено, і саме внаслідок діянь винного вони виникають або поновлюється їх вплив.

Водночас видається, що конкретизація в диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 КК України ознаки штучності перешкод є зайвою. По-перше, слово «штучний» в українській мові означає: 1) зроблений рукою людини; 2) схожий на справжній; 3) подібний до природного; 4) надуманий, вигаданий, несправжній; 5) позбавлений простоти, природності [252, с. 553]. По-друге, якщо перешкоди створюють – це вже означає, що вони виникають під впливом діянь людини, а не під впливом природних факторів чи збігу обставин, а отже, є штучними.

Частково таку позицію обстоюють у своїх працях Й. А. Гельфанд, О. М. Грудзур, Д. І. Крупка та М. І. Мельник, які зазначають, що обставини й умови, що спричиняють давання чи одержання неправомірної вигоди (хабаря), обов'язково є штучними, оскільки їх створює саме суб'єкт злочину [46, с. 22; 57, с. 77; 217, с. 665; 180, с. 1002].

Створені перешкоди є штучними, а тому згадка про цю ознаку в тексті кримінально-правової норми є зайвою. На цій підставі можна сформулювати пропозицію про вилучення з диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України слова «штучних». За таких умов створення перешкод слід розглядати як діяння (дії та бездіяльність), спрямовані на створення будь-яких факторів, обставин чи умов, які заважають роботі народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України і які раніше не існували, а так само на відновлення впливу факторів, обставин чи умов, що були наявні раніше, але вплив яких було припинено.

Способи створення перешкод, зміст таких перешкод, характер і спосіб їх впливу на роботу народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України можуть цілком різнитися й по

суті не впливають на кваліфікацію. Визначальним тут залишається тільки зміст діянь щодо створення факторів, обставин та умов, а також негативний вплив останніх, що заважає роботі таких органів чи посадових осіб [146].

Ще однією формою вияву суспільно небезпечного діяння як ознаки об'єктивної сторони досліджуваних складів злочинів є надання завідомо неправдивої інформації (ч. 1 ст. 351 КК України) або надання недостовірної інформації (ч. 2 ст. 351 КК України). Убачається, що зміст цих форм вияву суспільно небезпечного діяння є однаковим, а його різне описання у зазначених кримінально-правових нормах є лише наслідком недотримання вимог законодавчої техніки. Так, в обох випадках законодавець вказує на суспільно небезпечні діяння суб'єкта, що полягають у наданні інформації, яка не відповідає дійсності².

Слово «надання» («надавати») в українській мові має такі значення: 1) дати що-небудь у якійсь кількості або в кілька заходів; 2) відправляти, надсилати щось кому-небудь; 3) давати можливість мати щось, користуватися чимось тощо; 4) присвоювати, присуджувати звання (вчений ступінь); 5) додавати, добавляти яку-небудь якість, властивість; 6) наділяти якими-небудь рисами, робити якимсь на вигляд [255, с. 60].

У кримінально-правовому контексті про надання завідомо неправдивої інформації ідеться також як про ознаку об'єктивної сторони складу шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). У цьому зв'язку В. Р. Мойсик зауважує, що таке надання полягає у вчиненні активних дій, що передбачають очевидний, явний обман кредитора, який набуває здебільшого письмової форми та супроводжується використанням підроблених або в інший спосіб сфальсифікованих документів [172, с. 9]. Також про обов'язкову активність дій суб'єкта в разі надання завідомо неправдивої інформації зазначають автори науково-практичних

² Зміст та ознаки такої інформації описані у контексті дослідження ознак предмета злочинів, передбачених ст. 351 КК України.

коментарів до ст. 222 КК України (В. М. Киричко, О. І. Перепелиця, О. В. Процюк, В. Я. Тацій, В. В. Чернєй) [181, с. 508; 128, с. 340].

Загалом схвалюючи такий підхід до загального тлумачення змісту надання як суспільно небезпечного діяння, доводиться констатувати, що цей підхід є не цілком прийнятним для з'ясування ознак надання саме неправдивої інформації. Точнішим у цьому випадку є визначення надання виключно як активної дії.

Зміст такої активної дії, на наш погляд, може полягати як у фізичних, так і в інформаційних діях³ [193, с. 90]. У диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 КК України законодавець не конкретизує форму вираження чи надання неправдивої інформації відповідним органам або посадовим особам. Тому форми вираження та передання інформації можуть бути різними, а отже, дії суб'єкта щодо надання неправдивої інформації можуть мати різний вияв, тобто бути фізичними або інформаційними. У разі вчинення фізичних дій надання неправдивої інформації відбувається шляхом внесення неправдивих відомостей у документи, підроблення документів, надання підроблених документів тощо. У випадку вчинення інформаційних дій неправдиву інформацію повідомляють адресату саме в словесній формі, що не передбачає вчинення інших дій щодо вираження чи надання інформації.

Надання неправдивої інформації в контексті складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, учиняють фізичними діями, адже це стосується переважно надання такої інформації у відповідних офіційних документах. Утім це не виключає можливості надання неправдивої інформації саме шляхом вчинення інформаційних дій. У таких випадках виникають суттєві складнощі доказування як власне факту надання суб'єктом інформації, так і факту її неправдивості (перекручення відомостей). Однак це не усуває та не обмежує можливості вчинити надання виключно інформаційними діями.

³ Наукове положення щодо класифікації суспільно небезпечних діянь на фізичні та інформаційні було розроблено М. І. Пановим та В. П. Тихим, які вважають, що до інформаційних слід відносити дії, що полягають у передачі інформації іншим особам і завжди виражаються у словесній (вербальній) формі, а також у будь-яких діях, що несуть інформацію: смислових жестах (конклюдентні дії), виразних рухах (міміка).

Надання неправдивої інформації слід розглядати як активні фізичні або інформаційні дії суб'єкта щодо вираження та доведення до адресата відповідних відомостей. Конкретний спосіб вираження і надання адресату інформації, а також форма відображення такої інформації можуть бути різними. Наприклад, неправдиву інформацію можуть надавати в письмових відповідях (листах) на офіційні запити, повідомляти в засобах масової інформації, надавати усно тощо.

У кожному випадку надання неправдивої інформації суб'єкт має усвідомлювати її неправдивість (недостовірність), а отже, таке надання обов'язково має бути наділене ознакою завідомості. Це стосується і випадків надання неправдивої інформації комітетам або тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України.

Водночас слід зауважити, що диспозиції ч. 1 та 2 ст. 351 КК України по-різному визначають ознаку невідповідності інформації. В одному випадку законодавець називає таку інформацію «неправдивою» (ч. 1 ст. 351 КК України), а в іншому – недостовірною (ч. 2 ст. 351 КК України). На наше переконання, ці поняття слід розглядати як синоніми, кожне з них вказує на перекручення чи невідповідність дійсності відомостей, що надають адресату.

Застосування різних понять для позначення однієї ознаки призводить до ускладнення змісту та сприйняття закону про кримінальну відповідальність, спричиняє певні неоднозначності щодо тлумачення кримінально-правових заборон, як наслідок – до можливості неоднакового застосування кримінального закону.

Виправданим є використання єдиного поняття для описання (позначення) однієї і тієї самої ознаки. Доцільно внести зміни до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України, замінивши слово «недостовірної» словом «неправдивої».

Продовжуючи дослідження ознак об'єктивної сторони складу перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, слід розглянути питання про момент закінчення цього злочину. Так, у наявних науково-практичних коментарях обстоюють майже однотайну позицію, згідно з якою момент закінчення злочину в цьому випадку збігається з моментом вчинення

суспільно небезпечного діяння, а склад злочину, за конструкцією об'єктивної сторони, належить до формальних [181, с. 806; 180, с. 877; 128, с. 740; 297, с. 725; 127, с. 643]. Такий підхід обґрунтовано і в низці навчальних посібників і підручників [123, с. 545; 124, с. 369], він майже не має заперечень.

На наш погляд, така позиція видається слушною, тому слід визначати момент закінчення перешкоджання саме за моментом вчинення відповідного суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 351 КК України. Зазначене зумовлено тим, що в тексті кримінально-правової норми не йдеться про можливі наслідки перешкоджання, а отже, законодавець не пов'язує перешкоджання з будь-якими суспільно небезпечними наслідками. Отже, і момент закінчення цього злочину не можна пов'язувати з настанням суспільно небезпечних наслідків.

У науці кримінального права формальними визнано склади злочинів, об'єктивна сторона яких не характеризується обов'язковістю настання суспільно небезпечних наслідків [118, с. 113]. Саме таким і є склади перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Моментом закінчення перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є момент вчинення суспільно небезпечного діяння у відповідній формі. Водночас конкретний (точний) момент закінчення злочину слід визначати залежно від форми вияву суспільно небезпечного діяння, у якому здійснюють перешкоджання, а також залежно від способу вчинення перешкоджання в певній формі. Очевидно, що моменти закінчення перешкоджання у випадку вчинення його шляхом невиконання законних вимог та у випадку вчинення шляхом надання неправдивої інформації будуть різними.

На залежності моменту закінчення перешкоджання від форми вияву суспільно небезпечного діяння акцентує увагу також В. І. Осадчий [123, с. 545; 181, с. 806].

Моментом закінчення невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної

Ради України слід визнавати момент, коли вичерпався термін виконання таких вимог. За цих умов невиконання триває в часі від моменту надходження та сприйняття суб'єктом злочину законної вимоги. Однак закінченою невиконання вимоги слід визнавати з моменту вичерпання терміну для її виконання. В іншому ж випадку може йтися тільки про попередню злочинну діяльність суб'єкта, яка безпосередньо орієнтована на невиконання законних вимог. Діяння суб'єкта, які полягали в ігноруванні законної вимоги та були спрямовані на її невиконання, однак не були доведені до кінця (зрештою таку вимогу було виконано) з причин, що не залежали від волі винного, слід розцінювати як замах на перешкоджання і кваліфікувати за ч. 2 або 3 ст. 15 та відповідною частиною ст. 351 КК України.

Не вичерпання часу, який встановлено для виконання законних вимог, надає можливість суб'єкту добровільно відмовитися від доведення злочину до кінця. Наприклад, спочатку особа ігнорує законну вимогу та не виконує її, однак до закінчення строку виконання вимоги вчиняє діяння, які від неї вимагають.

Ще одна форма вияву суспільно небезпечного діяння (створення штучних перешкод у роботі) засвідчує, що в цьому випадку злочин буде закінчений з моменту виникнення нових або поновлення дії (впливу) раніше наявних факторів, обставин та умов, які перешкоджають роботі народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України.

Своєю чергою діяння суб'єкта, які були спрямовані на створення перешкоди або поновлення дії відповідних перешкод, утім не призвели до виникнення нових чи поновлення дії раніше наявних перешкод, слід оцінювати лише як замах на перешкоджання.

Момент закінчення злочину в цьому випадку В. І. Осадчий пропонує визначати за моментом надходження такої інформації до адресата [123, с. 545]. Ця думка видається слушною, оскільки наданою, на наш погляд, слід вважати саме ту інформацію, яка вже надійшла до адресата, а отже, діяння, спрямовані на вираження та доведення неправдивої інформації, які з причин, що не залежали від волі винного,

не призвели до надходження до адресата такої інформації, слід оцінювати тільки як замах на перешкоджання.

Таким чином, момент закінчення злочину, передбаченого ст. 351 КК України, безпосередньо залежить від форми вияву суспільно небезпечного діяння: 1) у випадку невиконання законних вимог злочин слід вважати закінченим з моменту вичерпання терміну для виконання таких вимог; 2) у випадку створення перешкод у роботі – з моменту виникнення нових чи поновлення дії (впливу) раніше наявних факторів, обставин та умов, які заважають роботі; 3) у випадку надання недостовірної інформації – з моменту надходження такої інформації до адресата.

Також у контексті дослідження об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 351 КК України, очевидно видається невідповідність (неповнота) назви цієї статті, оскільки будь-яка назва повинна точно, повно й лаконічно описувати суть явища, яке називають. В іншому випадку назва буде викривляти та спотворювати розуміння явища, яке вона позначає.

У цьому зв'язку назва ст. 351 КК України повинна точно та повно описувати сутність злочину, відповідальність за який передбачена в цій статті. Однак дослівне тлумачення назви та змісту ст. 351 КК України засвідчує їх певну невідповідність. З одного боку, назва ст. 351 КК України сформульована законодавцем як «Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради». З іншого боку, ст. 351 КК України передбачає відповідальність не тільки за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, а й за перешкоджання діяльності комітетів і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України). Тож очевидно є неповнота назви досліджуваної статті, оскільки вона не охоплює випадки перешкоджання діяльності комітетів або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

Назва ст. 351 КК України містить вказівку на двох не взаємозалежних потерпілих від цих злочинів, а сполучник *та*, використаний законодавцем у чинній назві статті, істотно звужує її сутність. На підставі зазначеного запропоновано викласти

назву цієї статті в такій редакції: «Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради» (пропозицію поділяють 96,7 % респондентів).

На підставі вивчення ознак об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, можна сформулювати такі узагальнення.

По-перше, об'єктивна сторона досліджуваних складів злочинів характеризується суспільно небезпечними діями (як дією, так і бездіяльністю), що можуть полягати в: 1) невиконанні законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України), комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України); 2) створенні штучних перешкод у їхній роботі; 3) наданні неправдивої (недостовірної) інформації.

Невиконання вимог слід розглядати як невчинення відповідних дій, так і вчинення дій, щодо яких є заборона чи обмеження. Невиконання може стосуватися тільки законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Законність вимоги визначають з огляду на: а) зміст вимоги; б) форму та спосіб вираження (надання) вимоги. Диспозиції ч. 1 та 2 ст. 351 КК України є бланкетними і не конкретизують критеріїв та ознак законності вимог, тому законність вимог відповідних органів чи посадових осіб слід визначати на підставі інших нормативно-правових актів, які й регламентують права та повноваження народних депутатів України, депутатів місцевих рад, комітетів або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

Водночас створення перешкод необхідно трактувати як створення нових (які раніше не існували) або відновлення дії раніше наявних, але припинених факторів, обставин та умов, які заважають роботі народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Вбачається, що створення може полягати як у діях, так і в бездіяльності особи, проте такі дії не мають збігатися з невиконанням законних вимог або з наданням неправдивої інформації, оскільки останні виокремлено як форми суспільно небезпечного діяння (перешкоджання). Додаткова вказівка в диспозиціях

ч. 1 та 2 ст. 351 КК України на ознаку «штучності» перешкод видається цілком зайвою та потребує вилучення.

Наданням неправдивої інформації є активні фізичні або інформаційні дії суб'єкта щодо вираження та доведення до адресата відповідних відомостей. Своєю чергою описання ознаки неправдивості інформації потребує певного уточнення, оскільки в різних випадках (ч. 1 та 2 ст. 351 КК України) законодавець ужив різні, хоча й синонімічні, поняття (неправдива та недостовірна інформація). Зазначене може призводити до викривлення у сприйнятті змісту кримінально-правових норм і неоднакового застосування кримінального закону. Тому необхідним є внесення змін до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України, що передбачатимуть заміну слова «недостовірної» словом «неправдивої».

По-друге, за конструкцією об'єктивної сторони розглядуваний склад злочину є формальним, його вважають закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Момент закінчення злочинів, передбачених ст. 351 КК України, безпосередньо залежить від форми вияву суспільно небезпечного діяння: 1) у випадку невиконання законних вимог злочин слід вважати закінченим з моменту вичерпання терміну для виконання таких вимог; 2) у випадку створення перешкод у роботі – з моменту виникнення нових чи поновлення дії (впливу) раніше наявних факторів, обставин та умов, які заважають роботі; 3) у випадку надання недостовірної інформації – з моменту надходження такої інформації до адресата.

По-третє, зміст кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 351 КК України, є ширшим за її назву. Зокрема, назва цієї статті не відображає заборони перешкоджання діяльності комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, тому потребує певного уточнення з метою забезпечення повноти відображення змісту явища, яке позначає. Обов'язковим є уточнення назви цієї статті у випадку розширення кола можливих потерпілих. Отже, вбачається, що назву ст. 351 КК України слід сформулювати так: «Перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради або Верховної Ради

Автономної Республіки Крим, сільського, селищного, міського голови, комітету, тимчасової слідчої, спеціальної чи тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України, постійної або тимчасової комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійної або тимчасової контрольної комісії місцевої ради».

2.2. Суб'єктивні ознаки перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Важливим елементом дослідження кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є вивчення суб'єктивних ознак цих складів злочинів. Спершу слід проаналізувати ознаки суб'єкта злочинів, передбачених ст. 351 КК України.

Так, згідно з ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Це поняття визначає ознаки загального суб'єкта злочину, якими є: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Утім, крім ознак загального суб'єкта злочину, КК України встановлює, що суб'єктами окремих злочинів можуть бути тільки певні особи, тобто особи, наділені додатковими ознаками (статі, професії, соціального стану, посади тощо), що надають їм можливість учинити такий злочин. У кримінальному праві таких суб'єктів злочину називають спеціальними. Зокрема, на думку В. І. Терентьєва, спеціальним суб'єктом злочину слід визнавати особу, яка володіє поряд із загальними ознаками суб'єкта додатковими ознаками, передбаченими Особливою частиною КК України, що є обов'язковими для відповідного конкретного складу злочину [274, с. 11–12]. Така позиція видається слушною, однак, на наш погляд,

слід конкретизувати, що після внесення змін до ст. 18 КК України ознаки спеціального суб'єкта (службової особи) визначено як в Особливій, так і в Загальній частинах КК України.

З огляду на зміст диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, суб'єктом перешкоджання може бути визнано *тільки службову особу*. Тобто суб'єкт досліджуваного злочину є спеціальним і одночасно із загальними ознаками наділений ще й спеціальними (додатковими). Ці ознаки є обов'язковими для цього складу злочину й надають можливість суб'єкту вчинити цей злочин. Спеціальною ознакою (додатковою) суб'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України, є віднесення його до кола службових осіб.

Вивчення ознак суб'єкта перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради охоплюватиме дослідження ознак: 1) загального суб'єкта злочину; 2) спеціальних (службової особи). Розглядати ці ознаки ми пропонуємо не від загального суб'єкта злочину до спеціального (службової особи), а навпаки. Така позиція дасть змогу розширити коло осіб, яких може бути віднесено до суб'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України, шляхом віднесення до нього й загального суб'єкта злочину. Тобто в межах пропозиції про розширення кола можливих суб'єктів складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, буде розглянуто ознаки загального суб'єкта злочину.

Залежно від кола кримінально-правових норм, які може бути застосовано до них, визначення службової особи будуть різними. Тому в КК України це поняття тлумачено двічі в ч. 3 і 4 ст. 18 КК України та в примітці до ст. 364 КК України). За змістом ці визначення різняться: зокрема, визначення, запропоноване в ч. 3 і 4 ст. 18 КК України, застосовують до всіх кримінально-правових норм, за винятком переліку норм у п. 1 примітки до ст. 364 КК України (ст. 364, 368, 368-5, 369 КК України). На злочин, передбачений ст. 351 КК України, поширюється визначення поняття «службова особа», закріплене в ч. 3 ст. 18 КК України. Такою слід визнавати особу, яка постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням

здійснює функції представника влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймає в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконує такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділена повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [126].

Зміст ч. 3 ст. 18 КК України регламентує віднесення до службових тих осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади на підприємствах, установах чи організаціях, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Підприємства можуть бути будь-якими, оскільки в ч. 3 ст. 18 КК України не конкретизовано форму власності таких підприємств, установ чи організацій, на яких особа безпосередньо може обіймати відповідні посади, пов'язані з виконанням зазначених функцій.

Наприклад, вироком Печерського районного суду м. Києва директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 366 КК України та призначено йому покарання: за ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 191 КК України із застосуванням ч. 1 ст. 69 КК України у виді п'яти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими й адміністративно-господарськими функціями, строком на три роки без конфіскації особистого майна. За ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 366 КК України – до трьох років обмеження волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими й адміністративно-господарськими функціями, строком на два роки.

Відповідно до протоколу від 21 липня 2008 року № 3, директором призначений у ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», зареєстрованому 31 травня 2002 року

Печерською районною державною у м. Києві адміністрацією (код ЄДРПОУ 32046748). Службові обов'язки та повноваження директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» зазначеної особи визначено ст. 11 Статуту підприємства, затвердженого протоколом № 3 загальних зборів учасників ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» від 21 липня 2008 року. Відповідно до положень ст. 11 Статуту ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», для керівництва поточною та оперативною діяльністю Товариства створюється одноособовий виконавчий орган – директор. Директор організує роботу й вирішує всі питання діяльності Товариства. Директор Товариства виконує такі обов'язки: розробляє поточні плани діяльності Товариства й заходи, що є необхідними для виконання його завдань; забезпечує виконання поточних та перспективних планів, приймає рішення з питань реалізації продукції; затверджує ціни на продукцію і тарифи на послуги; визначає спосіб та організує ведення бухгалтерського обліку й звітності Товариства. Директор Товариства має право: без довіреності діяти від імені Товариства, репрезентувати його в усіх установах, підприємствах, організаціях; розпоряджатися майном Товариства; відкривати й використовувати рахунки Товариства в установах банків; укладати будь-які угоди, чинити юридичні дії від імені Товариства в межах своєї компетенції; підписувати рахунки, банківські документи, заяви, офіційні листи, декларації, звіти й інші документи, пов'язані з діяльністю Товариства, видавати накази та розпорядження, а також здійснювати інші фактичні і юридичні дії.

З 21 липня 2008 року зазначена особа постійно виконує організаційно-розпорядчі й адміністративно-господарські обов'язки директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», тобто є службовою особою цього підприємства. Зазначена особа, будучи директором ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», яке є правонаступником ТОВ «Норд-ост», з липня до грудня 2008 року, діючи за попередньою змовою з невстановленими особами, зловживаючи своїм службовим становищем, з метою заволодіння державними коштами в особливо великих розмірах, керуючись корисливими спонуканнями, створив у податковому обліку

підприємства штучний податковий кредит з податку на додану вартість шляхом формального відображення в бухгалтерському обліку ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» нездійснених фінансово-господарських операцій з придбання товарно-матеріальних цінностей. Для досягнення злочинної мети зазначена особа 2008 року підписав як директор ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» низку угод, створивши документальну видимість «придбання» товарно-матеріальних цінностей у ТОВ СП «Бегленд», ТОВ ВМЗ «Агроспецприлад», ВАТ «Володимир-Волинський цукровий завод» та ВАТ «Горохівський цукровий завод». На підставі цих угод директор ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» в деклараціях з ПДВ безпідставно сформував від'ємне значення з податку на додану вартість за серпень 2008 року в розмірі 2 711 667 грн, за вересень 2008 року – у розмірі 7 925 000 грн, за жовтень 2008 року – у розмірі 6 975 000 грн, за листопад 2008 року – у розмірі 8 325 000 грн, за грудень 2008 року – у розмірі 7 966 667 грн, а також заявив незаконну вимогу відшкодувати ці кошти в розмірі 33 903 334 грн на розрахунковий рахунок підприємства в установі банку.

Оцінюючи докази, зібрані в судовому засіданні, суд визнає вину директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології» в вчиненні злочинів цілком доведеною. Умисні дії директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», які полягали в здійсненні замаху на заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вчиненими повторно, за попередньою змовою групою осіб, в особливо великих розмірах, кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 191 КК України.

Умисні дії директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», які полягали в службовому підробленні, тобто внесенні службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, іншому підробленні документів, складанні та видачі завідомо неправдивих документів, вчиненими за попередньою змовою групою осіб, суд кваліфікує за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 366 КК України [38].

Тобто суд визнав службовою особою в контексті ч. 3 ст. 18 КК України директора ТОВ «Безпека бізнесу захисні технології», тобто особу, яка безпосередньо виконувала організаційно-розпорядчі й адміністративно-господарські функції в недержавній і некомунальній організації.

Отже, головна відмінність двох визначень понять «службова особа», що закріплені в кримінальному законодавстві, стосується лише кола та форм власності підприємств, установ або організацій як співвідношення частини та цілого. Частиною є державні та комунальні підприємства, установи, організації, а цілим можуть бути будь-які (охоплюють, окрім державних, також і приватні підприємства, установи чи організації). На цьому акцентують увагу й учені в доктрині кримінального права [181, с. 848].

Поняття «службова особа» в змісті ч. 3 ст. 18 КК України охоплює не лише один з їх видів – публічних службових осіб (як у п. 1 примітки до ст. 364 КК України), а все їх коло.

Аналіз законодавчого визначення загального поняття «службова особа» дає підстави виокремити такі категорії службових осіб у злочині, передбаченому ст. 351 КК України: особа, яка виконує функції представника влади або місцевого самоврядування, а також яка обіймає на підприємствах, установах, організаціях посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, або перших і других навіть не обіймаючи посаду, однак за спеціальним повноваженням, яким особу наділено. Такими повноваженнями особу може наділити суд або закон, а також відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, центральний орган державного управління із спеціальним статусом, уповноважений на те орган чи службова особа підприємства, установи чи організації.

Категорії представників влади та представників місцевого самоврядування також різняться, а отже, потребують розмежування і законодавчого регламентування.

Вивчаючи поняття «службова особа», доречно використати правозастосовні орієнтири, відповідно до яких представниками влади є працівники державних органів та їх апарату, наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними й фізичними особами незалежно від їх відомчої приналежності чи підлеглості [227]. Учені окремо визначають поняття представника влади та представника місцевого самоврядування [181, с. 67]

У цьому зв'язку постає питання щодо розмежування понять «представник влади» і «представник місцевого самоврядування», оскільки деякі вчені ототожнюють ці поняття, вважаючи представниками влади й осіб, які працюють в органах місцевого самоврядування. Сутність державної влади й місцевого самоврядування є різною. Так, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Однак доцільність виокремлення представників місцевого самоврядування як самостійної категорії службових осіб заперечує Т. І. Слущка, яка стверджує, що поняття «представник влади» повинно цілком охоплювати представника місцевого самоврядування [256, с. 10].

Правильною є позиція, згідно з якою представники влади та місцевого самоврядування – це особи, які, діючи від імені всіх гілок державної влади або органів місцевого самоврядування, реалізують надані їм владні повноваження, що тягне правові наслідки для невизначеного кола не підлеглих їм по службі осіб [125, с. 569].

Окреслюючи коло представників влади, не можна пов'язувати його з поділом державної влади на законодавчу, виконавчу й судову гілки влади, оскільки деякі державно-владні інституції не належать до жодної з них (Президент України, прокуратура тощо). Однак їх представники можуть віддавати обов'язкові вказівки для не підпорядкованих по службі осіб, а отже, наділені владними повноваженнями.

Визначення кола представників влади не слід пов'язувати виключно з поділом державної влади на три гілки. Поняття «представник влади» та

«представник місцевого самоврядування» необхідно розмежовувати. Представником влади є особа, яка є самостійною державною посадовою особою або працює в органі державної влади й має право віддавати вказівки та розпорядження (за характером своїх функцій), які є обов'язковими для не підпорядкованих по службі осіб [145].

Своєю чергою представником місцевого самоврядування є особа, яка безпосередньо виконує завдання органу місцевого самоврядування і володіє повноваженнями ставити вимоги та приймати рішення (за характером своїх функцій), обов'язкові для виконання юридичними чи фізичними особами на відповідній території, незалежно від їх відомчої приналежності чи підпорядкування [78, с. 142]. Представниками місцевого самоврядування є: депутати місцевих рад, міські, сільські, селищні голови, працівники апаратів органів місцевого самоврядування та ін. [181, с. 67].

Тобто представником місцевого самоврядування є особа, яка входить до органу місцевого самоврядування та може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання (за характером повноважень) не підпорядкованими по службі особами.

Визначальною для встановлення ознак службової особи є наявність повноважень представляти державну владу (орган державної влади) чи орган місцевого самоврядування, діяти від їх імені та віддавати вказівки й ставити обов'язкові до виконання вимоги особам, які не підпорядковані їй по службі.

У межах дослідження сутності організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій як ознаки службової особи Верховний Суд роз'яснює, що організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки щодо здійснення управління галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності [227]. Зміст зазначених функцій майже так само роз'яснюють і науковці [242, с. 38; 70, с. 91; 14, с. 11–12]. Дискусійним

лишається законодавче визначення службової особи, безпосередньо пов'язане з:

- 1) виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (коли такі функції виконують за спеціальним повноваженням);
- 2) наявністю зазначених функцій за посадою. Тобто достатньою є наявність за посадою повноважень виконувати такі функції, а безпосереднє виконання таких функцій не є обов'язковим для визнання особи службовою.

Проаналізовані визначення організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій у правозастосовних орієнтирах цілком висвітлюють їхню сутність.

Однак, ураховуючи визначення поняття «службова особа», слід акцентувати увагу на пропозиціях науковців розширити коло службових осіб.

На переконання О. О. Дудорова, до службових осіб необхідно відносити також і тих, які виконують обліково-контрольні обов'язки [70, с. 60]. Також спричиняють порушення порядку службової діяльності порушення, що пов'язані з виконанням контрольно-облікових функцій (обов'язків), оскільки апарат управління, покладаючи на особу виконання таких обов'язків, намагається здійснити контроль за діяльністю інших підпорядкованих осіб [57, с. 122–123]. Обліково-контрольні функції позначаються на якості службової діяльності, вона не збігається за змістом з організаційно-розпорядчою (управління роботою, підлеглими працівниками тощо) чи адміністративно-господарською (управління майном) діяльністю та не є передумовою їх якісного виконання. Коло осіб, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, не збігається з колом осіб, що можуть здійснювати обліково-контрольні функції. Відсутність обліково-контрольних функцій у визначенні поняття «службова особа» ускладнює оцінку суспільно небезпечних діянь, спричиняє прогалини в кримінальному законодавстві, що ускладнюють як кримінально-правову охорону службової діяльності, так і кваліфікацію діянь, де суб'єктом злочинів є службова особа. Передумовою здійснення службової діяльності є обліково-контрольна

діяльність, що нерозривно пов'язана з першою, а професійна діяльність з надання публічних послуг не завжди пов'язана зі службовою діяльністю та не завжди є передумовою здійснення останньої.

Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради може вчинити не тільки вітчизняна, а й іноземна службова особа, зокрема особа, уповноважена діяти від імені міжнародної організації, що здійснює її постійне представництво в Україні та створює штучні перешкоди в роботі суб'єктів, передбачених у диспозиції ст. 351 КК України.

Службову особу, відповідно до буквального тлумачення диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, слід визнавати суб'єктом досліджуваного злочину. Такий суб'єкт повинен бути наділений основними й додатковими ознаками, закріпленими в ч. 3 і 4 ст. 18 КК України. На підставі ґрунтовного дослідження законодавчого визначення поняття «службова особа» можемо констатувати, що до кола таких осіб належать особи, які: 1) постійно або тимчасово виконують функції представника: а) влади – особи, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером повноважень має право віддавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для непідпорядкованих по службі осіб; б) місцевого самоврядування – особи, яка належить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання непідпорядкованими по службі особами; 2) постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням: а) організаційно-розпорядчих функцій – функцій зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; б) адміністративно-господарських функцій – функцій з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо); 3) виконують функції представника влади або

місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням; 4) іноземні службові особи [41]. Слушною видається позиція, згідно з якою до кола службових осіб входять особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням обліково-контрольних функцій чи за спеціальним повноваженням виконують такі функції.

Доцільно також окреслити перспективи визнання загального суб'єкта злочину суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради.

Так, необхідність визнання суб'єктом конкретного злочину спеціального суб'єкта зумовлена двома факторами: 1) за змістом злочинне посягання може бути вчинене тільки спеціальним суб'єктом, тобто суб'єктом, який наділений хоча б однією додатковою (спеціальною) ознакою, що й надає можливість йому вчинити таке посягання; 2) належною правовою оцінкою підвищеного ступеня суспільної небезпеки злочинних діянь, які вчиняє спеціальний суб'єкт, порівняно зі ступенем суспільної небезпеки злочинних діянь, які вчиняє загальний суб'єкт. Із цього випливає, що доцільність і необхідність визнання суб'єктом злочину тільки спеціального суб'єкта будуть обґрунтованими за наявності одного з перелічених факторів. У першому випадку йдеться про виключну можливість учинити відповідні злочинні діяння тільки спеціальним суб'єктом. Натомість у другому – суб'єктом злочину може бути визнаний (і здебільшого його визнають) як загальний, так і спеціальний суб'єкт; належну правову оцінку підвищеного ступеня суспільної небезпеки діянь спеціального суб'єкта забезпечують шляхом встановлення відповідних кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак, а суб'єктом основного складу злочину визнають загальний суб'єкт.

На цій підставі слід констатувати відсутність факторів для визнання суб'єктом злочину, передбаченого ст. 351 КК України, виключно спеціального суб'єкта злочину (службову особу). Зазначене зумовлено тим, що насправді

перешкоджання, а точніше невиконання законних вимог, створення перешкод у роботі або надання неправдивої інформації, може бути вчинене не тільки службовою, а й будь-якою іншою особою. Наприклад, охоронець приватного підприємства може вчинити невиконання законних вимог або створити перешкоди в роботі народного депутата чи депутата місцевої ради. Утім за характером своїх повноважень охоронець приватного підприємства не виконує функції представника влади чи місцевого самоврядування, а його посада не пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. Таким чином, зміст суспільно небезпечних діянь, у яких полягає перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, не обмежує коло можливих виконавців таких діянь. Тому перешкоджання може бути вчинене як службовою особою, так і загальним суб'єктом злочину.

Убачається, що такий підхід законодавця до правової оцінки однакових діянь спотворює логіку та виконання завдань із забезпечення кримінально-правової охорони діяльності законодавчого органу й органу місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб. Така ситуація однозначно негативно позначається на правозастосовній практиці й не забезпечує належної правової охорони суспільних відносин, що виникають між Верховною Радою України, комітетами, тимчасовими слідчими комісіями, народними депутатами України і депутатами місцевих рад, з одного боку, й іншими учасниками суспільних відносин, з другого боку, щодо: 1) наділення, користування та непорушення авторитету (загальновизнаного значення, впливу, довіри) Верховної Ради України, окремих створених нею органів, місцевих рад, народних депутатів України та депутатів місцевих рад; 2) порядку (відповідності нормам законодавства) діяльності зазначених органів і посадових осіб.

У зв'язку з цим доцільнішим видається застосування підходу, який забезпечить належну правову оцінку суспільно небезпечних діянь, що вчинені як

загальним суб'єктом злочину, так і службовою особою. Тобто постає необхідність встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, вчинене загальним суб'єктом злочину. Належну оцінку підвищеного ступеня суспільної небезпеки перешкоджання, вчиненого службовою особою, слід здійснювати через встановлення кваліфікуючої ознаки.

За таких умов суб'єктом основного складу перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради пропонується визнавати загального суб'єкта злочину, а перешкоджання, вчинене службовою особою, слід визнавати кваліфікуючою ознакою досліджуваного складу злочину.

Такий підхід, на нашу думку, по-перше, забезпечить належну кримінально-правову охорону аналізованих суспільних відносин; по-друге, дасть змогу здійснювати адекватну правову оцінку перешкоджання, вчиненого різними суб'єктами; по-третє, буде відповідати факторам необхідності визнання суб'єктом злочину спеціального суб'єкта.

На цій підставі пропонуємо слова «службовою особою» з диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України вилучити, натомість доповнити ст. 351 КК України кваліфікуючою ознакою у вигляді перешкоджання, вчиненого службовою особою.

Отже, виправданим убачається розширення кола можливих суб'єктів перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради та встановлення відповідальності за вчинення таких діянь загальним суб'єктом злочину. Ознаки загального суб'єкта злочину (загальні ознаки суб'єкта) безпосередньо впливають із визначення, що міститься в ч. 1 ст. 18 КК України. Такими ознаками, зокрема, є: 1) фізична особа; 2) осудність; 3) вік, з якого настає кримінальна відповідальність.

Відповідно до кримінального законодавства України, суб'єктом злочину є тільки фізична особа (незалежно від її національності, громадянства, релігійних чи політичних переконань, соціального статусу, освіти, походження тощо). Юридичні

особи, тварини, сили природи суб'єктом злочину бути визнані не можуть. Однак щодо можливості й доцільності визнання суб'єктом злочину юридичної особи в науці кримінального права тривають дискусії. Результати їх втілюють як на законодавчому рівні під час розроблення законопроектів [230; 208; 209; 213], так і на монографічному рівні [9; 195; 170; 171; 314; 329; 55; 93; 260]. Нині є традиційне розуміння суб'єкта злочину виключно як фізичної особи (ч. 1 ст. 18 КК України), однак до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру (ст. 96-3–96-11 КК України). Такий підхід, попри його недосконалість, забезпечує можливість застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб (якщо ці діяння вчиняють від імені, в інтересах, під прикриттям чи за сприяння юридичної особи), не руйнуючи встановлене вчення про склад злочину.

Осудність як ознака загального суб'єкта злочину, відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України, полягає в здатності особи під час вчинення злочину усвідомлювати власні дії (бездіяльність) і керувати ними [126]. Вона в цьому випадку вказує тільки на здатність суб'єкта в певний, визначений момент належно сприймати, оцінювати та керувати власними діями. Однак наявність такої здатності не виключає факту неправильного сприйняття особою своїх дій чи помилкового оцінювання їх.

Слід зазначити, що осудність, на відміну від вини, є лише здатністю особи усвідомлювати власні діяння та керувати ними й не знаходиться в прямому безпосередньому зв'язку з виною (яка є конкретним фактом усвідомлення своїх дій), не є її передумовою [33, с. 6–7].

У контексті складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, можна конкретизувати ознаки осудності з огляду на зміст і характер діяння винного. Це означає, що особа, яка вчиняє перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, має бути здатною усвідомлювати: 1) ознаки потерпілого (те, що потерплим є саме народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет або тимчасова слідча комісія Верховної Ради України); 2) законність

вимог потерпілого, зміст і характер його роботи, правдивість (достовірність інформації); 3) зміст і характер власних діянь (те, що своїми діями особа не виконує законні вимоги; створює перешкоди в роботі; надає недостовірну інформацію). Водночас винна особа повинна бути здатною не тільки усвідомлювати ці ознаки та власні діяння, а й керувати ними.

Зазначене засвідчує тільки потенційну здатність особи усвідомлювати такі ознаки й діяння, а також оцінювати їх. Однак лише осудність як здатність суб'єкта ще не вказує на доконаний факт усвідомлення особою характеру таких ознак і діянь (останнє охоплено поняттям вини).

Ознакою загального суб'єкта злочину є досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Такий вік встановлюють з урахуванням вікової осудності. Особа, з огляду на вікову осудність, має загальну здатність осіб певного віку усвідомлювати суспільну небезпеку та протиправний характер суспільно небезпечних діянь.

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 351 КК України, також має відповідати загальній здатності усвідомлювати характер діянь, що пов'язано саме з настанням 16-річного віку. Тому навряд чи доцільно порушувати питання про знижений вік кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради. Особи віком від 14-ти до 16 років можуть не досягнути загальної здатності усвідомлювати характер й ознаки перешкоджання, водночас, такі суспільно небезпечні діяння не є і не можуть бути поширеними серед осіб зазначеного віку. Доцільність підвищеного віку кримінальної відповідальності обґрунтовують або ознаками спеціального суб'єкта злочину, або особливостями об'єктивної сторони відповідного складу злочину. Підстав для визнання суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради суб'єкта злочину в частині, що обумовлює підвищення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, немає. Об'єктивна сторона складів злочинів,

передбачених ст. 351 КК України, не охоплює особливостей, які звужували б коло суб'єктів цього злочину, а також які стосувалися б певних вікових обмежень суб'єкта злочину. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради, слід визначати за загальним правилом (ч. 1 ст. 22 КК України), тому він має становити 16 років. Службовою може бути лише особа, яка досягла 16-річного віку. Отже, кримінальна відповідальність за вчинення перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради незалежно від того, суб'єктом цього злочину буде загальний чи спеціальний (службова особа) суб'єкт, може наставати з 16-річного віку.

На цій підставі можемо сформулювати такі узагальнення щодо розуміння ознак суб'єкта складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України.

По-перше, відповідно до чинної редакції ст. 351 КК України, суб'єктом цього злочину є спеціальний суб'єкт – службова особа. Така особа наділена як загальними, так і спеціальними ознаками суб'єкта злочину. Із загальних ознак випливає, що це є фізична осудна особа, яка досягла віку 16-ти років. Спеціальна ознака вказує на наявність статусу службової особи в значенні ч. 3 та 4 ст. 18 КК України.

По-друге, на підставі законодавчого визначення поняття службової особи можна дійти висновку, що до кола таких осіб входять особи, які: 1) постійно або тимчасово виконують функції представника: а) влади – особи, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером повноважень має право віддавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для непідпорядкованих по службі осіб; б) місцевого самоврядування – особи, яка належить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки й ставити вимоги, обов'язкові для виконання непідпорядкованими по службі особами; 2) постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням: а) організаційно-розпорядчих функцій – функцій зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю

окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; б) адміністративно-господарських функцій – функцій з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо); 3) виконують функції представника влади або місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням; 4) іноземні службові особи [41].

По-третє, слушною видається позиція, згідно з якою до кола службових осіб входять особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням обліково-контрольних функцій чи за спеціальним повноваженням виконують такі функції.

По-четверте, виправданим є визнання суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради загального суб'єкта злочину, тобто фізичної осудної особи, яка досягла віку 16-ти років. Водночас діяння, вчинені службовою особою, слід визнавати кваліфікуючою ознакою цих складів злочинів.

Важливим є вивчення ознак суб'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. До ознак суб'єктивної сторони належать: 1) вина; 2) мотив; 3) мета; 4) емоційний стан [41, с. 90; 122, с. 148; 119, с. 154; 311, с. 118–120]. Обов'язковою ознакою є вина, решта ознак – факультативні, тобто мають обов'язковий характер лише у випадку, коли вони безпосередньо передбачені в диспозиції норми або впливають з її змісту. За таких обставин вони мають значення для кваліфікації суспільно небезпечного діяння.

У диспозиції ч. 1 та 2 ст. 351 КК України прямо не йдеться про жодну з ознак суб'єктивної сторони. Водночас у ч. 1 ст. 351 КК України зазначено про ознаку завідомості неправдивої інформації, яку надають народному депутату України та депутату місцевої ради. Ця ознака опосередковано засвідчує форму та зміст вини досліджуваних складів злочинів. Інші ознаки (крім вини) суб'єктивної сторони є

факультативними (не можуть набувати будь-якого вияву) для складів перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, не впливають на кваліфікацію. Ідеться про те, що перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради можуть вчиняти з будь-яким мотивом, метою чи в будь-якому емоційному стані, і це не впливає на кваліфікацію таких діянь. Зазначені ознаки можуть впливати на призначення покарання, бути ознаками для відмежування від суміжних складів злочинів [31, с. 489; 29, с. 10; 234, с. 75]. З огляду на це, наше дослідження буде охоплювати вивчення лише ознак вини складів злочину, передбачених ст. 351 КК України. Факультативні ознаки суб'єктивної сторони аналізованого злочину (мотив, мета й емоційний стан) слід розглядати лише в контексті відмежування від суб'єктивної сторони суміжних складів злочинів. Відповідно до змісту диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, можна стверджувати, що перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України вчиняють виключно з умисною формою вини [181, с. 805; 128, с. 739; 180, с. 961].

Умисна форма вини в разі перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, на думку деяких учених, є обов'язковою [21, с. 36–37]. Це видається цілком слушним, оскільки вчинити перешкоджання з необережною формою вини неможливо, тобто за наявності чи відсутності такого усвідомлення суспільної небезпечності власних діянь або наявності легковажного розрахунку на відвернення результатів злочинного діяння. Злочин, передбачений ст. 351 КК України, вчиняли виключно з умисною формою вини.

Законодавець на підставі ознак вольового моменту виокремив два види умислу – прямий та непрямий (ст. 24 КК України). Інтелектуальний момент для зазначених видів умислу є спільним: в обох випадках він характеризується усвідомленням особою суспільно небезпечного характеру діяння (дії чи бездіяльності), а також передбаченні суспільно небезпечних наслідків такого діяння (ч. 2 і 3 ст. 24 КК України) [26, с. 149]. Вольовий момент у прямому умислі

характеризується бажанням настання суспільно небезпечних наслідків, а непрямий умисел – небажанням, але свідомим припущенням настання суспільно небезпечних наслідків [26, с. 149].

На підставі цієї позиції розглянемо психічне ставлення особи до власних діянь і наслідків під час перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

На думку деяких дослідників, інтелектуальна складова умисної форми вини злочину, передбаченого ст. 351 КК України, має характеризуватися усвідомленням суб'єктом злочину змісту вчинюваного діяння, обстановки його вчинення, правового статусу потерпілого, законності вимог і дій потерпілого під час створення штучних перешкод у їх вчиненні [21, с. 36]. Ця позиція заслуговує на увагу, оскільки усвідомлення суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння можливе тільки за умови повного усвідомлення його ознак та спрямованості, а отже, статусу потерпілого, законності його вимог, законності способу їх виконання, неправдивості (недостовірності) інформації, характеру роботи й можливих перешкод у ній тощо.

Усвідомлення під час характеристики інтелектуального моменту психічного ставлення особи до перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради й наслідків вчинення такого перешкоджання має охоплювати ознаки, які стосуються: потерпілого та його діяльності; предмета злочину; характеру й змісту діянь.

Перший блок об'єднує ознаки, пов'язані зі статусом потерпілого, характером його вимог і роботи. Потерпілими від цього злочину, відповідно до чинної редакції ст. 351 КК України, слід визнавати: 1) народного депутата України; 2) депутата місцевої ради; 3) комітет Верховної Ради України; 4) тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України. Суб'єкт повинен усвідомлювати, що своїми діями перешкоджає саме фізичним особам, які наділені статусом народного депутата України або депутата місцевої ради або органам, створеним Верховною Радою

України, що мають статус комітету або тимчасової слідчої комісії. Обов'язковим є те, що усвідомлення статусу потерпілого повинно бути наявним до вчинення суб'єктом діяння, спрямованого на перешкоджання, тобто до невиконання вказівки, створення перешкод у роботі чи надання неправдивої інформації.

Стосовно розширення кола можливих потерпілих від злочину, передбаченого ст. 351 КК України, слід зауважити, що в разі законодавчого визнання такими потерпілими сільських, селищних, міських голів, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також спеціальних і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України, постійних та тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійних комісій і тимчасових контрольних комісій місцевої ради суб'єкт обов'язково повинен усвідомлювати статус цих потерпілих за різними ознаками, якими, зокрема, є: посвідчення сільського, селищного, міського голови чи депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційні бланки місцевих рад, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Верховної Ради України, а також створених ними органів, на яких адресовано вимоги про виконання чи невиконання відповідних дій, надання інформації; особисті підписи; офіційні печатки таких органів тощо.

До першої групи також належить ознака характеру вимог потерпілого. На підставі диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України можна стверджувати, що такі вимоги мають бути виключно законними. Законність вимог визначається відповідно до положень законів й інших нормативно-правових актів і залежить від змісту вимоги, способу її вираження та способу доведення до адресата.

Суб'єкт повинен усвідомлювати законність вимог потерпілого, тобто відповідність змісту вимоги, способу її вираження та надання положенням законів, інших нормативно-правових актів, які встановлюють перелічені ознаки. Крім того, суб'єкт повинен усвідомлювати зміст і характер роботи потерпілого, тобто розуміти основні функції та завдання народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету, тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також власне

Верховної Ради України або місцевої ради. В окремих випадках може йтися про необхідність усвідомлення конкретніших ознак роботи потерпілого.

Друга група охоплює ознаки, що стосуються предмета злочину, а саме ознаки неправдивості інформації. Суб'єкт обов'язково має усвідомлювати, що відомості про події, факти чи явища, які він передає народному депутату України, депутату місцевої ради, комітету чи тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, не відповідають дійсності, тобто містять перекручення або ознаки, які не притаманні правдивим відомостям [148; 340].

Ознака завідомості, про яку йдеться в диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України, засвідчує обов'язковість усвідомлення суб'єктом неправдивості інформації. Тому склад злочину будуть утворювати тільки ті випадки передання інформації, коли винний достовірно знав, що відомості, які він надає, не відповідають дійсності. Натомість у випадках, коли суб'єкт тільки усвідомлював імовірну помилковість своїх суджень і можливі невідповідності чи перекручення, такі діяння не може бути охоплено складами злочинів, передбачених ст. 351 КК України, оскільки інформація, що передають, не є для винного завідомо неправдивою.

Третя група ознак, які повинен усвідомлювати суб'єкт злочину, стосуються ознак власне суспільно небезпечного діяння, тобто його змісту, характеру, спрямованості тощо.

На підставі дослідження ознак об'єктивної сторони складів злочинів доходимо висновку, що суспільно небезпечні діяння в цьому випадку виявляються у: 1) невиконанні вимог; 2) створенні перешкод; 3) наданні (неправдивої) інформації. Отже, головне, що повинен усвідомлювати суб'єкт злочину, – це зміст свого діяння, тобто те, що власною активною чи пасивною поведінкою він не виконує вимоги, створює перешкоди або надає неправдиву інформацію. Усвідомлення цих ознак пов'язано з деталізацією (усвідомленням) ознак суспільно небезпечного діяння, про що йдеться в підрозділі [148, с. 45–50].

Усвідомлення ознак спрямованості суспільно небезпечного діяння та ознак потерпілого від злочину є також обов'язковим (ці діяння стосуються саме законних вказівок, роботи чи надання інформації народному депутату України, депутату місцевої ради, комітету або тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України).

Усвідомлення всіх перелічених ознак є обов'язковим до початку суспільно небезпечних діянь. В іншому випадку не буде інтелектуального моменту умислу на перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради.

Вольовий момент умислу в разі вчинення злочину, передбаченого ст. 351 КК України, диференціюють на два види – прямий і непрямий. Вольовий момент прямого умислу передбачає бажання щодо настання суспільно небезпечних наслідків, а вольовий момент непрямого умислу – небажання, але припущення (свідоме) настання суспільно небезпечних наслідків. Однак момент закінчення їх не може бути пов'язаний з настанням відповідних суспільно небезпечних наслідків. Тобто така позиція вчених відрізняється від законодавчої виключно ставленням особи до суспільно небезпечних наслідків [35, с. 14; 36, с. 384].

Законодавче визначення прямого й непрямого умислу є виправданим тільки щодо матеріальних складів злочинів. Особа, усвідомлюючи ознаки власного діяння та вчиняючи його, однозначно бажає такого вчинення, а отже, ставиться до нього з прямим або непрямим умислом.

У разі непрямого умислу особа усвідомлює активність, складний вольовий акт, реалізація якого передбачає проходження етапу протистояння мотивів, бажає вчинити конкретні дії (інакше не вчинювала б їх) та усвідомлює фактичну сторону власних дій. Хоча, на думку деяких учених, диференціація видів умислу в злочинах із формальним складом є неможливою, а такі злочини передбачають лише прямий умисел, оскільки не існує ситуацій, коли особа вчиняє діяння не бажаючи, а тільки свідомо припускаючи його вчинення [165, с. 10; 85, с. 127]. Ми поділяємо позицію, згідно з якою умисел під час вчинення злочинів, які є формальними за конструкцією

об'єктивної сторони, може бути лише прямим щодо діяння і не охоплює ставлення до настання наслідків.

Отже, вольову ознаку умислу в разі перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради слід визначати у зв'язку зі ставленням особи до суспільно небезпечного діяння, а не за ознакою суспільно небезпечних наслідків. Адже склади злочинів, передбачені ст. 351 КК України, за конструкцією об'єктивної сторони є формальним і не охоплює настання наслідків. Тому і психічне ставлення винного не можна визначати стосовно наслідків.

Психічне ставлення особи до вчинюваного перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради може характеризуватися лише прямим умислом. Зміст інтелектуального та вольового моментів зазначеного умислу полягає в такому: 1) інтелектуальний момент передбачає усвідомлення ознак: а) потерпілого (статусу потерпілого, яким є народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет чи тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, законності їхніх вимог, змісту й характеру роботи потерпілого); б) предмета злочину (неправдивості інформації); в) власних суспільно небезпечних діянь (змісту діяння, його спрямованості й інших ознак); 2) вольовий момент – це бажанням вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння (бажанням вчинити невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створити перешкоди в їхній роботі чи надати їм неправдиву інформацію) [148].

Слід акцентувати увагу на неоднозначності законодавчого розуміння форми вини у випадку перешкодження діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради. Зокрема, у тексті диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України безпосередньо не йдеться про можливі форми психічного ставлення особи до цього діяння. Цей підхід може спричиняти певні розбіжності в сприйнятті змісту досліджуваної кримінально-правової заборони й ускладнювати оцінювання таких

суспільно небезпечних діянь, а в окремих випадках – призводити до неоднозначного застосування положень кримінального закону.

Перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України можуть вчинювати тільки з прямим умислом. Натомість кримінально-правова норма не передбачає цього та не звужує коло можливих форм вини. Буквальне тлумачення диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України дає підстави для висновку про можливість вчинення перешкоджання як з умисною, так і з необережною формою вини⁴. Утім такий висновок є однозначно хибним, оскільки суб'єкт, по-перше, обов'язково повинен усвідомлювати суспільно небезпечний характер свого діяння, а також ознаки потерпілого, а по-друге, бажав вчинити зазначене діяння.

Доцільним і виправданим є доповнення диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України вказівкою про те, що перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а саме невиконання законних вимог, створення перешкод і надання неправдивої інформації, можуть вчиняти виключно з умисною формою вини.

Закріплення цієї ознаки щодо діяння у вигляді надання неправдивої інформації призведе до певного дублювання в диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України. Зокрема, визначення, згідно з яким надання інформації є умисним, буде дублювати ознаку завідомості неправдивої інформації. За таких умов вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 351 КК України про те, що передають *завідомо* неправдиву інформацію, є зайвою, тому її слід вилучити [141].

Крім того, ознака завідомості не має законодавчого закріплення, її зміст залишається не цілком зрозумілим, на відміну від змісту умислу. Таким чином, потенційне дублювання ознак слід усунути шляхом вилучення вказівки на ознаку

⁴ Виняток складає хіба-що надання неправдивої інформації, де вказівка на завідомість є прямим свідченням можливої форми вини, з якою вчинюється таке діяння.

завідомості, а ознаку умисного передання інформації, навпаки, доцільно обов'язково відобразити.

Тому пропонуємо абзаци перші ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання» доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України вилучити.

Інші ознаки суб'єктивної сторони (мотив, мета, емоційний стан) не конкретизовано в тексті розглядуваної кримінально-правової норми, а отже, вони можуть набувати будь-якого вираження і не позначаються на кваліфікації перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради [181, с. 806], а тому не потребують детального розгляду.

Дослідивши ознаки суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, доходимо таких висновків.

По-перше, єдиною значущою ознакою суб'єктивної сторони перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є вина. Про інші ознаки суб'єктивної сторони (мотив, мета, емоційний стан) безпосередньо не йдеться в диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, вони не впливають з їхнього змісту, а отже, можуть набувати будь-якого вираження та є значущими для кваліфікації тільки в контексті відмежування від суміжних складів злочинів, причому тільки за умови, коли вони є конструктивними ознаками суміжних складів злочинів.

По-друге, психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного ним діяння характеризується виключно прямим умислом. Зміст інтелектуального та вольового моментів зазначеного умислу полягає в такому: 1) інтелектуальний момент передбачає усвідомлення ознак: а) потерпілого (статусу потерпілого, яким є народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет чи тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, законності їхніх вимог, змісту й характеру роботи потерпілого); б) предмета злочину (неправдивості інформації); в) власних суспільно небезпечних діянь (змісту діяння, його спрямованості й інших ознак); 2) вольовий момент – бажання вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння

(бажання вчинити невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створити перешкоди в їхній роботі чи надати їм неправдиву інформацію).

По-третє, обґрунтованою є необхідність доповнення диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України вказівкою на форму вини, з якою вчиняють невиконання законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створення перешкод у їхній роботі та надання їм неправдивої інформації. З огляду на зазначене, пропонуємо абзаци перші ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання» доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України вилучити.

Висновки до розділу 2

Здійснене дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради дає можливість сформулювати такі висновки.

1. Родовим об'єктом досліджуваного злочину є група суспільних відносин, що забезпечує загально визнане значення, вплив, довіру, поважність до публічного управління та публічного інформування (до державної влади й місцевого самоврядування загалом, органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян і журналістів). Видовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які стосуються забезпечення авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників. Основним безпосереднім об'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є суспільні відносини, що виникають між Верховною Радою

України, комітетами, тимчасовими слідчими комісіями, народними депутатами України і депутатами місцевих рад, з одного боку, й іншими учасниками суспільних відносин, з другого боку, щодо наділення, користування та непорушення авторитету (загально визнаного значення, впливу, довіри) Верховної Ради України, окремих створених нею органів, місцевих рад, народних депутатів України та депутатів місцевих рад. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом – суспільні відносини між цими суб'єктами, що виникають з приводу порядку (відповідності нормам законодавства та правильності їх) діяльності зазначених органів і посадових осіб [147].

2. Потерпілим від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, слід вважати: 1) народного депутата України; 2) депутата місцевої ради (депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради). Водночас потерпілим від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, є: 1) комітет Верховної Ради України; 2) тимчасова слідча комісія Верховної Ради України. Необхідно розширити коло можливих потерпілих від досліджуваного злочину шляхом долучення до них: 1) сільських, селищних, міських голів; 2) депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 3) спеціальних і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України; 4) постійних і тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 5) постійних комісій та тимчасових контрольних комісій місцевої ради. Окреслено ознаки можливих потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, а саме: 1) колегіальність; 2) до складу їх входять виключно народні депутати України; 3) рішення про створення органу приймає виключно Верховна Рада України; 4) виконують законопроектну, організаційну або контрольну функції чи функції з розслідування питань, що становлять суспільний інтерес.

3. Неправдива інформація, тобто неправдиві, перекручені, такі, що не відповідають дійсності, відомості про події, факти чи явища є обов'язковим предметом злочину у випадку, коли його вчиняють шляхом надання неправдивої

інформації. Необхідним є використання єдиного поняття для позначення характеру інформації, яку передають, а отже, запропоновано внести зміни до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України й замінити слово «недостовірної» словом «неправдивої».

4. Об'єктивна сторона досліджуваних складів злочинів характеризується суспільно небезпечними діяннями (як дією, так і бездіяльністю), що можуть полягати в: 1) невиконанні законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України), комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України); 2) створенні штучних перешкод у їхній роботі; 3) наданні неправдивої (недостовірної) інформації.

Невиконання вимог слід розглядати як невчинення відповідних дій, так і вчинення дій, щодо яких є заборона чи обмеження. Невиконання може стосуватися тільки законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Законність вимоги визначають з огляду на: а) зміст вимоги; б) форму та спосіб вираження (надання) вимоги. Ці ознаки слід визначати на підставі інших нормативно-правових актів, які регламентують права та повноваження народних депутатів України, депутатів місцевих рад, комітетів або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України.

Створенням перешкод необхідно вважати створення нових (які раніше не існували) або відновлення дії раніше наявних, але припинених факторів, обставин та умов, які заважають роботі народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Вбачається, що такі діяння не повинні збігатися з невиконанням законних вимог або наданням неправдивої інформації. Водночас створення перешкод засвідчує їх штучний характер, а тому додаткову вказівку в диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 КК України на ознаку «штучності» перешкод необхідно вилучити.

Наданням неправдивої інформації є активні фізичні або інформаційні дії суб'єкта щодо вираження та доведення до адресата відповідних відомостей.

5. За конструкцією об'єктивної сторони розглядувані склади злочинів є формальними, їх вважають закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Момент закінчення злочину, передбаченого ст. 351 КК України, безпосередньо залежить від форми вияву суспільно небезпечного діяння: 1) у випадку невиконання законних вимог злочин слід вважати закінченим з моменту вичерпання терміну для виконання таких вимог; 2) у випадку створення перешкод у роботі – з моменту виникнення нових чи поновлення дії (впливу) раніше наявних факторів, обставин та умов, які заважають роботі; 3) у випадку надання недостовірної інформації – з моменту надходження такої інформації до адресата.

6. Зміст кримінально-правової заборони, передбаченої в ст. 351 КК України, є ширшим за її назву. Тому запропоновано сформулювати назву цієї статті так: «Перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради або Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільського, селищного, міського голови, комітету, тимчасової слідчої, спеціальної чи тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України, постійної або тимчасової комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійної або тимчасової контрольної комісії місцевої ради».

7. Суб'єктом цього злочину є спеціальний суб'єкт – службова особа. Така особа повинна бути наділена як загальними, так і спеціальними ознаками суб'єкта злочину. Із загальних ознак випливає, що це є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Спеціальна ознака вказує на наявність статусу службової особи в значенні ч. 3 та 4 ст. 18 КК України.

8. Службовими слід вважати осіб, які: 1) постійно або тимчасово виконують функції представника: а) влади – особи, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером повноважень має право віддавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для непідпорядкованих по службі осіб; б) місцевого самоврядування – особи, яка належить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки

й ставити вимоги, обов'язкові для виконання не підпорядкованими по службі особами; 2) постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням: а) організаційно-розпорядчих функцій – функцій зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності; б) адміністративно-господарських функцій – функцій з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо); 3) виконують функції представника влади або місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням; 4) іноземні службові особи [41].

9. Запропоновано відносити до кола службових осіб тих, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням обліково-контрольних функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

10. Суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради слід визнавати загального суб'єкта злочину – фізичну осудну особу, яка досягла 16-річного віку. Натомість вчинення перешкоджання службовою особою слід було б визначити як кваліфікуючу ознаку цього складу злочину.

11. Суб'єктивна сторона перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради характеризується виною у формі прямого умислу, який за змістом полягає в: 1) інтелектуальному моменті – усвідомленні ознак: а) потерпілого (статусу потерпілого, яким є народний депутат України, депутат місцевої ради, комітет чи тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, законності їхніх вимог, змісту й характеру роботи потерпілого); б) предмета злочину (неправдивості інформації); в) власних суспільно небезпечних діянь (змісту діяння, його спрямованості й інших ознак); 2) вольовому моменті – бажанні вчинити відповідні суспільно небезпечні діяння (бажання вчинити невиконання законних

вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, створити перешкоди в їхній роботі чи надати їм неправдиву інформацію) [148, с. 49–50].

Виправданим є доповнення тексту досліджуваної кримінально-правової норми вказівкою на форму вини. Тому пропонується абзаци перші ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання», доповнити словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України вилучити.

РОЗДІЛ 3

ВІДМЕЖУВАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ ТА ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО КВАЛІФІКАЦІЇ

3.1. Відмежування перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень

Досліджуючи питання кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, необхідно вивчити відмежування досліджуваного злочину від суміжних злочинів. Питання відмежування конкретних складів злочинів досліджувалися в працях багатьох вчених, зокрема як: О. О. Бахуринської [15, с. 3, 12–14, 15], С. Д. Бережного [18, с. 13–15], П. С. Берзіна [19; 20, с. 270–289], Л. П. Брич [30; 31], Г. О. Ганової [45, с. 2, 11, 14], Н. О. Горб [49, с. 5, 11], О. В. Гороховської [50], О. П. Горпинюк [51, с. 5, 10–11, 13], В. С. Гуславського [62], І. В. Діордіца [65, с. 5, 15], В. О. Єгорової [71; 72, с. 5, 15], В. В. Ємельяненка [73, с. 9, 11], К. П. Задой [77, с. 4, 9–11], В. А. Звіряки [79, с. 8], О. В. Зражевського [80, с. 3, 12–13, 15], І. В. Іваненка [82, с. 13, 14–15], О. В. Кириченка [89], М. П. Куцевича [133, с. 6, 13; 134, с. 234–257], В. М. Мамчури [163, с. 5, 14–15], В. Р. Мойсика [172, с. 5, 13–15], Л. А. Остапенко [189, с. 7], Н. М. Плисюк [199, с. 10], А. С. Політової [200, с. 11–15], В. М. Присяжного [203, с. 2, 6, 14, 16], В. А. Робака [236, с. 14–15], О. І. Саско [239, с. 2, 10–11], О. О. Світличного [243, с. 3, 11], А. М. Соловйової [259, с. 12–13], І. І. Строкової [267, с. 4, 11, 14], І. О. Харь [317, с. 11, 14],

В. Г. Хашева [320, с. 2, 4, 11–13, 17], В. О. Чайки [325, с. 3, 11–12], О. В. Шевченко [330, с. 5, 12].

Доцільно звернути увагу, що в даній роботі будуть зазначені лише особливості відмежування перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень. Крім того, розглянути усі можливі варіанти поєднання перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради з суміжними злочинами є навряд чи можливим. Саме тому ми зупинимося на визначенні найскладніших та найімовірніших, на нашу думку, випадках поєднання досліджуваного нами злочинів із суміжними.

Під суміжними складами злочинів слід розуміти склади злочинів, кожен з яких має одну або кілька спільних за змістом ознак (крім загального об'єкта, причинного зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу злочину, вини) і одночасно містить одну або кілька відмінних за змістом ознак, що виключають однойменні ознаки іншого складу злочину (відмежувальні) [28, с. 109].

Як зазначає В. О. Навроцький, «якщо частина статті чи окрема стаття не передбачає всіх ознак основного складу, то це означає, що вона містить не кваліфікований, особливо кваліфікований вид складу цього злочину, а склад зовсім іншого, самостійного злочину» [177, с. 259]. Загалом у науковій літературі обґрунтовано виділяють три найбільш типових варіанти побудови кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу [177, с. 259–260]. Перший з них полягає у тому, що основний склад «доповнюється» новими елементами. Як наслідок, «кваліфікований чи особливо кваліфікований склад злочину відрізняється від основного як специфічною конструкцією, так і конкретним змістом» [120, с. 110]. Ілюстрацією даного варіанту може слугувати особливо кваліфікований склад розбою (ч. 4 ст. 187 КК України). У його специфічній конструкції з'явився новий елемент – наслідки, а конкретний зміст доповнився новою ознакою – «спрямований на заволодіння майном у великому чи особливо великому розмірі». Другий варіант

зводиться до доповнення окремих елементів специфічної конструкції новими ознаками. В результаті «кваліфікований чи особливо кваліфікований склад відрізняється від основного складу лише конкретним змістом» [120, с. 110]. Наприклад, в особливо кваліфікованому складі грабежу (ч. 4 ст. 186 КК України) ознака «великий розмір» більш повно розкриває зміст такого елементу специфічної конструкції грабежу, як діяння. Третій варіант являє собою поєднання двох перших. Його прикладом може бути особливо кваліфікований склад грабежу (ч. 3 ст. 186 КК України), в якому присутні і новий елемент – обстановка (проникнення у житло, приміщення або інше сховище), і нова ознака, що конкретизує зміст елементу специфічної конструкції основного складу – наслідків (значна шкода потерпілому). Оригінальний підхід відносно механізму утворення кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складів був запропонований А. П. Козловим [94, с. 64–65]. Фактично він замінив поняття «механізму» на поняття «зв'язку між основним та кваліфікованим складами». А. П. Козлов виділяє три різновиди такого зв'язку: 1) зв'язок поглинення; 2) суміжний зв'язок; 3) зв'язок заміщення. По суті, зв'язок поглинення, при якому «обтяжуюча обставина охоплює собою і певну ознаку простої норми» [94, с. 64], тотожний другому з варіантів утворення кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу. Суміжний зв'язок, що характерний для випадків, коли обтяжуюча обставина існує автономно (самостійно) від ознак основного складу, тотожний першому варіантові утворення кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу. Що стосується зв'язку заміщення, то його виділення є надзвичайно спірним. А. П. Козлов зазначає, що при даному виді зв'язку «обтяжуюча обставина вноситься в норму замість будь-якої ознаки простої норми» [94, с. 64]. У якості ілюстрації даного зв'язку А. П. Козлов наводить наступну ситуацію: «в умовах суспільного лиха звичайні умови вчинення злочину відсутні, замість них виникають специфічні умови» [94, с. 64]. Однак, у такому випадку порушується основне правило побудови кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу, яке було сформульовано нами вище. У такому випадку

кваліфікований (особливо кваліфікований) склад не буде містити усіх ознак основного складу. Таким чином, зв'язок заміщення відображає не утворення кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу злочину, а цілком нового, самосійного основного складу злочину. Що ж стосується наведеної ілюстрації зв'язку заміщення, то в даному випадку, взагалі, має місце суміжний зв'язок (за термінологією А. П. Козлова), оскільки, звичайні умови законодавцем не включаються до основного складу злочину, а отже, кваліфікуюча ознака не заміщує якусь із ознак основного складу, а доповнює їх.

На окрему увагу заслуговують випадки, коли в одній частині статті КК України міститься кілька кваліфікуючих (обтяжуючих) обставин або, навіть, одна чи декілька кваліфікуючих обставин, а поряд з ними – інший основний склад (склади) (наприклад, ч. 2, 3 ст. 262 та ч. 2, 3 ст. 308 КК України). Проблемним в даному випадку є співвідношення частини статті Особливої частини КК України та складу злочину, а саме – скільки складів міститься у частині статті – один або стільки, скільки в ній передбачено альтернативних обтяжуючих обставин (або кваліфікованих і основних складів)? У теорії кримінального права домінуючим є перший варіант [120, с. 111; 130, с. 79–82]. Зокрема, С. Д. Шапченко зазначає, що «кілька альтернативних обтяжуючих обставин, передбачених у диспозиції однієї і тієї самої частини (пункту) статті Особливої частини кримінального закону, утворюють один кваліфікований або особливо кваліфікований склад» [120, с. 111]. Підставою для подібного висновку, очевидно, може служити правило розмежування одного та кількох складів злочинів, що було сформульоване В. М. Кудрявцевим в результаті аналізу різноманітних поєднань альтернативних ознак складу злочину, – «два різновиди злочинної поведінки, передбачені в законі, можна вважати такими, що входять до одного й того ж складу, якщо вони ідентичні за більшістю ознак (і, очевидно, в усіх випадках – за безпосереднім об'єктом, суб'єктом та формою вини), і при цьому передбачені в одній статті Особливої частини КК» [130, с. 82]. Ми погоджуємось з таким висновком в частині, що

стосується альтернативних кваліфікуючих ознак, проте вважаємо, що у випадках, коли у диспозиції статті міститься описання декількох кваліфікуючих ознак юридичного складу злочину певного виду, а також одного чи декількох основних складів іншого виду, говорити про один кваліфікований (особливо кваліфікований) склад некоректно.

У КК України є багато норм, що за певними ознаками є суміжними зі складом злочину «Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради». Значні труднощі при кваліфікації цього злочину можуть виникати у випадках конкуренції кримінально-правових норм або при вирішенні питання про наявність у діях винного реальної або ідеальної сукупності злочинів. Тому актуальною є проблема співвідношення перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради та інших складів злочинів.

В кримінальному праві існують різні форми перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що ускладнює застосування ст. 351 КК України. Зокрема, це невиконання законних вимог народного депутата України та депутата місцевої ради, комітету ВР України та тимчасовим слідчим комісіям ВР України, створення штучних перешкод у їх роботі, надання завідомо неправдивої інформації народному депутату України та депутату місцевої ради, надання недостовірної інформації комітету ВР України та тимчасовій слідчій комісії ВР України. Особлива частина КК України містить різні кримінально-правові норми, які за об'єктивними або суб'єктивними ознаками є подібними до злочинного діяння, передбаченого ст. 351 КК України. Вищезазначене вказує на те, що є необхідність розгляду питання щодо відмежування перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що передбачене ст. 351 КК України, від суміжних злочинів.

Так, ч. 1 ст. 351 КК України передбачає відповідальність за невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм завідомо неправдивої

інформації. При цьому, у КК України існують й інші правові норми, що передбачають відповідальність за такі діяння, зокрема: «Посягання на життя державного чи громадського діяча» (ст. 112 КК України), «Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача» (ст. 157 КК України) [137], «Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій» (ст. 170 КК України), «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів» (ст. 171 КК України), «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» (ст. 342 КК України), «Втручання у діяльність державного діяча» (ст. 344 КК України), «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча» (ст. 346 КК України), «Перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати» (ст. 351-1 КК України), «Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» (ст. 351-2 КК України), «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» (ст. 358 КК України), «Службове підроблення» (ст. 366 КК України), «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку» (ст. 386 КК України) [126]. У зв'язку із цим постає питання про відмежування зазначених кримінально-правових норм. В такому випадку виникає питання щодо конкуренції чи колізії між статтями різних розділів Особливої частини КК України.

Відмежування злочину, передбаченого ст. 351 КК України від суміжних має ґрунтуватися на правилах кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної норм, а також об'єктів злочинів.

Проаналізувавши склади вищевказаних злочинів, можна стверджувати, що у випадку тотожності об'єктивної сторони досліджуваній склад злочину відрізняється за такими ознаками: 1) безпосередній об'єкт злочинного посягання; 2) коло осіб, які виступають потерпілими від злочинного посягання; 3) вид діяльності, що має кримінально-правовий захист.

Суміжними із досліджуваним є злочини, передбачені ст. 112 КК України «посягання на життя державного чи громадського діяча», ст. 342 КК України «опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», ст. 344 КК України «втручання у діяльність державного діяча», ст. 346 КК України «погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча» [129].

Що стосується відмежування складу злочину, передбаченого ст. 112 КК України від досліджуваного злочину, то воно полягає у суспільно небезпечному способі вчинення злочину, передбаченого ст. 112 КК України. Об'єктивна сторона зазначеного злочину полягає у заподіяння смерті державному діячу, на відміну від об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 351 КК України, яка полягає у перешкоджанні діяльності потерпілого без вчинення насильства чи заподіяння тілесних ушкоджень, смерті тощо.

Так, якщо винна особа вчинила посягання на життя народного депутата України через його (державну) професійну діяльність, то такі дії необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 112 КК України. Таке діяння не потребує додаткової кваліфікації за ст. 351 КК України.

Схожими ознаками відмежовується від досліджуваного злочину протиправне посягання, передбачене ст. 346 КК України «погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча».

Відмежування складу злочину, передбаченого ст. 342 КК України «опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» від досліджуваного злочину полягає у здійсненні опору.

Так, опір – це активна фізична протидія здійсненню відповідними працівниками своїх обов'язків. Коло обов'язків, здійсненню яких вчиняється опір, залежить від виду потерпілого, якому вчиняється опір. Основною відмінною ознакою опору від інших дій полягає у застосуванні до потерпілого фізичної сили [181]. Тобто, застосування фізичної сили по відношенню до народного депутата України або депутата місцевої ради під час виконання ними своїх службових обов'язків необхідно кваліфікувати за ст. 342 КК України. Таке діяння не потребує додаткової кваліфікації за ст. 351 КК України.

Суміжним із досліджуваним є склад злочину, передбачений ст. 344 КК України – втручання у діяльність державного діяча. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 344 КК України, полягає у здійсненні незаконного впливу на державного діяча з метою перешкодити виконання своїх службових обов'язків.

Що стосується досліджуваного злочину, то його об'єктивна сторона полягає у невиконання законних вимог потерпілого, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм завідомо неправдивої інформації.

Тотожним в об'єктивній стороні злочинів, передбачених ст. 344 та 351 КК України, є здійснення впливу на потерпілого з метою перешкоджання їх діяльності. Саме тому, постає питання відмежування даних злочинних діянь, яке потребує швидкого вирішення. Так, вплив на державного діяча (ст. 344 КК України) здійснюється шляхом умовляння, шантажування, погрози відмовити у наданні законних благ, а також у будь якій іншій формі. Умовляння –

це прохання про вчинення чи не вчинення будь-яких дій, що полягають у невиконанні потерпілим своїх службових обов'язків або прийнятті незаконних рішень. Шантажування може здійснюватися шляхом погрози розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці. Іншими формами впливу може бути позбавлення певних благ, переваг, втручання в особисте життя тощо [181].

Під створенням штучних перешкод у роботі народного депутата (ст. 351 КК України) розуміються дії, що ускладнюють або роблять неможливим досягнення мети діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради, комітетів ВР України чи тимчасових слідчих комісій ВР України (надання неповної чи застарілої інформації, недопускання депутата до певного приміщення, вплив на його особу тощо) [181]. Під впливом на особу депутата, необхідно розуміти дії, які зазначені в ст. 344 КК України (зазначені вище).

Проте, для відмежування даних злочинів необхідно встановити мотиви злочинних діянь. Мотив злочину, передбаченого ст. 344 КК України, – невдоволення діяльністю потерпілого, на відміну від злочину, передбаченого ст. 351 КК України, в якому відсутній мотив.

Отже, на нашу думку, дані злочинні діяння відмежовуються шляхом встановлення мотиву. Наприклад, якщо винна особа здійснює вплив на народного депутата України з метою перешкоджання його діяльності саме через те, що винна особа незадоволена такою діяльністю потерпілого, то такі дії необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 344 КК України. Якщо винна особа здійснює вплив на народного депутата України або депутата місцевої ради, комітети ВР України чи тимчасові слідчі комісії ВР України з метою перешкоджання їх діяльності з будь-якого іншого мотиву (корисливий, корисливий для третіх осіб, помста тощо), то такі дії необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 351 КК України (в залежності від потерпілого).

Нагальним питанням є відмежування досліджуваного злочину від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 188-19 КУпАП, –

«невиконання законних вимог народного депутата України, Рахункової палати, члена Рахункової палати».

Склади досліджуваних злочинів майже тотожні складу вищевказаного адміністративного правопорушення. Однак, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 188-19 КУпАП полягає у недодержанні встановлених законом строків надання відповіді на звернення чи запит народного депутата України, надання неправдивої або неповної інформації на таке звернення чи запит. У зв'язку із цим, можна стверджувати, що адміністративна відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України настає лише за недодержання встановлених законом строків надання відповіді на звернення чи запит народного депутата України. Тож, дії, що полягають у недодержанні встановлених законом строків надання відповіді на звернення чи запит народного депутата України, що перешкоджають діяльності останнього, необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 188-19 КУпАП (в залежності від форми документа (звернення, запит)). Усі інші дії необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 351 КК України. Крім того, такого роду перешкодження діяльності народного депутата України (ст. 188-19 КУпАП), може бути вчинено як умисно, так і з необережності, на відміну від злочину (ст. 351 КК України), який вчиняється лише умисно.

Отже, проаналізувавши питання відмежування злочину, передбаченого ст. 351 КК України, – «перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» від суміжних злочинів та адміністративних проступків можна зробити такі висновки:

Досліджено питання відмежування злочину, передбаченого ст. 351 КК України, від суміжних злочинів, передбачених ст. 157, 170, 171, 351-1, 351-2, 386 КК України. Основним критерієм їх відмежування визначено: 1) безпосередній об'єкт злочинного посягання; 2) коло осіб, які виступають

потерпілими від злочинного посягання; 3) вид діяльності, що має кримінально-правовий захист.

Досліджено питання відмежування злочину, передбаченого ст. 351 КК України, від тотожного адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 188-19 КУпАП. Основним критерієм їх відмежування визначено спосіб вчинення перешкоджання діяльності.

Досліджено питання відмежування злочину, передбаченого ст. 351 КК України, від тотожних злочинів, передбачених ст. 112, 342, 344, 346 КК України. Основним критерієм їх відмежування визначено: 1) мотив та 2) спосіб вчинення перешкоджання.

3.2. Особливості кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Досліджуючи питання кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, необхідно визначити особливості його кваліфікації. Кваліфікація злочинів – це встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою [106]. Процес кваліфікації злочинів полягає в послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів. Практичне значення при цьому відіграють всі ознаки складу злочину, які виконують відмежувальну функцію. Так, В. М. Кудрявцев зазначав, що поняття кваліфікації злочинів має два значення: 1) процес встановлення ознак того чи іншого злочину в діях особи; 2) результат цієї діяльності [106, с. 7]. Особливості кваліфікації досліджували різні вчені до них належать праці Є. В. Благова [22, с. 33–53, 53–93; 23, с. 116–133; 24,

с. 15–16], Л. П. Брич [30; 31; 32], В. М. Кудрявцева [130, с. 126–168], В. І. Малихіна [162, с. 27–36], Б. А. Міренського [168, с. 12–36], В. Є. Новічкова [185], С. А. Тарарухіна [272, с. 80–132, 132–171], Є. В. Фесенка [305; 308; 306; 307]. До цієї ж групи можна віднести також дослідження Л. В. Іногамової-Хегай [81, с. 171–178], О. К. Маріна [164, с. 69–70], В. О. Навроцького [177; 178, с. 478], С. Ф. Сауляк [241], С. А. Тарарухин [272], А. Н. Трайніна [277, с. 188–193], К. С. Хахуліної [318, с. 90–91], В. Б. Шакіна [328].

М. Й. Коржанський визначає поняття кваліфікації як «кримінально-правову оцінку вчиненого діяння, вибір і застосування до нього тієї кримінально-правової норми, яка найповніше описує його ознаки» [103, с. 24].

В. М. Кудрявцев, С. А. Тарарухін, В. О. Навроцький зазначають, що кваліфікація – це не тільки процес встановлення точної відповідності між ознаками діяння і ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом, а ще і юридичне закріплення встановленої відповідності [130; 272].

Введення терміну «юридичне закріплення» до поняття кваліфікації вбачається правильним, оскільки більшого кримінально-правового значення має саме офіційна кваліфікація, тому що вона має обов'язковий характер, що знаходить своє відображення в офіційному юридичному акті. Як може кваліфікація мати обов'язковий характер для виконання, якщо вона не була юридично закріплена у відповідному акті, уявити собі неможливо [106].

Таким чином, під кваліфікацією слід розуміти встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом.

Конкуренція норм – це коли вчинене суспільно небезпечне діяння підпадає під ознаки декількох кримінально-правових норм, хоча вчинений один злочин. Колізія норм – це наявність суперечностей між різними нормами, які регулюють одне й те саме питання. В науці кримінального права немає єдиної концепції щодо розуміння понять «конкуренція» та «колізія» кримінально-правових норм. Усі

позиції науковців, щодо визначення понять «конкуренція» та «колізія» кримінально-правових норм та їх співвідношення, умовно можна поділити на чотири групи.

Перша позиція полягає в тому, що колізія правових норм визнається видом їх конкуренції та представлена у працях В. П. Малкова, К. С. Хахуліної та С. Ф. Сауляк. Так, В. П. Малков зазначає, що колізію норм права не можна протиставляти конкуренції, оскільки колізія норм права безпредметна поза вирішенням питання їх конкуренції [161]. К. С. Хахуліна вказує на те, що при конкуренції ніякої колізії бути не може, колізуючі ж норми завжди знаходяться в конкуренції [319]. С. Ф. Сауляк, яка також відзначила, що поняття конкуренції ширше, ніж поняття колізії – це підтверджується тим, що при виникненні кримінально-правового правовідношення всі колізуючі норми конкурують між собою, в той час, як при конкуренції може і не бути колізії [240].

Друга позиція щодо поняття конкуренції правових норм полягає в тому, що конкуренція правових норм є видом нормативної колізії. М. А. Власенко, зазначає, що особливу групу складають змістовні колізійні норми, які усувають конфлікти між юридичними правилами, що діють одночасно на одній території. Зіткнення норм в такій ситуації проходить з причини часткового співпадіння об'ємів регулювання: об'єм регулювання спеціальної норми охоплюється загальною або загальною, спеціальною та виключною нормою. Іноді такі колізії називають конкуренцією норм, зазначає вчений [40].

Сутність третьої позиції зводиться до нероздільного розгляду поняття конкуренції кримінально-правових норм з колізією норм права. Представниками цієї позиції є З. А. Незнамова та Л. В. Іногамової-Хегай, які, по-суті, ототожнюють колізію кримінально-правових норм з їх конкуренцією. Так, З. А. Незнамова відзначає той факт, що в кримінально-правовій літературі не вживається навіть термін «колізія», а її деякі питання вивчені і розроблені стосовно одного з різновидів колізії – конкуренції норм [183]. Л. В. Іногамова-Хегай також відзначає,

що аналіз понять колізії і конкуренції норм в загальній теорії права, в галузевих науках, в сфері кримінального права дозволяє вважати, що конкуренція і колізія – тотожні поняття, та вказує на те, що колізія або конкуренція норм означають регулювання одного і того ж відношення двома або декількома нормами, пріоритетною з яких є лише одна [81].

Представники четвертої позиції виходять із невизнання тотожності колізії та конкуренції кримінально-правових норм. Найбільш послідовним з них є підхід В. М. Кудрявцева, який полягає у визнанні того, що при конкуренції норм вчинений один злочин (на відміну від сукупності, повторності та рецидиву), який, однак, одночасно містить ознаки двох або більше кримінально-правових норм, та при цьому виникає питання, яку з цих норм слід застосувати для кваліфікації вчиненого [130].

В юридичній літературі можна також зустріти дослідження окремих випадків прояву конкуренції, зокрема так званої, конкуренції об'єктів злочинних посягань розглядалися і в працях М. Й. Коржанського [100], який визначив конкуренцію кримінально-правових норм як ситуацію, що виникає лише тоді, коли було вчинено один злочин (на відміну від повторності чи сукупності злочинів), але такий злочин має ознаки, передбачені двома (кількома) кримінально-правовими нормами [102].

Слушною є позиція В. І. Малихіна, який зазначає, що конкуренція норм – це коли вчинене суспільно небезпечне діяння підпадає під ознаки декількох кримінально-правових норм, хоча вчинений один злочин. Далі науковець звертає увагу на те, що конкуренцію норм слід відрізнити від колізії норм, яка означає наявність суперечностей між нормами, що регулюють одне й те саме питання і в той же час серед видів конкуренції кримінально-правових норм називає конкуренцію норм національного законодавства і норм законодавства іноземних держав, а також конкуренцію норм національного законодавства та норм міжнародного права [162].

Оскільки питання розуміння понять «конкуренція» та «колізія» кримінально-правових норм та їх співвідношення є предметом іншого дослідження, продовжимо аналіз безпосередньо кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Проаналізувавши склади злочинів, передбачених ст. 351 КК України, можна стверджувати, що під час вчинення зазначеного злочину особа вчиняє діяння, що містить ознаки як мінімум двох кримінально-правових норм. Це свідчить про наявність їх конкуренції. Така конкуренція, зокрема, вбачається при зіставленні двох кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за «підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» ст. 358 КК України або «службове підроблення» ст. 366 КК України і «перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» ст. 351 КК України в частині надання завідомо неправдивої інформації народному депутату України та депутату місцевої ради та надання недостовірної інформації комітету ВР України та тимчасовій слідчій комісії ВР України. В даному випадку присутня конкуренція загальної та спеціальної норм. Така конкуренція виникає у зв'язку із прагненням законодавця диференціювати кримінальну відповідальність шляхом виділення із загальної норми спеціальних норм, які передбачають або більш сувору, або, навпаки, більш м'яку відповідальність, порівняно із загальною нормою.

В кримінальному праві застосовується правило, що конкуренція загальної та спеціальної норм діяння винного повинні кваліфікуватися за спеціальною нормою, незалежно від того, яка міра покарання передбачена в санкції статті. Це означає, що законодавець виділяє спеціальні норми за принципом як пониженої, так і підвищеної суспільної небезпеки певного злочинного діяння. А. Н. Трайнін у своїх працях звертав увагу на те, що практичне значення відмінності загальних складів полягає в тому, що завжди і, безумовно, при наявності двох норм, які передбачають одна – родовий склад, інша – спеціальний, видовий склад, кваліфікувати злочинне

діяння слід не за загальною, а за спеціальною нормою [278]. Крім того, Верховний Суд зазначає, що якщо злочин одночасно передбачений загальною і спеціальною нормами, то сукупність злочинів відсутня, і застосуванню підлягає спеціальна норма, яка найбільшою мірою відображає специфіку та особливості такого злочинного діяння [301, с. 131].

Статті 358 та 366 КК України є загальними нормами, а ст. 351 КК України – спеціальна норма відносно надання завідомо неправдивої інформації, тобто при такому виді конкуренції завжди застосовується спеціальна норма. Саме тому, дії винного необхідно кваліфікувати за ст. 351 КК України, а додаткова кваліфікація за ст. 358 чи ст. 366 КК України за надання завідомо неправдивої інформації не потрібна.

Тотожними злочинами з досліджуваною нормою є склади злочинів, передбачених ст. 114-1, 157, 170, 171, 351-1, 351-2, 386 КК України. Зазначені злочини відрізняються від злочинів, передбачених ст. 351 КК України безпосереднім об'єктом злочинного посягання або різного роду потерпілими. Проте мотиви вчинення зазначених злочинів є тотожними – бажання припинити або зашкодити діяльності потерпілого.

В. О. Навроцький сформулював види і принципи кваліфікації [32, с. 39]. В залежності від того, хто здійснює кваліфікацію, розрізняють два види кваліфікації злочинів: офіційна (легальна) кваліфікація – це кваліфікація, яка здійснюється уповноваженими на те службовими особами (працівниками органів досудового розслідування, прокурорами та суддями). Наслідки такої кваліфікації закріплюються в процесуальних документах і носять обов'язковий характер; неофіційна (доктринальна) кваліфікація – це відповідна правова оцінка, яка дається окремими громадянами, науковими працівниками, авторами статей, монографій, підручників, навчальних посібників, у виступах на конференціях, тощо. Така кваліфікація немає обов'язкового характеру, але може сприяти розвитку науки кримінального права.

В процесуальних документах висновок офіційної кваліфікації закріплюється за допомогою так званої формули кваліфікації [32, с. 94].

Принципами кримінально-правової кваліфікації є: законність, офіційність, об'єктивність, точність, індивідуальність, повнота, стабільність, недопустимість подвійного вмінення, вирішення спірних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються.

Здійснення правильної кваліфікації виступає необхідною умовою дотримання законності, здійснення справедливого та об'єктивного правосуддя у кримінальних провадженнях та відповідно забезпечення прав і свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб.

Перейдемо безпосередньо до визначення особливостей кваліфікації злочинів, передбачених ст. 351 КК України.

Одне із важливих питань кваліфікації зазначеного злочину виникає щодо його повторності. Так, якщо особа не виконує законні вимоги народного депутата України або депутата місцевої ради, а через деякий час надала неправдиву інформацію такій особі, то такі дії слід кваліфікувати за правилами повторності. Проте, диспозиція ст. 351 КК України не передбачає такої кваліфікуючої ознаки, як повторність, що слід визнати прогалиною в законодавстві. Для вирішення зазначеного питання необхідно доповнити ст. 351 КК України ознакою повторності та викласти її в такій редакції: «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно».

Це означає, якщо винний спочатку не виконує законні вимоги народного депутата України або депутата місцевої ради, а через деякий час надав неправдиву інформацію такій особі, то ці дії слід кваліфікувати за такою формулою: ч. 3 ст. 351 КК України (з урахуванням запропонованого нами доповнення щодо ознаки повторності у ч. 3 ст. 351 КК України) – невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм завідомо неправдивої інформації,

вчинене повторно. Однак, необхідно зазначити, що в такому випадку повторною буде визначатися вчинення дій передбачених першою або другою частиною ст. 351 КК України по відношенню до одного й того самого потерпілого, що поєднані єдиним умислом.

Проте, за чинною редакцією ст. 351 КК України та положеннями ч. 1 ст. 33 КК України – окремі діяння що направлені на перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітетів Верховної Ради України або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 351 та ч. 1 ст. 351 або за ч. 2 ст. 351 та ч. 2 ст. 351 КК України відповідно. Оскільки в ч. 1 ст. 33 КК України зазначено, що неможливе існування сукупності у випадку вчинення двох і більше злочинів, передбачених однією частиною статті КК України, тому кваліфікація за сукупністю ч. 1 ст. 351 та ч. 1 ст. 351 КК України є неможливою. Для вирішення даного питання необхідно доповнити зазначену статтю ознакою повторності, що дасть змогу усунути законодавчі прогалини стосовно кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Залишається відкритим питання щодо кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, що вчиняється загальним суб'єктом (не службовою чи посадовою особою). На теперішній час в Особливій частині КК України відсутня норма, що забезпечує кримінально-правову охорону діяльності вищевказаних осіб від протиправних діянь не службових чи посадових осіб. Так, створення штучних перешкод в роботі народного депутата України, депутата місцевої ради може вчинятися не тільки службовими та посадовими особами (недопущення депутата в певне приміщення, вплив на його особу, пошкодження предметів чи документів необхідних для роботи останніх). Крім того, як ми вже зазначали в попередньому розділі, необхідно визначити суб'єкт злочину загальний, а як кваліфікуючу ознаку – спеціальний.

Ще одним актуальним є питання кваліфікації перешкоджання діяльності вищевказаних осіб із застосування насильства або спричиненням тілесних ушкоджень. Так, якщо створення штучних перешкод в діяльності народного депутата України здійснюється шляхом застосування до них насильства, то такі дії необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 351 та відповідною частиною ст. 346 КК України (залежно від тяжкості тілесних ушкоджень). Проте, якщо створення штучних перешкод в діяльності депутата місцевої ради здійснюється шляхом застосування до них насильства, то такі дії необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 351 та відповідною частиною ст. 121, 122, 125 КК України (в залежності від тяжкості тілесних ушкоджень). Така різниця відбувається у зв'язку із тим, що диспозиція ст. 346 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а також викраденням або позбавленням волі народного депутата України, а потерпілого в статусі депутата місцевої ради не визначено.

У випадку крадіжки документів, печаток, штампів з метою перешкодити діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради, комітетів Верховної Ради України або тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, такі дії необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 357 КК України та відповідною частиною ст. 351 КК України (в залежності від потерпілого). У випадку викрадення таких документів, печаток, штампів, що має на меті перешкоджання діяльності вищевказаних осіб та органів, із застосуванням насильства, то такі дії необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 357 КК України, відповідної частини 351 КК України (в залежності від потерпілого) та відповідним злочином проти власності за відповідними частинами ст. 187 КК України – розбій або ст. 186 КК України – грабіж) залежно від способу вчинення. Зазначені дії не охоплюються складом злочину, передбаченого ст. 346 КК України, оскільки насильницькі дії направлені на заволодіння документами, печатками, штампам, а не безпосередньо на перешкоджання діяльності зазначених осіб або органів.

Наступним питання, що виникає при кваліфікації досліджуваного злочину, є питання щодо перешкодження діяльності потерпілого шляхом надання йому неправомірної вигоди. Якщо винна особа надає неправомірну вигоду депутату з метою виконання чи невиконання останнім певних дій, то таке діяння необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 369 КК України. Таке діяння не потребує додаткової кваліфікації за ст. 351 КК України, оскільки присутній корисливий мотив як з боку особи, яка надає неправомірну вигоду, так і з боку особи, яка приймає неправомірну вигоду. В такому випадку, не може бути мови про перешкодження діяльності потерпілого, оскільки потерпілий діє за власною волею, а не через примус чи інші дії.

У випадку, якщо винна особа надає неправомірну вигоду депутату з метою подальшого викриття останнього як корупціонера для перешкодження його діяльності, то такі дії необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 370 КК України. Таке діяння не потребує додаткової кваліфікації за ст. 351 КК України.

Наслідком засудження особи за ст. 170 КК України є заборона займати певні види посад на протязі певного часу. В такому випадку йдеться мова про припинення діяльності потерпілого. Так, поняття «перешкодження» означає створення перешкод для чого-небудь [192], заважати, а поняття «припинення» означає переривання певної дії [192], це означає, що засудження особи за ст. 170 КК України є перериванням діяльності потерпілого, а не перешкодженням такої діяльності.

Проаналізувавши питання кваліфікації перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради можна констатувати необхідність внести зміни до диспозицій ст. 351 КК України та викласти її в такій редакції:

1. Умисне невиконання законних вимог народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласного, районного, міського, селищного, сільського голови, депутата сільської, селищної, міської, районної у

місті, районної, обласної ради, умисне створення штучних перешкод у їх роботі, умисне надання їм неправдивої інформації, – караються штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Умисне невиконання законних вимог комітетів Верховної Ради України, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, спеціальних чи тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України, постійних чи тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійної комісії чи тимчасової контрольної комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради, умисне створення штучних перешкод у їх роботі, умисне надання неправдивої інформації, – караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років. 3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи за попередньою змовою групою осіб, – караються обмеженням волі на строк до семи років, позбавленням волі на строк від трьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років». Запровадження даних змін сприятиме усуненню прогалин в законодавстві щодо кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Висновки до розділу 3

Здійснене дослідження відмежування перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради від суміжних злочинів та

адміністративних правопорушень, особливості його кваліфікації дає можливість сформулювати такі висновки.

1. Досліджено особливості відмежовування злочинів, передбачених ст. 351 КК України, від суміжних злочинів, передбачених ст. 112, 157, 170, 171, 342, 344, 346, 351-1, 351-2, 358, 366, 386 КК України, та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 188-19 КУпАП. Проаналізовано помилки органів досудового розслідування та судів, яких допускаються під час їх відмежування. Визначено суміжні (спільні) риси в їхніх елементах, виокремлено ознаки, за якими їх слід відмежовувати під час вирішення питань кримінально-правової кваліфікації. Встановлено низку характерних рис (ознак), за якими збігаються досліджувані суміжні злочини. Основними критеріями їх відмежування є: 1) безпосередній об'єкт посягання; 2) коло осіб, які є потерпілими, та вид їхньої діяльності; 3) спосіб вчинення злочину; 4) суб'єкт злочину; 5) вина, мотив і мета вчинення злочину.

2. Розглянуто особливості кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, що зумовлена ускладненою конструкцією складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, поєднанням у їх межах кількох потерпілих від злочинного посягання та альтернативних суспільно небезпечних діянь. Доведено можливість існування продовжуваного досліджуваного одиничного злочину, що виражається у вчиненні кількох об'єднаних єдиним умислом тотожних діянь щодо перешкоджання як однієї із форм об'єктивної сторони злочину, вчинених у різний час, однак об'єднані єдиним злочинним умислом, спрямованим на досягнення єдиної мети. Проаналізовано випадки неправильної офіційної кваліфікації дій службових осіб щодо перешкоджання діяльності народного депутата чи депутата місцевої ради в судовій практиці.

ВИСНОВКИ

У **висновках** здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні кримінально-правової характеристики перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради й формуванні теоретичних положень, пропозицій, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та практики, зокрема:

1. Констатовано, що стан доктринального опрацювання досліджуваного кримінально-правового питання не цілком відповідає потребам правозастосування через фрагментарний характер його вивчення або недостатню аргументованість окремо сформульованих пропозицій. Наукові розробки із зазначеної тематики, що стали підґрунтям для комплексного та системного вивчення предмета дослідження, згруповано за напрямками вивчення перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради в аспекті: кримінальної відповідальності; кримінологічної, криміналістичної, кримінально-процесуальної та інших аспектів її протидії; кримінальної відповідальності за таке перешкодження в контексті досліджень щодо перешкодження діяльності інших осіб, здійснення опору та посягання на життя представника державної влади, втручання в його роботу тощо. Методологію дослідження кримінально-правової характеристики перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради становлять система наукових підходів, сукупність методів, що були використані у взаємодії для реалізації поставлених задач і формування на підставі цього аргументованих висновків.

2. За результатами аналізу історичних джерел національного законодавства за критерієм нормативного закріплення в частині кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради виокремлено шість періодів його розвитку, які формували заборону за такими етапами: формування передумов встановлення відповідальності за перешкодження діяльності представників державної влади; встановлення відповідальності за перешкодження

діяльності представників державної влади; криміналізація діянь, що полягають у невиконанні законних вимог представників державної влади; звуження кола осіб, щодо діяльності яких було встановлено кримінально-правову охорону (від представників органів державної влади до государя та членів його сім'ї); нормативне вдосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності представників державної влади; розвиток кримінально-правової охорони діяльності народного депутата України, депутата місцевої ради за чинним КК України.

3. Узагальнено зарубіжну практику кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері захисту діяльності народного депутата та депутата місцевої ради, на підставі законодавчого закріплення форм прояву об'єктивної сторони досліджуваних складів злочинів виокремлено три підходи до описання її ознак, зокрема, таке перешкоджання: полягає лише у формі примусу їх до здійснення чи нездійснення певних дій; вчиняють ненасильницьким способом; може бути вчинене в будь-якій формі (надання неправдивої інформації, погрози чи застосування насильства до особи, яка виконує ці повноваження, застосування насильства щодо його близьких родичів тощо). Встановлено специфіку розміщення статей щодо охорони діяльності народного депутата та депутата місцевої ради в розділах за злочини проти порядку управління. Особливість їх конструкції полягає в доволі широкому колі потерпілих, а предметом цих злочинів є неправдива (недостовірна) інформація, речі матеріального світу. У всіх проаналізованих злочинах суб'єкт загальний, а кваліфікуючою ознакою в більшості складів злочинів є вчинення його за попередньою змовою групою осіб. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу, мотивами в досліджуваних складах злочинів, за законодавством зарубіжних країн, є: корисливий, особистий інтерес, помста. Аналіз зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони діяльності народних депутатів та депутатів місцевих рад став корисним під час розроблення оптимальних підходів до вдосконалення змісту ст. 351 КК України, зокрема щодо: визначення об'єкта

злочину; доцільності перегляду (шляхом доповнення) кола потерпілих від злочину; визнання суб'єктом досліджуваного злочину не лише спеціального (службової особи), а й загального.

4. Родовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 351 КК України, є відносини, що забезпечують охорону порядку публічного управління та публічного інформування. Видовим об'єктом є відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників. Основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 351 КК України, є відносини, що забезпечують встановлений порядок наділення, користування та непорушення загальновизнаного авторитету Верховної Ради України, окремих створених нею органів, народних депутатів України та депутатів місцевих рад, а додатковим обов'язковим об'єктом таких злочинів є відносини, що забезпечують такий порядок (дотримання норм законодавства) діяльності цих органів і посадових осіб.

Потерпілими від злочинів, передбачених ст. 351 КК України, є народний депутат України та депутат місцевої ради, комітет Верховної Ради України, тимчасова слідча комісія Верховної Ради України. Науково доведено доцільність включити до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, також: сільських, селищних, міських, районних у місті, районних, обласних голів, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, слід віднести: комітети Верховної Ради України; тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України; постійні та тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим; постійні комісії та тимчасові контрольні комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради.

Зважаючи на співвідношення змісту нормативних конструкцій понять «недостовірна інформація» та «неправдива інформація», а також на відсутність системності й однозначності в нормативному використанні аналізованих термінів за змістом ст. 351 КК України, обґрунтовано доцільність внести зміни до диспозиції

ч. 2 ст. 351 КК України, замінивши слово «недостовірної» словом «неправдивої».

5. Науково доведено, що об'єктивна сторона досліджуваних складів злочинів характеризується суспільно небезпечними діями (як дією, так і бездіяльністю), що можуть полягати в: 1) невиконанні законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради (ч. 1 ст. 351 КК України), комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351 КК України); 2) створенні штучних перешкод у їхній роботі; 3) наданні неправдивої (недостовірної) інформації.

Доведено, що невиконання як форму прояву об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, слід розглядати як невчинення обов'язкових (відповідних) дій, так і вчинення дій, щодо яких є заборона чи обмеження. Однак невиконання може стосуватися тільки законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Створенням перешкод необхідно вважати створення нових (які раніше не існували) або відновлення дії раніше наявних, але припинених факторів, обставин та умов, які заважають роботі народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету або тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. Водночас створення перешкод засвідчує їх штучний характер, а тому обґрунтовано пропозицію стосовно доцільності вилучення додаткової вказівки в диспозиціях ч. 1 та 2 ст. 351 КК України на ознаку «штучності» перешкод (таке твердження поділяють 92,8 % респондентів). Наданням неправдивої інформації є активні фізичні або інформаційні дії суб'єкта щодо вираження та доведення до адресата відповідних відомостей.

Момент закінчення злочинів, передбачених ст. 351 КК України, безпосередньо залежить від форми прояву об'єктивної сторони: невиконання законних вимог – з моменту вичерпання терміну для виконання таких вимог; створення перешкод у роботі – з моменту виникнення нових чи поновлення дії (впливу) раніше наявних факторів, обставин та умов, які заважають роботі; надання недостовірної інформації – з моменту надходження такої інформації до адресата.

Назва ст. 351 КК України містить вказівку на два взаємозалежних потерпілих від цього злочину, а сполучник *та*, використаний законодавцем у нині чинній назві норми, значно звужує її сутність. У зв'язку із цим запропоновано змінити назву статті та викласти її в такій редакції: «Перешкоджання діяльності народного депутата України *або* депутата місцевої ради» (таке твердження поділяють 96,7 % респондентів).

6. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 351 КК України, спеціальний – службова особа. Ураховуючи потреби правозастосовної практики та досвід законодавства зарубіжних країн, а також основоположний підхід до логічної побудови структури норм КК України, обґрунтовано необхідність передбачити настання кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради загальним суб'єктом злочину, а вчинення зазначених діянь службовою особою або за попередньою змовою групою осіб доцільно визначити як кваліфікуючу ознаку цих складів злочинів.

7. Зважаючи на вольові й інтелектуальні ознаки суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 351 КК України, що характеризуються виною у формі прямого умислу, обґрунтовано позицію щодо конкретизації форми вини в тексті досліджуваних кримінально-правових норм шляхом доповнення диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України перед словами «невиконання», «створення», «надання» словом «умисне», а слово «завідомо» з абзацу першого ч. 1 ст. 351 КК України виключити.

8. Досліджено особливості відмежування злочинів, передбачених ст. 351 КК України, від суміжних злочинів, передбачених ст. 112, 157, 170, 171, 342, 344, 346, 351-1, 351-2, 358, 366, 386 КК України, та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 188-19 КУпАП. Проаналізовано помилки органів досудового розслідування і судів, яких допускаються під час відмежування цих злочинів. Визначено суміжні (спільні) риси в їхніх елементах, виокремлено ознаки, за якими їх слід відмежовувати під час вирішення питань кримінально-правової кваліфікації. Встановлено, що основними критеріями їх відмежування є: 1) безпосередній об'єкт

посягання; 2) коло осіб, які є потерпілими, та вид їхньої діяльності; 3) спосіб вчинення злочину; 4) суб'єкт злочину; 5) вина, мотив та мета вчинення злочину.

9. Висвітлено основні правила кваліфікації в разі вчинення перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради при сукупності злочинів, а також при конкуренції кримінально-правових норм. Обґрунтовано можливість існування продовжуваного досліджуваного одиничного злочину, що виражається у вчиненні кількох об'єднаних єдиним умислом тотожних діянь щодо перешкоджання як однієї із форм об'єктивної сторони злочину, вчинених у різний час, однак об'єднані єдиним злочинним умислом, спрямованим на досягнення єдиної мети.

10. На підставі проведеного дослідження особливостей кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради розроблено пропозиції для удосконалення досліджуваної статті та запропоновано її нову редакцію:

«Стаття 351. Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради

1. Умисне невиконання законних вимог народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласного, районного, міського, селищного, сільського голови, депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, умисне створення штучних перешкод у їх роботі, умисне надання їм неправдивої інформації, –

караються штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Умисне невиконання законних вимог комітетів Верховної Ради України, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, спеціальних чи тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України, постійних чи тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійної комісії чи тимчасової контрольної комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті,

районної, обласної) ради, умисне створення штучних перешкод у їх роботі, умисне надання неправдивої інформації, –

караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням права обіймати певні посади, або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи за попередньою змовою групою осіб, –

караються обмеженням волі на строк до семи років, позбавленням волі на строк від трьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абасов Г. Г. Конституційно-правовий статус Верховної Ради Автономної Республіки Крим: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2004. 22 с.
2. Акулова Н. В. Кримінально-правова характеристика посягання на життя представника іноземної держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Вищий навчальний заклад «Національна академія управління». Київ, 2018. 239 с.
3. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: КНТ, 2007. 328 с.
4. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ: Атіка, 2012. 321 с.
5. Андрушко П. П. Службова особа як спеціальний суб'єкт злочину. *Юридичний вісник України*. № 25–26. С 12–13.
6. Афиногенов С. В., Ермакова Л. А. Здравомыслов Б. В., Мельникова В. Е. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: учебник / под ред. Б. В. Здравомыслова. М.: Юристъ, 1999. 480 с.
7. Бабаніна В. В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2010. 20 с.
8. Бабаніна В. В. Механізм створення та реалізації кримінального законодавства України: монографія. Київ, ФОП Маслаков, 2019. 512 с.
9. Бабаніна В. В. Історичні аспекти становлення та розвитку кримінального законодавства. *Наук. вісник Херсонського державного університету*. 2013. Спеціальний випуск. С. 88–91.
10. Бабаніна В. В. Концепції проектів кримінальних кодексів України: історико-правове дослідження : Електронне наукове фахове видання «Науковий

часопис Національної академії прокуратури України». 2015. № 1(5). С. 1–7. URL: http://www.pap.in.ua/6_2014/80.pdf.

11. Бабаніна В. В. Лаконічність формулювання змін до закону про кримінальну відповідальність (на прикладі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за окремі військові злочини» від 12 лютого 2015 р. № 194-VIII). *Вісн. Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1(4). С. 309–318.

12. Бабаніна В. В. Співвідношення кримінального права та кримінального закону. *Право і суспільство*. 2017. № 3 Ч. 2. С. 160–165.

13. Бальцій Ю. Ю. Правовий статус міського голови в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2006. 20 с.

14. Бантишев О. Ф., Кузьмін С. А. Хабарництво: кваліфікація та документування: практ. посіб. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2009. 120 с.

15. Бахуринська О. О. Кримінально-правова характеристика порушення вимог законодавства про охорону праці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка, 2007. 20 с.

16. Безклубий І. А., Гриценко І. С., Шевченко О. О. Історія українського права: посібник. Київ: Грамота, 2010. 336 с.

17. Белогриц-Котляревский Л. С. Учебник русского уголовного права. Общая и особенная части. Киев–Петербург–Харьков, 1903. 618 с.

18. Бережний С. Д. Відповідальність за умисне вбивство з корисливих мотивів за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2009. 20 с.

19. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 Київ, 2004. 22 с.

20. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України: монографія. Київ: Атіка, 2005. 316 с.

21. Берзін П. С., Куцевич М. П. Проблеми кримінальної відповідальності за невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України та створення штучних перешкод у його роботі (ч. 1 ст. 351 Кримінального кодексу України). *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 4. С. 20–41.

22. Благоев Е. В. Квалификация преступлений (теория и практика): практикум по спецкурсу. Ярославль: Ярославский госуд. ун-т, 2003. 212 с.

23. Благоев Е. В. Применение уголовного права (теория и практика). СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 505 с.

24. Благоев Е. В. Теория применения уголовного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2005. 32 с.

25. Бондарчук А. С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ, 2019. 269 с.

26. Бородин С. В., Злобин Г. А., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. М.: Юрид. лит. 1972. 258 с.

27. Бортник В. А. Честь та гідність особи як об'єкт злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 212 с.

28. Брич Л. П. Суміжні склади злочинів: поняття та ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 6. С. 102 – 109.

29. Брич Л. П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів: автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2014. 34 с.

30. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 518 с.

31. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

32. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні. Київ, Атіка. 2000. 287 с.
33. Васильєв А. А. Проблеми осудності у кримінальному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 17 с.
34. Вереша Р. В. Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (коментар до ст. 170 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2008. Вип. 11. С. 43–49.
35. Вереша Р. В. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2004. 18 с.
36. Вереша Р. В. Вина у кримінальному праві: навчально-методичний вимір: навч. посіб. Київ: Атіка, 2006. 407 с.
37. Винокуров В. Н. Общественные отношения как объект преступления: за и против. *Государство и право*. 2010. № 1. С. 116–119.
38. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 09.03.2011 у справі № 1-75/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14095969>.
39. Вілкул Т. Л. Руська Правда. Енциклопедія історії України: у 10 т. Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2012. Т. 9. 756 с.
40. Власенко Н. А. Коллизионные нормы в системе советского права. *Правоведение* 1985. № 4. С. 72–76.
41. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
42. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 236 с.
43. Габуда А. С. Відповідальність за опір особам, наділеним владними повноваженнями (з історії українського кримінального права). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2013. Вип. 1. С. 286–296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_1_34.

44. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002. 634 с.

45. Ганова Г. О. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство, вчинене групою осіб за попередньою змовою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 19 с.

46. Гельфанд И. А. Уголовная ответственность за взяточничество. Київ, 1963. 26 с.

47. Генеральна прокуратура України: URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

48. Глистин В. К. Проблемы уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Ленинград: Изд.-во Ленингр. ун-та, 1979. 127 с.

49. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 16 с.

50. Гороховська О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство через необережність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-тут держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 16 с.

51. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 19 с.

52. Горяний С. В. До питання про кримінальну відповідальність за перешкоджання проведенню передвиборної агітації. *Форму Права*. 2013. № 1. С. 205–208.

53. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n492>.

54. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 568 с.

55. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів, 2013. 248 с.

56. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

57. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 229 с.

58. Грудзур О. М. Кримінально-правове розуміння потерпілого від провокації хабара чи комерційного підкупу. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу»* (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 178–180.

59. Грудзур О. М. Об'єкт злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво господарство і право*. 2009. № 12. С. 121–125.

60. Гурбик А. О. Статути Великого князівства Литовського. Енциклопедія історії України: у 10 т. Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2012. Т. 9. 944 с.

61. Гусєва В. О. Сучасний стан наукового забезпечення та перспективи формування методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матер. міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 40-41.

62. Гуславський В. С. Кримінальна відповідальність за порушення правил експлуатації транспорту (ст. 215-2): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС України, 1997. 18 с.

63. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 Харків, 2002. 38 с.

64. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

65. Діордіца І. В. Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2008. 20 с.

66. Довгаль М. В. Протидія насильницьким злочинам проти осіб, які є носіями авторитету органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2017. 274 с.

67. Довгаль М. В. Характеристика особистості злочинця, який вчинив насильницькі злочини проти носіїв авторитету органів державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 321–328.

68. Довідник з історії України / за ред. І. Підкови та Р. Шуста. Київ: Генеза, 1993. 440 с.

69. Донченко О. І. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.

70. Дудоров О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабара : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1994. 196 с.

71. Єгорова В. О. Відмежування незаконного проведення дослідів над людиною від суміжних злочинів. *Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні*: матер. наук. конф. (15 трав. 2008 р., Харків). Харків: Право, 2008. С. 83–86.

72. Єгорова В. О. Криміналізація незаконного проведення дослідів над людиною та його кримінально-правові ознаки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 19 с.

73. Ємельяненко В. В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Національна юридична академія ім. Я. Мудрого, 2009. 20 с.

74. Загиней З. А. Кримінологічний портрет злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 51–57 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/51-zaginej.pdf>.
75. Задорожня Г. В. Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2006. 20 с.
76. Задорожня Г. В. Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 224 с.
77. Задоя К. П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка, 2009. 16 с.
78. Засади запобігання та протидії корупції в Україні: навч. посіб. / Васи́линчук В. І., Чернявський С. С., Юрченко О. М., та ін. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2015. 228 с.
79. Звіряка В. А. Кримінальна відповідальність за угон транспортних засобів, попередження угонів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1999. 18 с.
80. Зражевський О. В. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про захист рослин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: КНУВС, 2010. 19 с.
81. Иногамова-Хегай Л. В. Конкуренция норм уголовного права. М.: Щит-М., 1999. 44 с.
82. Іваненко І. В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2003. 18 с.
83. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
84. Історія держави і права України: курс лекцій / О. О. Шевченко, В. О. Самохвалов, В. П. Капелюшний, М. О. Шевченко. Київ: Вентурі, 1996. 285 с.

85. Казміренко Л. І. Мартенко О. Л. Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять: монографія. Київ: КНТ, 2008. 183 с.
86. Калмыков П. Д. Учебник уголовного права. Часть общая. СПб., 1866. 728 с.
87. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). М. : Аванта+, 2000. 560 с.
88. Кизилев А. Ю. Уголовно-правовое обеспечение управленческой деятельности представителей власти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ульяновск, 2002. 204 с.
89. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.
90. Кириченко Ю. В. Адміністративно-правові засади діяльності міського голови: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2007. 20 с.
91. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства. Часть Общая. Київ, 1891. 1230 с.
92. Кияшко О. О. Посягання на життя державного чи громадського діяча: кримінально-правові та компаративістські аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2019. 271 с.
93. Кісілюк Е. М. Спірні питання щодо встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб. *Адвокат*. № 6. 2008. С. 22–25.
94. Козлов А. П. Система санкций в уголовном праве. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. 119 с.
95. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. *Відомості Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
96. Конституція України від 28.06.1996 (в редакції від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

97. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.

98. Конституція Української соціалістичної радянської республіки від 10.03.1919. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19>.

99. Коржанский Н. И. Квалификация преступлений при конкуренции непосредственных объектов посягательства. *Советская юстиция*. 1972. № 21. С. 20–21.

100. Коржанский Н. И. Правила квалификации преступлений с учетом признаков объекта. *Советское государство и право*. 1985. № 5. С. 81-87

101. Коржанський М.Й. Кримінальне право. Загальна частина: курс лекцій. Київ: Атіка, 2001. 432 с.

102. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Київ: Юрінком-інтер, 1998. 54 с.

103. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Видання 2-ге. Київ: Атіка, 2002. 640 с.

104. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. 656 с.

105. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: лекція. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1997. 112 с.

106. Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2002. 203 с.

107. Корольова-Борсоді Н. В. Правове регулювання виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 205 с.

108. Костенко О. М. *Natura incognita*. Соціальна природа та її закони: збірка філософських есе. Одеса: Фенікс, 2019. 184 с.

109. Костенко О. М. Верховенство закону чи моралі? Проблема правової футурології. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 173–179.

110. Костенко О. М. Про світоглядні основи розбудови прогресивного правопорядку в Україні (до методологічної дискусії у вітчизняній юриспруденції). *Право України*. 2015. № 8. С. 167–185.
111. Костенко О. М. Соціальний натуралізм. Про соціальну природу та її закони. Івано-Франківськ: Петраш К.Т., 2019. 72 с.
112. Костенко О. М. У світлі соціального натуралізму (вибране): вибрані твори. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 812 с.
113. Костенко О. М. Яка Конституція нам потрібна, або Свобода людини проти правової сваволі. *Віче*. 2015. № 13. С. 28–30.
114. Кравцов С. Ф. Проблема предмета преступления в советском уголовном праве. *Вопросы теории и практики борьбы с преступностью*. 1974. 116 с.
115. Красиков А. Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве. Саратов: Издательство саратовского университета, 1976. 120 с.
116. Красиков А. Н. Уголовно-правовая охрана политических, гражданских и иных конституционных прав и свобод человека и гражданина в России. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2000. 104 с.
117. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. *Відомості Верховної ради України*. 2007. № 47–48.
118. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / Андрусів Г. В., Андрушко П. П., Беньківський В. О., Кобзаренко П. В. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.
119. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
120. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 512 с.
121. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін. Київ: Атака, 2008. 376 с.

122. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін. Київ: Атіка, 2009. 408 с.
123. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник та ін. Київ: Атіка, 2009. 744 с.
124. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
125. Кримінальне право. Особлива частина: підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ: Видавництво «Елтон–2», 2012. 780 с.
126. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
127. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. 5-те вид. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 800 с.
128. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид.. Т. 2: Особлива частина. Харків: Право, 2013. 1040 с.
129. Кримінальний Кодекс УСРР 1960 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.
130. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. М.: Юристь, 1999. 304 с.
131. Кузнецов В. В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 40 с.
132. Кульчицька О. В. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій Верховної Ради України: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ: Б.в., 2010. 210 с.
133. Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка, 2007. 20 с.

134. Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти: монографія. Київ: Юридична думка, 2009. 332 с.

135. Лабенская Л. Л. Правовой статус депутатов местных советов: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Киев. национ. ун-т им. Т. Шевченко. Киев, 2004. 186 с.

136. Ладнюк В. Р. Визначення кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 170–176.

137. Ладнюк В. Р. Внесення змін до референтного законодавства України – ще один крок до модернізації Конституції України. *Правові реформи* : матеріали VI Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 186–188.

138. Ладнюк В. Р. Історичні аспекти розвитку кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. *Право UA*. 2016. № 2. С. 222–229.

139. Ладнюк В. Р. Комітети та тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України як потерпілі від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 24 груд. 2015 р.). Київ, 2015. С. 180–183.

140. Ладнюк В. Р. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 396–400.

141. Ладнюк В. Р. Надання завідомо неправдивої інформації або надання недостовірної інформації як форми прояву суспільно небезпечного діяння об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку* : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна (Київ, 23 берез. 2017 р.). Київ, 2017. С. 80–82.

142. Ладнюк В. Р. Невиконання законних вимог як форма прояву об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Верховенство права*. 2019. № 1. С. 219–225.

143. Ладнюк В. Р. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. Дню української писемності та мови (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ, 2015. С. 259–262.

144. Ладнюк В. Р. Предоставление заведомо ложной или недостоверной информации как форма проявления объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 351 УК Украины. *Legea și viața (Закон и Жизнь)*. 2019. № 4/2. С. 107–110.

145. Ладнюк В. Р. Службова особа як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Європейські перспективи*. 2019. № 2. С. 168–174.

146. Ладнюк В. Р. Створення штучних перешкод у роботі народного депутата України чи депутата місцевої ради або комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як форма прояву об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукр. конф. (Львів, 29 берез. 2019 р.). Львів, 2019. С. 217–220.

147. Ладнюк В. Р. Структура суспільних відносин як обов'язкова ознака основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 298–302.

148. Ладнюк В. Р. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 8. С. 45–50.

149. Ладнюк В. Р. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України як

потерпілі від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг, 2016. С. 115–118.

150. Ладнюк В. Р. Щодо питання про визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Т. 2. С. 184–189.

151. Лащук Є. В. Предмет злочину у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.

152. Лащук Є. В. Предмет злочину у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 262 с.

153. Лихова С. Я. Злочини проти громадських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 529 с.

154. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.

155. Лінецький С. В., Крижанівський В. П., Крук О. І Діяльність народного депутата України у Верховній Раді України: посібник для народних депутатів України. Київ: Друкарський дім Олега Федорова, 2019. 104 с.

156. Лісова Н. В. Деякі аспекти кримінальної відповідальності при перевищенні меж крайньої необхідності. *Вісник прокуратури*. 2006. № 9. С. 83–89.

157. Лісова Н. В. Крайня необхідність чи зловживання службовим становищем? (Проблеми кваліфікації). *Актуальні проблеми правознавства*: конф. молод. учених та здобув. Харків: Національна юридична академія ім. Я. Мудрого, 2006. С. 211–2013.

158. Лубенська Л. Л. Павовий статус депутатів місцевих рад: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2004. 20 с.

159. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 304 с.

160. Малишев В. С. Амністія як елемент правової політики держави у сфері протидії злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08 / Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013. 196 с.

161. Малков В. П. Конкуренция уголовно-правовых норм и её преодоление. *Советское государство и право*. 1975. № 3. С. 59–66.

162. Малыхин В. И. Квалификация преступлений. Теоретические вопросы: учеб. пособие. Куйбышев: Куйбышевский государственный университет, 1987. 99 с.

163. Мамчур В. М. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи або її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 20 с.

164. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Київ: Атіка, 2003. 224 с.

165. Мартенко О. Л. Психологічний аналіз окремих кримінально-правових понять (за чинним КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06. Київ, 2005. 19 с.

166. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.

167. Медіна Л. П. Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. 157, 158, 159 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2004. 20 с.

168. Миренский Б. А. Вопросы квалификации преступлений органами внутренних дел. Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1980. 62 с.

169. Мироненко О. М. Українська держава. *Українське державотворення: невитребуваний потенціал*. Київ, 1997. С. 245–252.

170. Митрофанов І. І. Проблеми визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності. *Право і суспільство*. 2010. № 1. С. 88–93.
171. Михайлов О. О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 18 с.
172. Мойсик В. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 20 с.
173. Моховой М. Б. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений, посягающих на представителей власти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08: Краснодар, 2004. 230 с.
174. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ, Логос, 1998. 324 с.
175. Музика А. А., Лащук Є. В. Потерпілий від злочину: кримінально-правова концепція. *Наука і правоохорона*. 2010. № 4 (10). С. 112–124.
176. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.
177. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. Київ: Атіка, 1999. 259 с.
178. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
179. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель. Харків: Право, 2009. 596 с.
180. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 5-те вид., переробл. та допов. Київ: Юрид. думка, 2008. 1216 с.
181. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

182. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: курс лекций. М.: БЕК, 1996. 560 с.
183. Незнамова З. А. Коллизии в уголовном праве: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. Екатеринбург: Уральская государственная юридическая академия, 1995. 36 с.
184. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. М., 1960. 228 с.
185. Новичков В. Е. Ответственность, состав и разграничение преступлений в теории квалификации и уголовно-правовой футурологии: учебное пособие. М.: Мос. гос. социол. ун-т, 1998. 53 с.
186. Новое уголовное уложение, Высочайше утвержденное 22 марта 1903 года. СПб.: Изд. В. П. Анисимова, 1903. 250 с.
187. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М.: Изд-во НОРМА, 2001. 208 с.
188. Омельченко М. І. Питання розвитку кримінального законодавства України щодо встановлення порядку поводження з майном, на яке накладено арешт, або яке описано чи підлягає конфіскації. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія: Юридичні науки. 2010. № 4. С. 220–225.
189. Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка, 2003. 16 с.
190. Отечественное законодательство XI–XX веков: пособие для семинаров / под ред. О. И. Чистякова. Часть I (XI–XIX вв.). Москва: Юристъ, 2009. 462 с.
191. Павлишин О. Й. Універсали Української Центральної Ради. Довідник з історії України: У 3-х т. Київ, 1994, 1996, 1999. 876 с.
192. Паламарчук Л. С. Словник української мови. Українська мова: енциклопедія. Київ: «Укр. енцикл.», 2004. 612 с.

193. Панов М. І. Поняття злочину (коментар до Кримінального кодексу України). *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 1. С. 88–95.
194. Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. Проблеми законності: академ. зб. наук. пр. Харків : Право, 2009. Вип. 100. С. 291–304.
195. Пасека О. Ф. До питання про доцільність визнання юридичної особи суб'єктом злочину. *Наук. вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2007. Вип. 2. С. 240–248.
196. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2003. 16 с.
197. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2018. 228 с.
198. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1961. 366 с.
199. Плисюк Н. М. Умисне вбивство при перевищенні необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 19 с.
200. Політова А. С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. унтет ім. Т. Шевченка, 2007. 20 с.
201. Постышев С. В. Учебник уголовного права. Общая часть. М., 1923. 278 с.
202. Права, по которым судится малороссийский народ. 1743. 969 с.
203. Присяжний В. М. Кримінальна відповідальність за забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: КНУВС, 2006. 20 с.

204. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

205. Приходько Х. В. Представницька функція Верховної Ради – парламенту України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Ін-т зак-ва Верховної Ради України, Київ, 2004. 199 с.

206. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

207. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 № 90/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/90-98>.

208. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009 № 1507-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1507-17>.

209. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 № 314-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/314-18/paran6#n6>.

210. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 7.04.2011 № 3207-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3207-17>.

211. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів: Закон України від 14.05.2015 № 421-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/421-19/paran7#n7>.

212. Про внесення змін і доповнень до Закону УРСР «Про районну Раду депутатів трудящих УРСР»: Закон УРСР від 13.12.1979. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T795437.html.

213. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/paran185#n185>.

214. Про затвердження Положення про Спеціальну контрольну комісію Верховної Ради України з питань приватизації: постанова Верховної Ради України від 24.06.1993 № 3317-XII. URL: http://scpp.rada.gov.ua/skk-privat/control/uk/publish/article;jsessionid=788F8F45C9FE47D017D191DCFF9FDDA1?art_id=45089&cat_id=45060.

215. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/116-15>.

216. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/№ 280/97](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/№%20280/97).

217. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-VIII>.

218. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 07.12.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12#o580>.

219. Про міську, районну в місті Раду народних депутатів УРСР: Закон УРСР від 15.07.1971 № 26-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T710025.html.

220. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: постанова Верховної Ради України від 4.12.2014 № 2-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/22-viii>.

221. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 13. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

222. Про приватизацію державного майна: Закон України від 4.03.1992 № 2163-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/print1433781035991662>.

223. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-VI>.

224. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим: Закон України від 22.12.2006 № 533-V. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/533-19>.

225. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.

226. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.

227. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>.

228. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин конфлікту в Закарпатській області: постанова Верховної Ради України від 14.07.2015 № 598-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/598-19>.

229. Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань перевірки фактів порушень під час проведення повторного голосування на виборах Криворізького міського голови 15.11.2015: постанова Верховної Ради України від 26.11.2015 № 849-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/849-19>.

230. Проект Кримінального кодексу України від 15.05.1998 р. № 1029-1. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=3885&pf35401=3917.

231. Прохніцький О. В. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

232. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.

233. Радченко О. І. Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна академія внутрішніх справ України, Україна, Київ, 2005. 194 с.

234. Рарог А. И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Спб.: Юрид центр Пресс, 2003. 279 с.

235. Рішення Конституційного Суду України від 10.04.2003 у справі № 1-14/2003 за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 17, частини другої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про гарантії діяльності народного депутата України). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-03>.

236. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2008. 20 с.

237. Рудый Н. К. Преступления против порядка управления, посягающие на служебную деятельность и личность представителей власти: сравнительный анализ законодательства России и стран СНГ: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Рос. ун-т дружбы народов. М., 2009. 325 с.

238. Руська правда XI–XII ст. за списком 1282 року. Історія української мови. Хрестоматія X–XIII ст. – Житомир: Полісся, 2015. 352 с.

239. Саско О. І. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (аналіз складу злочину): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львів. націон. ун-т ім. І. Франка, 2007. 18 с.

240. Сауляк С. Ф. Проблема конкуренции уголовно-правовых норм: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Академия МВД СССР. М., 1990. 20 с.

241. Сауляк С. Ф. Проблема конкуренции уголовно-правовых норм: дисс. ... канд. юрид наук: 12.00.08. М.: Ордена Трудового Красного Знамени Академия МВД СССР, 1990. 186 с.

242. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления. Київ: Наукова думка, 1978. 303 с.

243. Світличний О. О. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2012. 20 с.

244. Седлецький О. О. Кримінологічна характеристика злочинів проти осіб, які представляють авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 169–175.

245. Семенюк О. О. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум. Київ: Вид-во ТОВ «НВП» Інтерсервіс», 2012. 212 с.

246. Семенюк О. О. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.

247. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2006. 208 с.

248. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.

249. Сергиевский Н. Д. Русское уголовное право. Часть Общая : пособие к лекциям. СПб., 1908. 385 с.

250. Словник української мови : в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т. IX : С. 1978. 840 с.

251. Словник української мови : в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т. VI : П – ПОЇТИ. 1975. 832 с.

252. Словник української мови : в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т. XI : Х – Ь. 1980. 699 с.

253. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т. VII: ПОЇХАТИ–ПРИРОБЛЯТИ. 1976. 722 с.

254. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т. 1 : А–В. 1970. 799 с.

255. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970. 1980. Т. V : Н–О. 1974. 840 с.
256. Слуцька Т. І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2010. 20 с.
257. Слуцька Т. І. Поняття службової особи: кримінально-правовий аналіз. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 168–175.
258. Соловйов Е. П. Теоретичні та практичні питання кримінальної відповідальності за фіктивні дії в підприємстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.
259. Соловйова А. М. Кримінально-правова характеристика примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2005. 18 с.
260. Сотніченко В. С. Юридична особа як суб'єкт кримінальної відповідальності: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 18 с.
261. Сотула О. С. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003. 201 с.
262. Спасович В. Д. Учебник уголовного права. Т. 1. Вып. 1. Спб., 1863. С. 83–94.
263. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Минск. АН БССР. 1960. (рос.) (Сигизмунд I. Статут 1529 г.)
264. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года. Мінск, 2003. С. 35–263. За виданням 1855 року.
265. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. 4 кн. / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса, 2002–2004. 568 с.
266. Стрельцов Є. Л. Об'єкт і кваліфікація злочинів. *Вісник академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 131–134.

267. Строкова І. І. Кримінальна відповідальність за геноцид (порівняльний аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Київ. націон. ун-т ім. Т. Шевченка, 2010. 18 с.

268. Сулайманов М. Х. Уголовно-правовая борьба с преступлениями, посягающими на деятельность представителей власти и общественности по охране общественного порядка: дисс. ... канд. юрид. наук. Ташкент, 1984. 204 с.

269. Таганцев Н. С. Курс русского уголовного права: Часть общая. Кн. 1: Учение о преступлении. С.-Пб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1874. 292 с.

270. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: лекции. Часть общая. Т. 1. Изд. 2-е, пересм. и доп. С.-Пб.: Гос. Тип., 1902. 823 с.

271. Таможник Е. Л. Преступления против законной деятельности представителей власти: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Тамбов, 2006. 296 с.

272. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике: монографія. Київ: Юрінком. 1995. 208 с.

273. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве: учеб. пособие. Харьков: Вища шк. Изд-во при ХГУ, 1988. 198 с.

274. Терентьев В. І. Відповідальність спеціального суб'єкту злочину за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 20 с.

275. Тихонова Є. А. Парламентарна республіка як можлива і доцільна форма української державності. *Проблеми державно-правової реформи в Україні*. Київ: Ін-т закон-ва Верховної Ради України, 1997. Вип. 3. 348 с.

276. Томсинов В. А. Создание «Полного собрания законов» и «Свода законов» Российской империи. *Юридическое образование и юриспруденция в России в первой четверти XIX века*. М.: Зерцало-М, 2011. С. 237—278.

277. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления. *Избранные труды*. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 898 с.

278. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. 243 с.
279. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1951. 387 с.
280. Уголовное право России. Особенная часть: учебн. 2-е изд. / под ред. В. П. Ревина. М.: Юстици информ, 2009. URL: <https://www.lawmix.ru/commlaw/1880>.
281. Уголовное право России. Практический курс / Под общ. ред. А. И. Бастрыкина; под науч. ред. А. В. Наумова. 3-е изд. М., 2007. 808 с.
282. Уголовное право. Общая часть: учебник для вузов. / под ред. И. Я. Козаченко, З. А. Незнамовой. М., 1999. 516 с.
283. Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. М.: Зеркало. М., 2001. 144 с.
284. Уголовный кодекс Азербайджанской республики. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 325 с.
285. Уголовный кодекс Болгарии. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=149>.
286. Уголовный кодекс Голландии. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242430&subID=100100457,100100459,100100474,100100988#text>
287. Уголовный кодекс Грузии. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID>.
288. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. С. С. Беляев; пер. с датск. и англ. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. 230 с.
289. Уголовный кодекс Испании / под ред. Н. Ф. Кузнецова, Ф. М. Решетников. М.: Зеркало-М, 1998. 218 с.
290. Уголовный кодекс Латвийской Республики. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 313 с.
291. Уголовный кодекс Республики Армения. URL: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1319&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more1319>.
292. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск: Амсифея, 2006. 335 с.

293. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3.07.2014 № 226-V ЗРК.
URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226>.

294. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002 № 985-XV.
Правовые акты Молдавии. URL:
<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view>.

295. Уголовный кодекс Республики Польша. URL:
<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110058,100110091,100110257#text>

296. Уголовный кодекс Российской Федерации. URL:
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/4e55ae6b39c49996e745765a7f188b8cbe54fb0a/.

297. Уголовный кодекс Украины: комментарий / Бабий А. П., Гончар Т. А., Загика А. В., Кармазин Ю.А. и др. Харьков, ООО Одиссей, 2001. 960 с.

298. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д. А. Шестакова; пер. с нем. Н. С. Рачковой. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 524 с.

299. Уголовный кодекс Франции. URL:
<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243018&subID=100104265,100104266,100104300,100104881#text>

300. Уголовный кодекс Швейцарии. Перевод с немецкого / науч. ред. А. В. Серебрянникова. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 350 с.

301. Узагальнення судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (статті 32, 33, 35 Кримінального кодексу України). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007700-08>.

302. Усенко І. Б. Кодифікаційні роботи в УСРР / Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2007. 528 с. URL:
http://www.history.org.ua/?termin=Kodyfikaciyni_roboty_V_USRR.

303. Фейербах Л. А. Избранные произведения: в 2 т. М. : Госполитиздат, 1955. Т. 1. 675 с.
304. Фельдштейн Г. С. Главные течения в истории науки уголовного права в России. М.: Зерцало-М, 2003. 544 с.
305. Фесенко Е. В. Смежные составы преступлений и их разграничение. *Проблемы правоведения*. Киев., 1988. Вып. 49. С. 114–119.
306. Фесенко Є. В. Злочини проти громадської безпеки та проти здоров'я населення: питання розмежування. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*: матеріали міжнарод. наук.-практ. семінару (1–2 жов. 2002 р., Харків). Харків, 2003. С. 114–116.
307. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони. Київ: Атіка, 2004. 280 с.
308. Фесенко Є. В. Специфічні ознаки суміжних складів злочинів. *Сучасні проблеми держави та права*. Київ: Либідь, 1990. С. 112–115.
309. Философский словарь: под ред. И. Т. Фролова. Москва : Политиздат, 1987. 590 с.
310. Фоменко М. В. Кримінально-правова характеристика перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Харків, 2017. 18 с.
311. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. 362 с.
312. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2005. 440 с.
313. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. 332 с.

314. Фріс П. Л., Медицький І. Б. Юридична особа як суб'єкт злочину за законодавством країн Європи та Америки. *Наук. вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2007. Вип. 3. С. 338–344.

315. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления. *Сборник ученых трудов Свердловского юридического института*. 1969. Вып. 10. С. 184–225.

316. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2007. 557 с.

317. Харь І. О. Кримінально-правова охорона атмосферного повітря: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2010. 20 с.

318. Хахулина К. С. Конкуренция уголовно-правовых норм и ее преодоление в процессе их применения: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Казань: Казанский гос. ун-т им. В. И. Ульянова-Ленина, 1984. 192 с.

319. Хахулина К. С. Понятие конкуренции уголовно-правовых норм. *Сборник аспирантских работ. Общественные науки. Право*. Казань: Издательство Казанского ун-та, 1976. С. 36.

320. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ: Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.

321. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. для вищих навч. закладів і ф-тів: у 2 т. Київ: Вид-во «Ін Юре», 1997. Т. 1. 576 с.

322. Худякова Н. Ю. Кримінально-правова характеристика службової недбалості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.

323. Хун А. З. Объект уголовно-правовых отношений: содержание и различение со сходными понятиями. *Уголовное право*. 2003. № 4. С. 64–66.

324. Хуторянський О. В. Кримінально-правова характеристика ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.

325. Чайка В. О. Кримінальна відповідальність за посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Академія адвокатури України, 2012. 16 с.

326. Чернецька О. В. Конституційно-правовий статус депутатів місцевих рад в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2006. 190 с.

327. Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.

328. Шакин В. Б. Преодоление конкуренции уголовно-правовых норм при квалификации преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 2004. 23 с.

329. Шамара О. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень. *Юридичний радник*. 2009. № 6. URL: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/?m=lastnum&art=791>.

330. Шевченко О. В. Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 20 с.

331. Яковлів А. І. Український кодекс 1743 року «Права, по которым судится малороссійській народ»: його історія джерела та систематичний виклад змісту. Мюнхен: Заграва, 1949. 210 с.

332. Ярошенко О. Д. Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 20 с.

333. Akimov M. Criminal offences against election rights: problems of their aggravating and extra aggravating vestiges. *Application of English language in the teaching*

of criminal legal disciplines: Interuniversity Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, June 6, 2019). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/14272>.

334. Akimov M., Politova A. Definition of corrupt crimes and practice of application of some articles of Criminal Code of Ukraine in corruption counteraction. *The institutionalization of public relations in the fight against corruption: the experience of countries of Eastern and Western legal traditions (universal theoretical framework for relevant anti-corruption law of Ukraine)*: collective monograph. Volume 2 Tallinn: Baltija Publishing, 2019. 448 p. Pp. 168–187.

335. Babanina V. Definition of criminal legislation and its correlation with criminal law. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 133–145.

336. Babanina V. Significance of some legal principles at the stage of creation of criminal legislation. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 163–171.

337. Babanina V. Structure of mechanism of implementation of Criminal legislation. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 81–86.

338. Ingthorsson R. D. The Natural vs. The Human Sciences: Myth, Methodology and Ontology. *Discusiones Filosóficas*. № 22. January–June, 2013. S. 13–29.

339. International Covenant on Civil and Political Rights d.d. Dec. 16, 1966. Access from legal reference system «Consultant Plus». URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?chapter=4&clang=_en&mtdsg_no=IV-4&src=IND (date of access: 02.11.2018).

340. Ladniuk V. The creation of artificial barriers as a form of manifestation of objective side of impediment of activities of people's deputy of Ukraine and deputy of local council. *Application of English Language in the Teaching of Criminal Legal Disciplines* : materials of Interuniversity Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 67–70.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведені дані анкетування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України щодо вивчення практичних проблем кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Питання анкети		Кількість	%
1		2	3
1. Відомості щодо опитаних:			
Опитано працівників слідчих підрозділів Національної поліції України загалом:		430	100,0
<i>1.1. З них обіймають посаду:</i>			
	слідчого	216	50,2
	старшого слідчого	105	24,4
	старшого слідчого в особливо важливих справах	30	7,0
	заступника начальника відділу (відділення)	51	11,9
	начальника відділу (відділення)	28	6,5
<i>1.2. Опитані мають стаж роботи в Національній поліції України (правоохоронних органах):</i>			
	до 1 року	215	50,0
	від 1 до 5 років	125	29,1
	від 5 до 10 років	58	13,5
	понад 10 років	32	7,4
<i>1.3. Опитані мають стаж роботи в слідчих підрозділах Національної поліції України (правоохоронних органах):</i>			
	до 1 року	301	70,0
	від 1 до 5 років	83	19,3
1		2	3

	від 5 до 10 років	33	7,7
	понад 10 років	13	3,0
2. Чи є необхідність збереження кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради?			
	так	376	87,4
	ні	54	12,6
	власний варіант _____	0	0
3. Чи є, на Вашу думку, неточності у формулюванні змісту ст. 351 КК України?			
	так, формулювання містить певні неточності	395	91,8
	ні, формулювання не містить неточностей	35	8,2
	власний варіант _____	0	0
4. Чи необхідним, на Вашу думку, є вдосконалення ст. 351 КК України?			
	так, така необхідність є	341	79,3
	ні, такої необхідності немає	86	20
	власний варіант _____	3	0,7
5. Які суспільні відносини, на Вашу думку, слід визнавати видовим об'єктом перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради?			
	суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників	340	79,0
	суспільні відносини щодо охорони життя та здоров'я народного депутата України та депутата місцевої ради	37	8,6
	1	2	3

	суспільні відносини щодо охорони прав і свобод народного депутата України та депутата місцевої ради	48	11,2
	власний варіант _____	5	1,2
6. Чи доцільно, на Ваш погляд, до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, додати також сільських, селищних, міських голів, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим?			
	так	389	90,5
	ні, у жодному разі	41	9,5
	власний варіант _____	0	0
7. Чи доцільно, на Ваш погляд, внести зміни до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України шляхом розширення переліку потерпілих від злочину, додавши до нього комітети Верховної Ради України; тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України; спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України; постійні та тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим; постійні комісії і тимчасові контрольні комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради?			
	так	395	91,9
	ні, у жодному разі	35	8,1
	власний варіант _____	0	0
	1	2	3

8. Чи доцільно, на Ваш погляд, з огляду на зміст ст. 351 КК України, змінити її назву з «Перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» на «Перешкодження діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради»?			
	так	416	96,7
	ні, у жодному разі	14	3,3
	власний варіант _____	0	0
9. Чи доцільно, на Ваш погляд, внести зміни до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України, замінивши слово «недостовірної» словом «неправдивої»?			
	так	401	93,3
	ні, у жодному разі	29	6,7
	власний варіант _____	0	0
10. Чи доцільно, на Ваш погляд, внести зміни до диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України, виключивши ознаку «штучності» перешкод?			
	так	399	92,8
	ні, у жодному разі	31	7,2
	власний варіант _____	0	0
11. Чи доцільно, на Ваш погляд, визнати суб'єктом перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради загального суб'єкта злочину, а вчинення перешкодження службовою особою – кваліфікуючою ознакою?			
	1	2	3
	так	364	84,6

	ні, у жодному разі	58	13,5
	власний варіант _____	8	1,9
12. Яку кваліфікуючу ознаку необхідно додатково передбачити в ч. 3 ст. 351 КК України?			
	вчинення злочину з корисливих мотивів	28	6,5
	вчинення злочину групою осіб	387	90,0
	власний варіант _____	15	3,5

Аналітична довідка
щодо результатів анкетування працівників слідчих підрозділів Головного управління Національної поліції у м. Києві та головних управлінь Національної поліції десяти областей України стосовно питань кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Анкетування було проведено в період з 04 квітня 2016 р. до 05 квітня 2019 р. на базі Національної академії внутрішніх справ і підрозділів Головного управління Національної поліції у м. Києві та головних управлінь Національної поліції десяти областей України стосовно питань кримінально-правової характеристики перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, а також з метою вивчення практичних проблем кваліфікації цих злочинів.

Загалом було опитано 430 респондентів – працівників Національної поліції України, які на час анкетування: а) проходили службу в практичних підрозділах; б) висловили бажання взяти участь (особисту) у проведенні анкетування.

Підставами для проведення анкетування була наявність у респондентів досвіду практичної роботи на відповідних посадах і власного бачення щодо особливостей кваліфікації злочинів, передбачених ст. 351 КК України, усвідомлення їх практичного значення під час розслідування цієї категорії справ.

Респондентам було запропоновано відповісти на дванадцять запитань, розподілених на дві групи. Перша група охоплювала загальні питання (займана посада, досвід роботи в Національній поліції (правоохоронних органах)). Друга група стосувалася практичних питань щодо конструкції ст. 351 КК України, аспектів її вдосконалення та проблем кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради.

Логічний зміст запитань було сконцентровано на тому, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та раціональні відповіді респондентів. Під час аналізу відповідей, наданих на перший блок питань, було встановлено, що 50,2 % респондентів працюють на посаді слідчого, 24,4 % – старшого слідчого, 7,0 % – старшого слідчого в особливо важливих справах, 11,9 % – заступника начальника відділу (відділення) і 6,5 % – начальника відділу (відділення). Із їх числа 7,4 % мають досвід роботи в правоохоронних органах понад 10 років, 13,5 % – від 5 до 10 років, 29,1 % – від 1 до 5 років, 50,0 % – до 1 року. Крім того, 19,3 % респондентів мають досвід роботи в слідчих підрозділах Національної поліції України від 1 до 5 років, 7,7 % – від 5 до 10 років, 70,0 % – до 1 року і 3,0 % – понад 10 років.

На підставі аналізу відповідей на запитання другого блоку (запитання 2–12) можна дійти висновку, що переважна більшість опитаних (376 із 430, або 87,4 %) поділяють необхідність кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради; не вважають її необхідною 54 респонденти (12,6 %). Водночас 395 опитаних працівників слідчих підрозділів Національної поліції України (91,8 %) зазначають, що формулювання змісту норми, яка передбачає відповідальність за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК України), є недосконалим (неточним). Лише 35 опитаних (8,2 %) не поділяють таку позицію. З-поміж опитаних 341 особа (79,3 %) вважає, що варто вдосконалити ст. 351 КК України; заперечили таку необхідність 86 респондентів (20 %); натомість власний варіант відповіді на це запитання запропонували троє опитаних (0,7 %).

Позицію, згідно з якою видовим об'єктом злочинів, передбачених ст. 351 КК України, слід визнати суспільні відносини, що забезпечують авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх окремих представників, поділяють 340 із 430 опитаних працівників слідчих підрозділів Національної поліції України (79 %). Також 37 опитаних (8,6 %) схвалюють думку, що видовим об'єктом слід визнати суспільні відносини щодо охорони життя та

здоров'я народного депутата України та депутата місцевої ради; 48 (11,2 %) – суспільні відносини щодо охорони прав і свобод народного депутата України та депутата місцевої ради; лише 5 осіб (1,2 %) мають особисте бачення щодо визначення видового об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України.

На думку респондентів, до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 351 КК України, доцільно додати також: сільських, селищних, міських голів, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (389 із 430 опитаних, або 90,5 %); лише 41 респондент (9,5 %) вважає, що такої необхідності немає; до переліку потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України, – комітети Верховної Ради України, тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України, спеціальні й тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України, постійні та тимчасові комісії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійні комісії та тимчасові контрольні комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної) ради (395 із 430 опитаних, або 91,9 %); водночас 35 респондентів (8,1 %) вважають, що такої необхідності немає.

Необхідність з огляду на зміст ст. 351 КК України змінити її назву з «Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» на «Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради» засвідчили 416 із 430 опитаних (96,7 %). Водночас 14 респондентів (3,3 %) вважають, що це недоцільно.

Крім того, 401 із 430 (93,3 %) опитаних схвалюють необхідність внесення зміни до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України шляхом заміни слова «недостовірної» на «неправдивої». Натомість 29 (6,7 %) респондентів вважають, що такої необхідності немає.

Обстоюють доцільність внесення змін до диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України стосовно виключення ознаки «штучності» перешкод 399 із 430 (92,8 %) опитаних; 31 (7,2 %) заперечує таку необхідність.

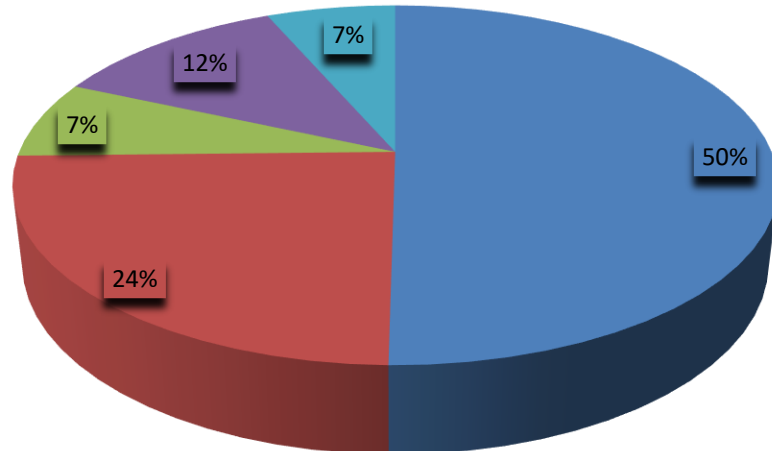
На запитання «Чи доцільно, на Ваш погляд, визнати суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради загального суб'єкта злочину, а вчинення перешкоджання службовою особою – кваліфікуючою ознакою?» 364 (84,6 %) респонденти відповіли схвально. Заперечують таку позицію 58 респондентів (13,5 %), а 8 (1,9 %) – надали власний варіант відповіді на це питання. На думку 387 опитаних (90,0 %), найвагомим для кваліфікації перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради є доповнення ч. 3 ст. 351 КК України кваліфікуючою ознакою у вигляді вчинення зазначеного злочину групою осіб. Натомість ознаку вчинення злочину з корисливих мотивів пропонують як доповнення лише 28 осіб (6,5 %). Власний варіант відповіді запропонували 15 із 430 (3,5 %) респондентів.

На підставі аналізу проведеного анкетування можна стверджувати, що елементи новизни дисертаційного дослідження оцінено з високим рівнем вірогідності (практичні пропозиції мають цінність і є важливими в сучасній правозастосовній діяльності), їх позитивно сприйняли працівники слідчих підрозділів Головного управління Національної поліції у м. Києві та головних управлінь Національної поліції десяти областей України.

**Узагальнені результати
анкетування працівників слідчих підрозділів Головного управління
Національної поліції у м. Києві та головних управлінь Національної поліції
десяти областей стосовно питань кримінально-правової характеристики
перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої
ради**

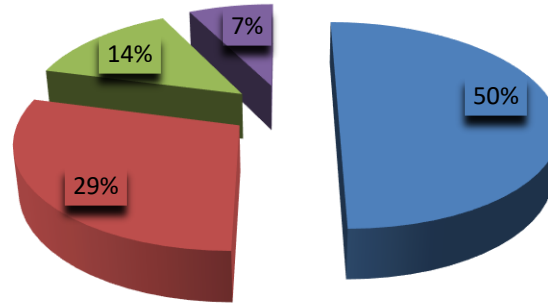
Анкетування працівників слідчих підрозділів Національної поліції України

- слідчі;
- старші слідчі;
- старші слідчі в особливо важливих справах;
- заступники начальників відділу (відділення);
- начальники відділу (відділення).

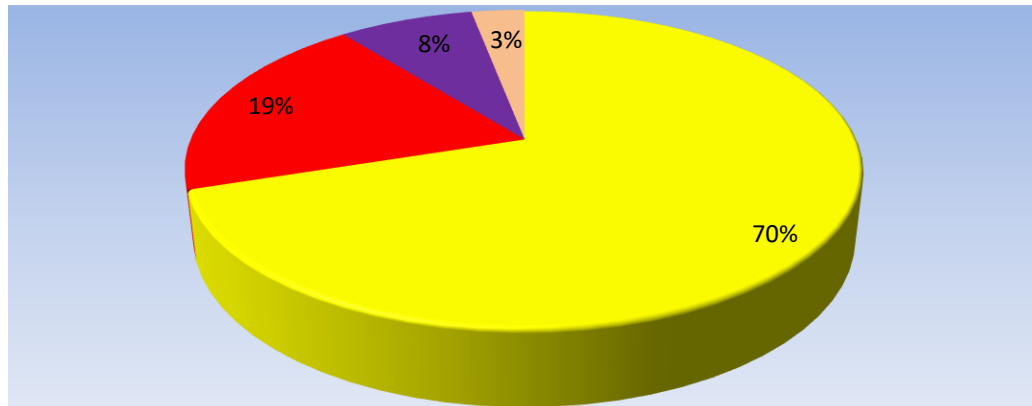
Стаж роботи опитаних працівників у Національній поліції України (правоохоронних органах)

■ до 1 року; ■ від 1 до 5 років; ■ від 5 до 10 років; ■ більше 10 років.

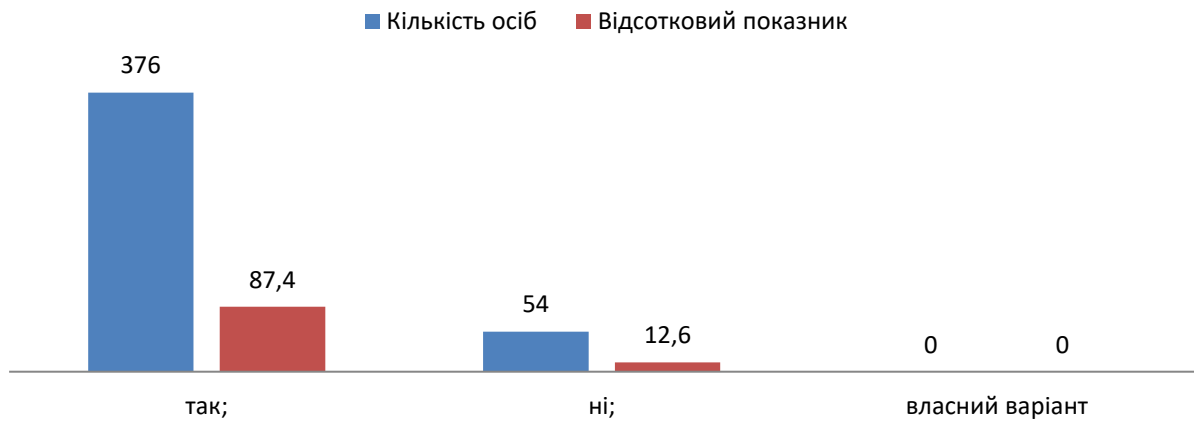

Стаж роботи опитаних працівників у слідчих підрозділах Національної поліції України (правоохоронних органах)

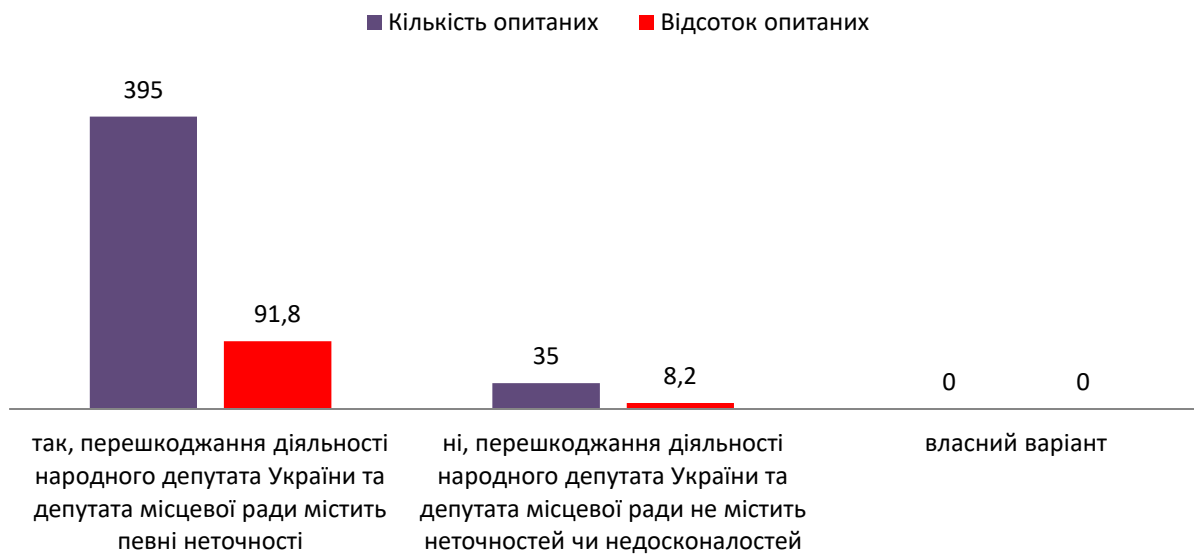
■ до 1 року; ■ від 1 до 5 років; ■ від 5 до 10 років; ■ більше 10 років.

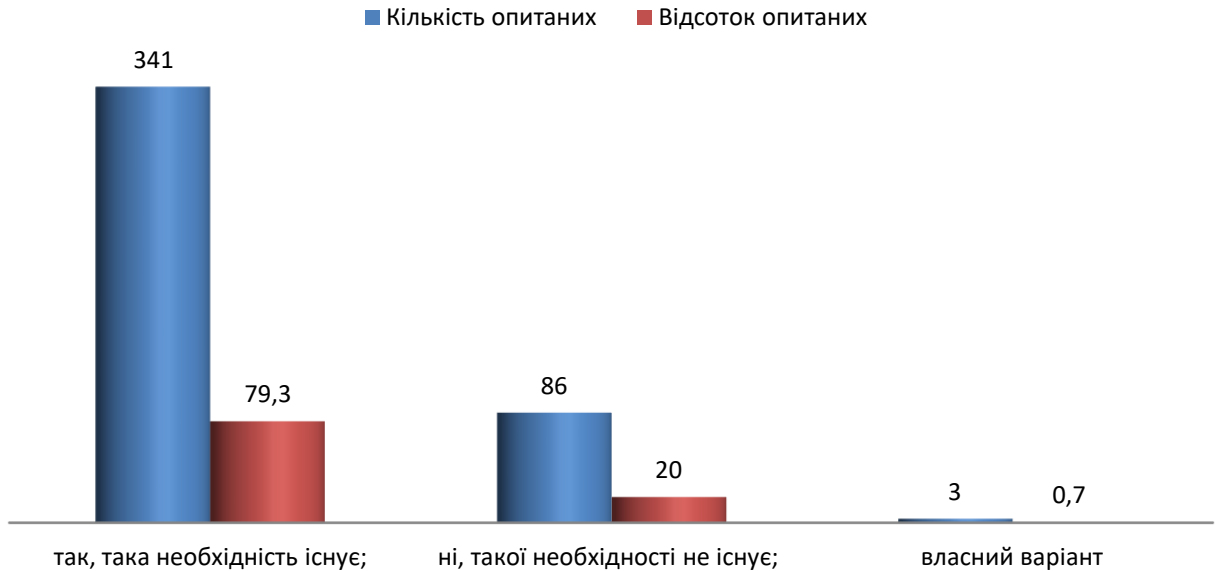
Необхідність збереження кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Неточності формулювання змісту ст. 351 КК України

Необхідність удосконалення ст. 351 КК України

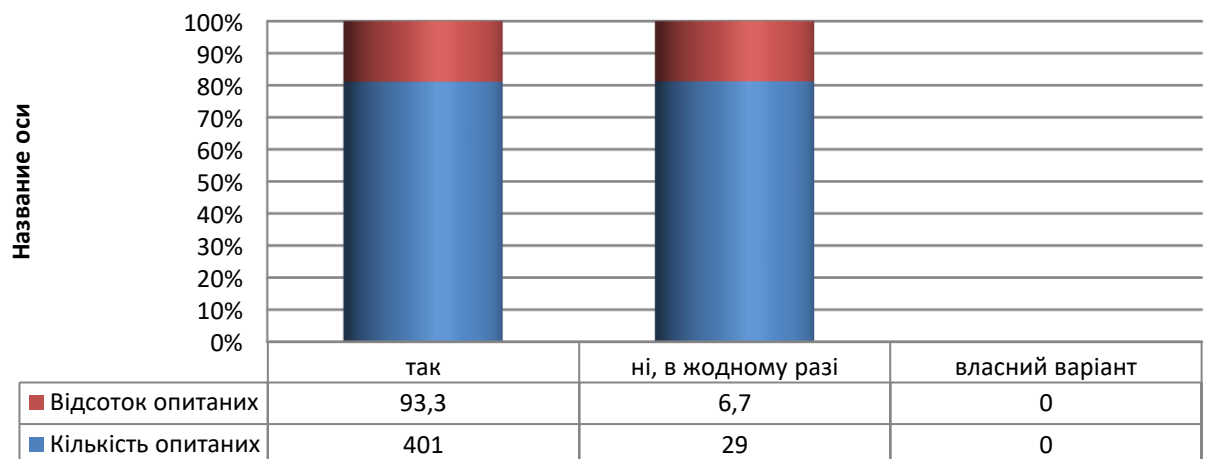
Суспільні відносини, які слід визнавати видовим об'єктом перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Доцільність з огляду на зміст ст. 351 КК України змінити її назву з «Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» на «Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради»

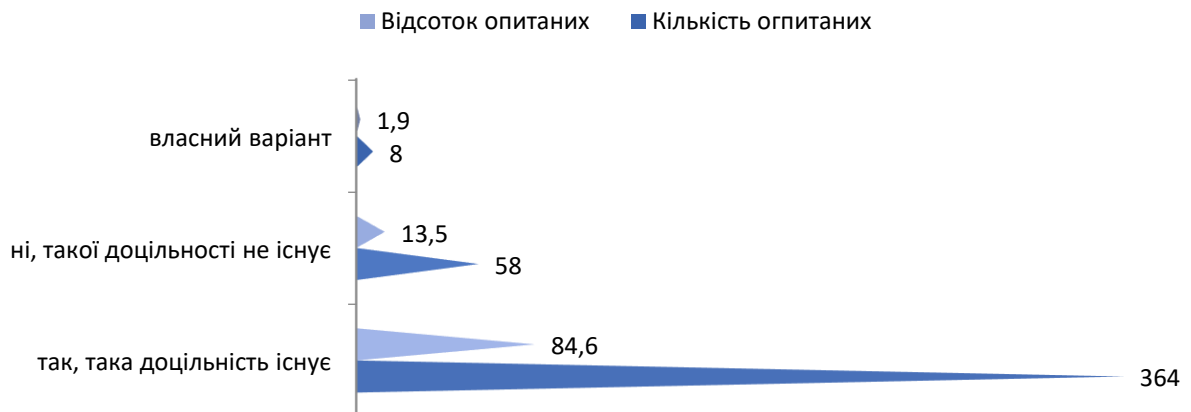
Доцільність внести зміни до диспозиції ч. 2 ст. 351 КК України й замінити слово «недостовірної» словом «неправдивої»

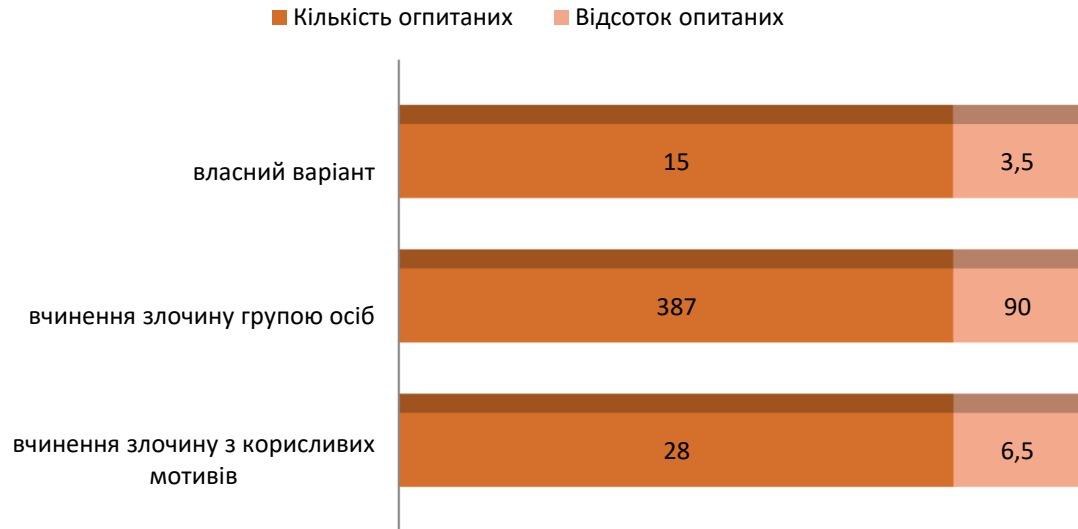
Доцільність внести зміни до диспозицій ч. 1 та 2 ст. 351 КК України й виключити ознаку «штучності» перешкод

Доцільність визнати суб'єктом перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради загального суб'єкта злочину, а вчинення перешкоджання службовою особою визнати кваліфікуючою ознакою

Доцільність додатково передбачити в ч. 3 ст. 351 КК України кваліфікуючу ознаку та її вид

**Кількісні показники зареєстрованих злочинів стосовно
перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої
ради в період з 2013 до 2019 року⁵**

⁵ Дані Генеральної прокуратури України. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: <http://www.gp.gov.ua>.

**Порівняльна таблиця
щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу
України» з метою вдосконалення кримінального законодавства щодо
відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України
та депутата місцевої ради**

Чинна редакція	Запропонована редакція
Кримінальний кодекс України	
<i>Стаття 351. Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради</i> 1. Невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм завідомо неправдивої інформації – караються штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Невиконання службовою особою законних вимог комітетів Верховної Ради України чи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, створення штучних перешкод у їх роботі, надання недостовірної інформації – караються штрафом від п’ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п’яти років, або позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.	<i>Стаття 351. Перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради</i> 1. Умисне невиконання законних вимог народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міського, селищного, сільського голови, депутата місцевої ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання їм неправдивої інформації – караються штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років. 2. Умисне невиконання законних вимог комітетів Верховної Ради України, тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України, спеціальних чи тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України, постійних чи тимчасових комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постійної комісії чи тимчасової контрольної комісії місцевої (сільської, селищної, міської, районної у місті,

районної, обласної) ради, створення штучних перешкод у їх роботі, надання неправдивої інформації –

караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища чи за попередньою змовою групою осіб, –

караються обмеженням волі на строк до семи років, позбавленням волі на строк від трьох до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років.

Акти впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Ладнюк Вікторії Ростиславівни «Кримінально-правова характеристика
перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої
ради»

1. У законотворчу діяльність Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (лист від 08.07.2019 № 04-18/12-1185).

2. У практичну діяльність Департаменту юридичного забезпечення МВС України (акт від 22.05.2018).

3. У практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України (акт від 31.05.2019).

4. В освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт від 17.05.2019).

5. У науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ (акт від 15.05.2019).

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ**Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності**

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-1185"08" липня 2013 р.**Ректору Національної академії
внутрішніх справ****Чернєю В.В.****Шановний Володимире Васильовичу!**

Повідомляємо, що пропозиції підготовлені аспірантом Ладнюк В.Р. Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

З повагою**Голова Комітету****А. Кожем'якін**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Департаменту
юридичного забезпечення
Міністерства внутрішніх справ України
кандидат юридичних наук

Д.В. Горбась
«*22*» *05* / 2018 року

АКТ

впровадження у практичну діяльність департаменту юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України матеріалів дисертаційного дослідження Ладнюк Вікторії Ростиславівни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради»

Комісія у складі: заступника директора департаменту юридичного забезпечення МВС України – начальника управління Лотоцького Ю.В., заступника директора департаменту юридичного забезпечення МВС України – начальника управління Куцеконя Р.І., заступника начальника управління – начальника відділу Департаменту юридичного забезпечення МВС України Гончар Л.В. – склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Ладнюк Вікторії Ростиславівни на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради» впроваджені у практичну діяльність департаменту юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та будуть використані при розробці (опрацюванні) законопроектів про внесення змін та доповнень до чинного Кримінального кодексу України, а також при підготовці висновків до проектів підзаконних нормативно-правових актів.

Члени Комісії:

Заступник директора Департаменту
юридичного забезпечення МВС України –
начальник. управління

Лотоцький
Ю.В. Лотоцький

Заступник директора Департаменту
юридичного забезпечення МВС України –
начальник. управління

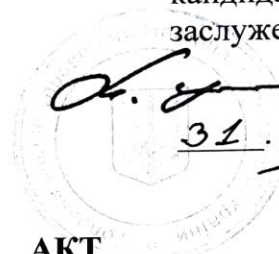
Куцеконь
Р.І. Куцеконь

Заступник начальника управління –
начальник. відділу Департаменту
юридичного забезпечення МВС України

Гончар
Л.В. Гончар

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук
заслужений юрист України

[Handwritten signature]
М.С. Цуцкірідзе
31.05 2019 р.

АКТ

впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради»

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Мірковця Д.М., заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України кандидата юридичних наук Мельниченка А.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук, доцент**

[Handwritten signature]

Д.М. Мірковець

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук, доцент**

[Handwritten signature]

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

[Handwritten signature]

А.В. Мельниченко

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Проректор Національної
 академії внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук,
 професор
С.С. Чернявський
 15.05.2019

А К Т

**про впровадження результатів дисертації здобувача
 кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ
 Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова
 характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України
 чи депутата місцевої ради» у науково-дослідну роботу Національної
 академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 доктора юридичних наук, доцента Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії); завідувача відділу докторантури та ад'юнктури доктора юридичних наук, доцента Дрозда Олексія Юрійовича; заступника начальника відділу – завідувач відділення організації наукової діяльності перемінного складу відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності кандидата юридичних наук Калиновського Олександра Валерійовича, склали цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються під час підготовки науково-методичних рекомендацій, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін до законів та нормативно-правових актів.

Використання результатів дисертаційного дослідження Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовані такі публікації:

Ладнюк В. Р. Визначення кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. № 3. 2017. С. 170–176.

Ладнюк В. Р. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого

ст. 351 Кримінального кодексу України. *Судова і слідча практика в Україні*. № 6. 2018. С. 45–50.

Ладнюк В. Р. Щодо питання про визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. № 2. 2018. С. 184–189.

Ладнюк В. Р. Предоставление заведомо ложной или недостоверной информации как форма проявления объективной стороны преступления предусмотренного ст. 351 УК Украины. *Журнал «Legea și viața» («Закон и Жизнь»)*. 2019. С. 107–110.

Ладнюк В. Р. Невиконання законних вимог як форма прояву об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради. *Верховенство права*. № 1. 2019. С. 219–225.

Ладнюк В. Р. Структура суспільних відносин як обов'язкова ознака основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузівського науково-практичного круглого столу Національної академії внутрішніх справ (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 298–301.

Ладнюк В. Р. Надання завідомо неправдивої інформації або надання недостовірної інформації як форми прояву суспільно небезпечного діяння об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна (Київ, 23 берез. 2017 р.). Київ, 2017. С. 80–82.

Результати дисертаційного дослідження Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради» вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ, зокрема у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій.

Голова комісії:

А.А. Вознюк

Члени комісії:

О.Ю. Дрозд

О.В. Калиновський

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Перший проректор
 Національної академії
 внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук,
 професор

С. Д. Гусарев

17. 08 2019

А К Т

про впровадження результатів дисертації здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Ладнюк Вікторії Ростиславівни у навчальний процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника відділу організації та координації освітнього процесу кандидата юридичних наук Дубівки Ірини Володимирівни (голова комісії); завідувача кафедри кримінального права доктора юридичних наук, професора Савченка Андрія Володимировича; завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 доктора юридичних наук, доцента Вознюка Андрія Андрійовича, склала цей акт про те, що результати дисертації здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Ладнюк Вікторії Ростиславівни на тему: «Кримінально-правова характеристика перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради» впроваджені у навчальний процес та науково-дослідну роботу академії зокрема.

1. Матеріали дисертації Ладнюк Вікторії Ростиславівни застосовуються у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із курсантами, студентами та слухачами з навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінальне право. Особлива частина», «Особливості кваліфікації окремих видів злочинів».

2. Результати дисертації Ладнюк Вікторії Ростиславівни відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для слухачів магістратури та аспірантів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Ладнюк В. Р. Визначення кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. № 3. 2017. С. 170–176.

Ладнюк В. Р. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 351 Кримінального кодексу України. *Судова і слідча практика в Україні*. № 6. 2018. С. 45–50.

Ладнюк В. Р. Щодо питання про визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. № 2. 2018. С. 184–189.

Ладнюк В. Р. Предоставление заведомо ложной или недостоверной информации как форма проявления объективной стороны преступления предусмотренного ст. 351 УК Украины. *Журнал «Legea și viața» («Закон и Жизнь»)*. 2019. С. 107–110.

Ладнюк В. Р. Невиконання законних вимог як форма прояву об'єктивної сторони перешкодження діяльності народного депутата України або депутата місцевої ради. *Верховенство права*. № 1. 2019. С. 219–225.

Ладнюк В. Р. Структура суспільних відносин як обов'язкова ознака основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузівського науково-практичного круглого столу Національної академії внутрішніх справ (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 298–301.

Ладнюк В. Р. Надання завідомо неправдивої інформації або надання недостовірної інформації як форми прояву суспільно небезпечного діяння об'єктивної сторони перешкодження діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна (Київ, 23 берез. 2017 р.). Київ, 2017. С. 80–82.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:

І.В. Дубівка

Члени комісії:

А.В. Савченко

А.А. Вознюк

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Ладнюк В. Р. Історичні аспекти розвитку кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата та депутата місцевої ради. *Право UA*. 2016. № 2. С. 222–229.
2. Ладнюк В. Р. Визначення кола потерпілих від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С. 170–176.
3. Ладнюк В. Р. Щодо питання про визначення родового та видового об'єктів злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Т. 2. С. 184–189.
4. Ладнюк В. Р. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 8. С. 45–50.
5. Ладнюк В. Р. Невиконання законних вимог як форма прояву об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Верховенство права*. 2019. № 1. С. 219–225.
6. Ладнюк В. Р. Службова особа як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Європейські перспективи*. 2019. № 2. С. 168–174.
7. Ладнюк В. Р. Предоставление заведомо ложной или недостоверной информации как форма проявления объективной стороны преступления, предусмотренного ст. 351 УК Украины. *Legea și viața (Закон и Жизнь)*. 2019. № 4/2. С. 107–110.
8. Ладнюк В. Р. Внесення змін до референтного законодавства України – ще один крок до модернізації Конституції України. *Правові реформи*: матеріали VI Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 186–188.
9. Ладнюк В. Р. Передумови дослідження кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали IX

Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. Дню української писемності та мови (Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ, 2015. С. 259–262.

10. Ладнюк В. Р. Комітети та тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України як потерпілі від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 24 груд. 2015 р.). Київ, 2015. С. 180–183.

11. Ладнюк В. Р. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України як потерпілі від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 351 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг, 2016. С. 115–118.

12. Ладнюк В. Р. Надання завідомо неправдивої інформації або надання недостовірної інформації як форми прояву суспільно небезпечного діяння об'єктивної сторони перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку* : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна (Київ, 23 берез. 2017 р.). Київ, 2017. С. 80–82.

13. Ладнюк В. Р. Методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за перешкоджання діяльності народного депутата України чи депутата місцевої ради. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали IX Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 396–400.

14. Ладнюк В. Р. Структура суспільних відносин як обов'язкова ознака основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 298–302.

15. Ладнюк В. Р. Створення штучних перешкод у роботі народного депутата України чи депутата місцевої ради або комітету чи тимчасової слідчої комісії

Верховної Ради України як форма прояву об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 351 КК України. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції* : матеріали Всеукр. конф. (Львів, 29 берез. 2019 р.). Львів, 2019. С. 217–220.

16. Ladniuk V. The creation of artificial barriers as a form of manifestation of objective side of impediment of activities of people's deputy of Ukraine and deputy of local council. *Application of English Language in the Teaching of Criminal Legal Disciplines* : materials of Interuniversity Scientific and Practical Internet Conference (Kyiv, June 05, 2019). Kyiv, 2019. P. 67–70.